

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

אצל חנוכת הבית למחנה רב טוב נעפאנעק נ.י.

א' שופטים תשט"ז

יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר

- נועם אלימלך: לא תקיר פנים, לא תתנכר ממך הפנים הקדושה
- ביאור פסוק: כי תבאו לראות פני מי בקש זאת מידכם רמס חצרי
- הקעמפ הוא יסוד פאר אידישקייט • לחנך הילדים לילך בצורת ומלבוש יהודים על דרך אבותינו • גודל חשיבות המשתתף בקניית 'בילדונג' להרכבת התורה בחוץ לארץ, והוא כקונה בארץ ישראל ועוד מוסף עליה • אצל תינוקות של בית רבן עדיין יש כח הקדושה של דורות הקודמים • מנן אברהם וכלי יקר: מלבד הבנין שיוקבע בארץ ישראל, יוקבע שם גם שטח הקרקע של הבנין • בהיותם בארץ איביהם וגו', בישיבת רוב ישראל בגולה יש הבטחה להנצל מכליה, ומנן אף לתושבי ארץ ישראל • מפירי התורה באר"י יריאים מאימת בני הגולה שמגלין האמת • מדרש: 'עשר' בשביל שתתעשר, ליתן אחד מעשרה לעמלים בתורה • זבולון צריך להקדים ליששכר, ואז ברכתו מוקדם

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ה לפ"ק

KolSatmar.com

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

קלאָר (מינוט) 34 ***

לשון קדש - קונטרס של

לשון קדשו:

ארץ ישראל: 072-3275205

ענגלאנד: 0330-350-3110

פּעקס: 718-650-2970

דורך 1 דערנאך 337 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

קול אוצר יהודה ברוקלין: 718-298-4641

ארץ ישראל: 072-2223419

79 → 2 → 5 → 5 → 16.1

929-522-1515

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יעקב יושע זאבעל הי"ו

בעל כת דפוס PrintOutLocal

לנישואי בתו - עב"ג החתן חיים שרגא פייוויל נ"י

בן הר"ר יואל רייך הי"ו (בר שאל חזקאל)

הר"ר אברהם מאיר כ"ץ הי"ו - לנישואי בתו

עב"ג החתן חנני' יו"ט ליפא לעווין נ"י

בן הרה"ח ר' ישראל יחיאל שרגא הלוי ז"ל

בן יבלח' הרה"ח ר' יקותיאל יודא הי"ו - נפטר ו' אלול תש"ע

הר"ר משה פריעדמאן הי"ו (משכב)

לרגל חבר מצווה של נכדו חב' יושע צבי נ"י

בן בנו הר"ר חנני' יו"ט ליפא שלום הי"ו

הר"ר יודא אשר ראטבארט הי"ו

לנישואי בתו - עב"ג החתן ישראל נ"י

בן הר"ר חיים יואל כהן הי"ו

• והם יעלו לזכרון •

הרב הקדוש, צדיק וירא חטא, גדול בתורה ובמעשים, עובד ה' מנעוריו, חסידא ופרישא, אוהב ישראל ומסביר להם פנים בענוות חן קדשו. עורך תמיד לקדושת עינים ומחשבות טהורות, ועמד בפנין למנוע כלי משחית, ורחים השלב מעון וקרבם לתורה

ב"ק רבי ישעי' יעקב זצוק"ל פארטונאל מסקולען

בן כ"ק הרה"ק רבי ישראל אברהם זצוק"ל - לרגל יומא דהילולא - ה' אלול תשפ"ד

התפאר על עצמו (בהסמכה לספר באלטא דחי) כי בחסד ה' זכה להמנות בין תלמידי רביה"ק זצ"ל בת"ת בקרוינהייטס, ובהשיבה בסעודו סמריט. היה דבוק בספריו, ורבות בשנים לימד בזה ברבים מידי שבוע בס"ג, גם למד הרבה בקונטרסי' לשון קדשו' והביע שביעת רצונו באמרו: "עדעם מאל ווען איך דעם קונטרס האב איך הנאה דערפון", גם השתתף מעצמו בהוצאות לעילוי נשמת קרוביו.

הרה"ח המפואר, תלמיד חכם וירא שמים, מרביץ תורה לעדרי צאן, בעל מדות טובות, מוכתר בכתר שם טוב, עשה צדקה וחסד בנפול, מתלמידי רבינו הקדוש ז"ע

רבי אברהם יצחק ז"ל הויער

ב"ר דוד ז"ל

ט' אלול תשס"א

הגאון החסיד, היה אדוק ומקושר ברכיה"ק ז"ע וזכה ממנו לקירבה יתירה

רבי נתן דוד ז"ל זילבערשטיין

ב"ר משה שמואל ז"ל

בעמח"ס משנת דוד - נפטר ה' אלול תשס"ג

לע"נ האשה החשובה והצנועה אשה יראת ה'

מרת שרה ע"ה קליינבערגער

ב"ר אלעזר בערקאוויטש ז"ל (מתלמידי רביה"ק באורשטא)

אשת הרה"ח ר' יהודה לייבוש ז"ל

זכתה לדחיות נפש צדיק מרין רביה"ק ז"ע, בהקמת בית חינוך לבנות במאמריאל נפטר ה' אלול תשע"ה

הרה"ג חסיד וירא אלקים, נח לשמים ולבריות, עובד ה' בשמחה וצהלחו בפניו, נפשו חשקה להדבק בתורה בשקידה רבה, תלמיד הנה"ק הרמ"א פריינד זצ"ל

רבי ברוך נטע עוזר ז"ל קליין

בן הנה"צ ר' אלעזר זצ"ל, אב"ד קה"י באר שבע ת"ו

נפטר ה' אלול תשפ"ג

דרכי החסיד רבי שלמה זלמן סאנדרער ב"ר יחזקאל שרגא הכהן הי"ד נפטר ו' אלול תשס"ז

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - וזונתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

KolSatmar.com

קושיזות ודקדוקים בסוף פרשת ראה

קושיא א

להבין סמיכות וקישור סוף פרשת ראה דמיירי בענין

עליית שלש רגלים, לתחלת פרשת שופטים, דמיירי במצות מינוי השופטים

[קרינו] בזה השבת העעל"ט (בסוף פרשת ראה), **שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר וגו',** וסמך ליה **שְׁפָטִים וְשֹׁטְרִים יִתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפָּט צֶדֶק.**

(א) וראוי להבין סמיכות וקישור אלו הפרשיות להדדי, שהם פרשת המועדים, ומצות מינוי השופטים, וגם חכמינו ז"ל² דרשו ויהי בה מעמא למה נסמכה פרשת שופטים אחר מועדי ה', וכן בבבלי הטורים³ כתב על זה בכמה אנפין. ועוד לאלקי מילין לבאר ענין סמיכות הפרשיות בזה לדרכינו.

ב

קושיא ב

להבין הטעם שלא גילתה התורה היכן מקום המיוחד אשר בחר בה ה' לבנות בית הבחירה, שהוא בירושלים

(ב) ומה שנאמר שם כלשון הכתוב **יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָה וגו' בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר וגו'.** הנה הרמב"ם ז"ל בספר המורה (ג, מה) עמד בזה, דראוי לבאר טעם שהזכירה התורה (כמה פעמים בפרשת ראה) את מקום המקדש בלשון סתום, **אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה',** ולא גילתה תורה את המקום הנבחר בפירוש, שהוא בירושלים.

וכתב שם הרמב"ם ז"ל: ואין ספק אצלי, שהמקום אשר יִבְחַר אברהם בנבואה, היה ידוע אצל משה רבינו ואצל רבים וכו', ואשר לא נתבאר בתורה ולא נזכר בפרט, אבל רָמַז אליו ואמר **אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וגו',** יש בו אצלי שלש חכמות. האחת מהן, שלא יחזיקו בו האומות וילחמו עליו מלחמה חזקה, כשידעו שזה המקום מן הארץ הוא תכלית התורה. והשנית, שלא יבקש כל שבט היותו בנחלתו ולמשול בו, והיה נופל עליו מן המחלוקת והקטטה כמו שנפל בבקשת הכהונה, עכ"ל.

ובבבלי יקר פרשת ראה⁴ כתב שיש סוד בדבר, מה שנאמר **אֲשֶׁר יִבְחַר ה',** ולא גילה את המקום, עיי"ש. ועכ"פ הרבר צריך טעם, ואף אנן נימא בה מילתא לדרכינו.

^א התחלת הדרוש חסר על הריקאָרדינג (עד אות יב), והושלם בלשה"ק מהנדפס בחידושי תורה תשט"ז, ובחידושי תורה למסיבות.

² עיין בילקוט ראובני ריש פרשתן בשם פסיקתא דז"ל: למה נסמכה פרשת שופטים אחרי מועדי ה', לפי כשהיו הדיינים מסתפקים יעלו לבית דין הגדול, כענין שנאמר כי **יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמִשְׁפַּט וְעֲלִית וכו'.**

³ בבבלי הטורים ריש פרשתן (טז, יד): סָמַךְ שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים רַגְלִימִל, לומר שהרגלים על פי השופטים. ו עוד, כי הם מעשים להביא הנדרים ברגלים, כדאמרינן (ראש השנה ו). אזוהר לבית דין שיעשון. ו עוד, כי השופטים מזהירים העם שלא לחטוא ברגלים, כדאמרינן (קידושין פא). סקבא דשאת ריגלא. ו בפרשת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ (טז, יז), שופטים. שהשופטים היו מצווין לחת למי שהיה עני. ו דבר אחר אֲשֶׁר נָתַן לָךְ, שופטים, כלומר ליתן לשופטים, כענין שנאמר (דברי הימים ב' לא, ד) לַתֵּן מִנֵּת הַפְּהָנִים וְהַלְוִיִּם לְמַעַן יִחְזְקוּ בַתּוֹרַת ה'. ו איש כמתנת ידו, שופטים. רמז שממשכנין על הצדקה. ו שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, וסמך שופטים, שבג' מקומות סנהדרין יושבים, בהר הבית, ובעזרה, ובלשכת הגזית (סנהדרין פו: פח:). וכן ג' שורות של תלמידים יושבין לפני סנהדרין (שם לו:). ו יֵרָאֶה כָּל זְכוּרָה, וסמך ליה שופטים, שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל.

⁴ ועיין עוד באור החיים הק' מה שכתב בזה.

^ה בבבלי יקר (ראה יב, ד): ומה שנאמר **אֲשֶׁר יִבְחַר ה',** ולא גלה את המקום מיד, נתן הרב המורה ג' טעמים בדבר, זכרם מהרי"א (האברבנאל) בספרו. ו ואומר אני שיש סוד בדבר, כי אפילו לאברהם לא גילה מיד, ואמר (וירא כב, ב) על אחד הָהָרִים אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהֶיךָ, וקרא שמו ה' יֵרָאֶה (יד, יד) כי הוא יתברך הורוא ואין אתנו יודע עד מה. ו קרוב לשמוע שלכך לא גילהו, שלא ינהגו בזיון בשילה ונוב וגבעון, כשידעו בכיורו של אז הנחלה והמנוחה. ותדע, כי המפרשים אמרו שכאן נרמז שילה ובית עולמים, והוכיחו זה מחמת כמה שינויים שראו בפרשה, כי מתחילה אמר (ראה יב, ה) על שילה כי אם אֶל הַמָּקוֹם וגו' לשום שמונ שם, משמע שימה בעלמא לפי שעה, והיינו

ג

קושיא ג

במקום בנין בית הבחירה יש סתירה, דכתוב אחד אומר שיבחר ה' במקום 'מִכָּל שְׁבִטֵיכֶם', וכתוב אחד אומר 'בְּאַחַד שְׁבִטֵיךְ' (ג) והנה בענין מקום המקדש, לכאורה יש בזה סתירות המקראות בפרשת ראה, דכתוב אחד אומר (יב, ה) **אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל שְׁבִטֵיכֶם לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם**, וכתוב אחד אומר (שם, יד) **בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' בְּאַחַד שְׁבִטֵיךְ**, ופירש"י בחלקו של בנימין.

ורבותינו ז"ל בספרי¹ העירו בזה, ופירשו [כלשון אחד] דיודעים היו שבית המקדש עתיד להבנות בחלקו של יהודה ובנימין, לפיכך הפרישו דוֹשְׁנָה שֶׁל יְרִיחוֹ מִיִּרְחוֹ [על מנת לְתַתָּה לְמִי שִׁיבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בחלקו לבסוף. ופירש בוית רענן, דעל ידי שהפרישו כל ישראל דוֹשְׁנָה של יריחו, היה לכולם חלק בבית המקדש, ומכל מקום היה בחלקו של בנימין].

ורש"י ז"ל (יב, יד) פירש [כלשון האחר שבספרי], לפי כשקנה דוד את הגורן מִאֲרוֹנָה הַיְּבוּסִי, גבה את הזהב מכל השבטים, ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה. ולדרכינו נראה לפרש עוד בזה באופן דקאי ממש על מקום בנין המקדש, ותרווייהו איתנייהו, דאע"פ שהיה מקום המקדש בחלקו של בנימין, מכל מקום הוה נמי מִכָּל שְׁבִטֵיכֶם.

ד

קושיא ד

למה נקרא מצות ביאת המקדש בהגלים, כלשון 'ראיית פנים' שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹר אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ וגו', וְלֹא יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' רִיקָם. (ד) יש לדקדק, מדוע תלה הכתוב מצות העלייה לרגל כלשון 'ראיית פנים' לפני ה', ולא אמר להדיא וכלשון פשוט, שלש פעמים בשנה 'תבוא' בית ה' אלקיך.

ה

קושיא ה

גם יש להבין הלשון יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ, דלפי פשוטו האיד שייך לשון כזה אצל הבורא ית' (ה) גם צריך ביאור הכוונה באומרו יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ, דהאיד שייך לראות את פני ה' כביכול, וכי מה דמות תַּעֲרֹכּוּ לוֹ (ישע"י מ, יח) לומר על זה הלשון פְּנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ. ורבותינו ז"ל בספרי² (סוף דהא) דרשו הלשון פְּנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ, פונה אני מכל עֶסְקִי ואיני עוסק אלא בך. וזה דרך דרש, אבל אכתי צריך ביאור האיד לפרש זה לפי פשוטו.

ו

קושיא ו

להבין מה שנאמר אִישׁ בְּמַתְנֵת יָדוֹ, בְּבִרְכַּת ה' אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. (ו) יש לדקדק, דכל הפרשה מדבר כאן כלשון נוכח, חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָּךְ וגו', וְשִׂמַּחְתָּ בְּחַגְגְּךָ וגו', וגם בפסוק זה עצמו נאמר בו שְׁלוֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹר אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ, וגם סיים בְּבִרְכַּת ה'.

שילה, ואח"כ אמר (שם, יא) וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' בוֹ לְשָׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם, לְשָׁכֵן מִשְׁמַע קִבְעָה לְדוֹרוֹת. בראשון אמר וְנִדְרֵיכֶם, ובבית עולמים ומבחר נְדָרֵיכֶם, והוסיף בו וְשִׂמַּחְתֶּם לְפָנָי ה', ובראשון לא הזכיר לְפָנָי ה'. בראשון אמר אֶתֶם וּבְתִיכֶם, ובבית עולמים הוסיף אֶתֶם וּבְנֵיכֶם וּבְתִיכֶם. בשני אמר אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֵיכֶם בוֹ, מִשְׁמַע בְּמָקוֹם, ובראשון לא הזכיר 'בוֹ' וכו'.

¹ בספרי פרשת ראה (יב, ה): כתוב אחד אומר בְּאַחַד שְׁבִטֵיךְ, וכתוב אחד אומר מִכָּל שְׁבִטֵיכֶם, כיצד נתיימו שני כתובים הללו. יודעים היו שבית הבחירה עתיד לבנות בחלקו של אחד מהם, לפיכך הפרישו דוֹשְׁנָה שֶׁל יְרִיחוֹ, כשהיו ישראל מחלקים את הארץ, הניחו דוֹשְׁנָה שֶׁל יְרִיחוֹ חֲמֵשׁ מֵאוֹת אֲמָה על חֲמֵשׁ מֵאוֹת אֲמָה, אמרו כל מי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטול דוֹשְׁנָה שֶׁל יְרִיחוֹ וכו', דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר וכו', הכסף מכל השבטים, והמקום משבט אחד וכו'.

² הוא דעת רבי יהודה בספרי, כמובא לעיל. ועיין במשכיל לדוד.

אֱלֹקֵיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ, ולמה באמצע שינה הכתוב לומר בלשון נסתר אִישׁ כְּמִתְנַת יָדוֹ, ולא נאמר אִישׁ כְּמִתְנַת יָדוֹ?.

ז

קושיא ז - מתוך הדרוש

(ז) [והנה בענין מצוה זו שאמר הכתוב שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹר וְגו', מצינו בנבואת ישע' (א, יב) שאמר הכתוב כִּי תִבְאוּ לִירְאוֹת פָּנֵי מִי בְקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רָמַם הַצָּרִי. והוא תמוה מאוד, דאם הוא מצוה בתורה ליראות פָּנִים בעזרה, האִךְ שִׁיךְ לומר על זה 'מִי בְקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם'.
(הקושיא בארוכה בדברי רבינו, להלן באות מג-מד)

ח

קישויות ודקדוקים בפרשת שופטים

קושיא ח

להבין כפל הלשון 'צָדֵק צָדֵק' תִּרְדָּף

[בפרשת השבוע, שְׁפָטִים וְשֹׁמְרִים תִּתֵּן לָךְ וְגו', ומסיים צָדֵק צָדֵק תִּרְדָּף, לְמַעַן תִּתְּנֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לָךְ.

(ח) ויש לדקדק בכפל הלשון 'צָדֵק צָדֵק' תִּרְדָּף, דלכאורה סגי ליה בחדא.

ט

קושיא ט

לְמַעַן תִּתְּנֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ, פירש"י כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים, להחיות את ישראל, ולהושיבם על אדמתן. וצריך ביאור דהלא מצוה זו נוהגת רק לאחר שכבר נתיישבו בארץ, והאִךְ אמר רבוכותה זכור 'להושיבם' על אדמתם ובאומרו לְמַעַן תִּתְּנֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ, פירש רש"י, כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים, להחיות את ישראל, ולהושיבם על אדמתן.

(ט) וראוי להבין, דהרי מצות מינוי השופטים לא נהג עד לאחר שכבר נתיישבו בארץ ישראל. רק דיש פלוגתא^ה אם נוהג מצוה זו גם בחוץ לארץ או רק בארץ ישראל, ומשמעות הגמרא (מכות ז.) הוא דנוהג גם בחוץ לארץ, אלא שבארץ ישראל צריכים למנות שופטים בכל עיר ובכל פלך, מה שאין כן בחוץ לארץ אין צריך אלא בכל פלך. אבל על כל פנים זה ודאי, דקרא קאי על הזמן שישאל כבר יושבים בארץ ישראל, ואם כן האִךְ שִׁיךְ לומר על מצוה זו שכדאי הוא 'להושיב' את ישראל על אדמתה, שעל ידי שיקיימו מצות שְׁפָטִים וְשֹׁמְרִים תִּתֵּן לָךְ, יתקיים לְמַעַן תִּתְּנֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ, והרי באותה שעה שיקיימו מצוה זו כבר ירשו את הארץ ונתיישבו בה.

י

קושיא י

בפסוק וְקָמָה וְעָלִיתָ וְגו', דרשו חז"ל מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות.

והקשה החתם סופר דהרי החוש מעיד שישנם מקומות בעולם שגבוהים יותר ממקום המקדש

להלן בפרשה: כִּי יִפְּלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לְמַשְׁפָּט וְגו', וְקָמָה וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ בּוֹ. ואמרו על זה בספרי^ה, והביאו רש"י ז"ל^ב, מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוה מכל הארצות^ג.

^ה ובעין זה דקדק בתורת משה להאלישך (סוף פרשת ראה).

^ט ועיין באורך ברמב"ן כאן, ובספר המצות להרמב"ם (מ"ע קעו), ובכסף משנה (פ"א מהל' סנהדרין), ומנחת חינוך (מצוה תצא). [ועיין גם להלן בערה עא].

^י מקום גדול הכולל כמה עיירות.

^{יא} בספרי (יא, ח): וְקָמָה וְעָלִיתָ. מלמד שארץ ישראל גבוה מכל הארצות, ובית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל.

^{יב} ברש"י (יז, ח): וְקָמָה וְעָלִיתָ. מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות.

^{יג} ועיין בגמרא קידושין (דף סט): דתניא, וְקָמָה וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֶיךָ (דברים יז, ח), מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוה מכל הארצות. בשלמא בית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל

(י) והקשה החתם סופר ז"ל¹⁰, דהרי החוש מעיד שישנם מקומות בעולם שהמה גבוהות יותר ממקום בית המקדש, וא"כ צריך ביאור להבין אומרם ז"ל שבית המקדש גבוה מכל המקומות).

יא

ישוב הקשיזות בפרשת שופטים

ישוב קושיא י' (כאופן ראשון)

וכבר תירצתי על קושיית החתם סופר, כי אין שום ראייה ממה שאנו רואין כהיום, שהרי מבואר בגמרא בדבן החורבן נתבוצעה הארץ ונתמעטה הרבה, ואם כן יש לומר דגם הגובה נתמעט

[והנה כבר אמרתי בזה¹¹, דלי נראה שלא קשה מידי ממה שאנו רואין כהיום שאינו כן, שהרי כלל גדול הוא דלעתיד בשעה שכל ישראל יהיו עושים רצונו של מקום ויהיה הכל בתכלית השלימות ישתנה ארץ ישראל לגמרי, ויתוסף עליה הרבה מאוד. דהנה איתא בגמרא (גיטין נז.) שארץ ישראל נקראת ארץ צבי (ידמ"ג, יט), מה צבי זה אין עורו מחזיק את בשרו, אף ארץ ישראל בזה שיושבים עליה רוחא, ובזמן שאין יושבים עליה גמרא, וינאי המלך היה לו שישים רבוא כרכים בהר המלך וכל אחד ואחד היו בה כיוצא מצרים והאידנא אינו מחזיק אפילו שישים רבוא קנים (עכ"ל הגמרא). והרי דגם בזמנים מקדם לפני החורבן היתה ארץ ישראל גדולה פי כמה ממה שהיא בזמן הזה.

וכל שכן לעתיד לבא, שאז יתרחב הרבה יותר, וכדאיתא במדרש פרשת ראה¹² על הפסוק פי ירחיב ה' אלקיך את גבולך (ראה יב, כ), שארץ ישראל היא כמגילה הנמתחת, מה המגילה הזאת אין אדם יודע

[פירש"י: דשמעת מינה, דהא בארץ ישראל (גופה) משתעי קרא, היינו דכתיב (שם) דברי ריבת בשעריך וקמת ועתה [מכאן שהמקדש גבוה מכל ארץ ישראל, דכל צדידיה סתם וכתב ועתה]. אלא ארץ ישראל גבוה מכל ארצות מנלן, דכתיב (ידמ"ג, כג, ז-ח) לכן הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את בני ישראל מארץ צפון (דהיינו בבל) ומכל הארצות אשר הדיחתים שם (וכתיב אשר העלה).

י' בתורת משה בפרשתן: וקמת ועתה, אמרו חז"ל מכאן שבית המקדש גבוה מכל הארצות. וזה תימה, דאם כן מאי מספקא ליה לדוד איזהו מקום בית המקדש (עי' זבחים נד:). ותו, דהרי החוש מעיד דאינו כן. ונראה לבאר, העולם הוא עגול כעין כדור, וההרים וגבעות שעליו המה בולטים כמו בליטות באתרוג, ובדבר עגול לא שייך לומר גבוה יותר, דאם תתפרש אותו על צד האחר יהיה דבר ההוא גבוה, והיינו אם אין לציוו מקום ההתחלה. אבל לפי קבלתנו שמקום בית המקדש משם הושתת העולם, והוא הנקודה האמצעית, וההר העומד שם עליה, הוא הגבוה מכולם, ולכן נאמר וקמת ועתה. ובשו"ת חתם סופר (י"ד סימן רלד, ד"ה ומ"ש חסד לאברהם): וקרא כתיב וקמת ועתה אל המקום, ופירש רש"י מכאן שגבוה בית המקדש מכל ארץ ישראל. ובחינושי תורה שלי בארתי, שלכאורה יפלא לאמור 'מכאן' שגבוה, מה לשון מכאן, נחזי אנן, והוא דבר הנראה לעין ונמדד בקנה. ועוד שהאמת אינו כן, והוא מבואר לבקי קצת במפת העולם. ועוד רש"י פי' כן בפסוק (תהלים קלג, ג) כָּטַל חֲרָמוֹן שִׁירָד עַל הָרֵי צִיּוֹן, שחרמון גבוה. והנה העולם עגול ככדור, ובדבר כדורי לא שייך גבוה ונמוך, ובכל מקום שעומד שם רואה שמים שעל ראשו גבוהים, וסמוך לאופק נמוכים ככיפה, והבא ממקום האופק נדמה לו כעולה מתחתית עומק בור, ולא שייך גבוה ונמוך. אך נחזי אנן, אם יהיה לפנינו כדור עגול, ואנו מכירים בו נקודה אחת שממנה שתיית הכדור ההוא ונתרחב משם והתפשט ונעשה עגול כמות שהוא, וכל הפיות אליו פונים וממנו יונקים ניקת חיותם, והוא המרכז האמיתי של הכדור, ואז בלי ספק מכל צד שפונים אליו נקרא עליה, לא עליה במעלה וגדולת המקום לבד, אלא עליה ממש, כמי שעומד במקומו ורואה האופק שסביביו יורד ועמוק. וכן בהיפך כיון שכל הפיות אליו פונים, אם כן הכל עמוק ממנו ועולים אליו, כיון שהעולם כדורי. והיינו דאמרינן בספרי הנ"ל וקמת ועתה, וקשה לו ומאי פסקא, הלא אפשר שהזקן ממרא ובית דין יושבים בהר חרמון, משמש יורדים לירושלים ולא עולים, אלא 'מכאן' שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל, שהוא משתיתו של עולם מתחילת יצירה, והוא מרכז ונקודה האמצעית שבכדור, ואם כן כל הבאים לשם עולים ולא יורדים, כנלע"ד.

¹⁰ במסיבה א' שופטים תשט"ז בעיר וועיץ (בחוזהו מארץ הק), ונדפס בחידושי תורה למסיבות ריש פרשתן. ועיין זה גם בס' יוצא תשי"ט, וכן איתא שם בחינה הב' שאמר רבינו כאן להלן.

¹¹ בדברים ובה (ד, יא): דבר אחר פי ירחיב ה' אלקיך, אפשר שהקב"ה מרחיב את ארץ ישראל, אמר רבי יצחק המגילה הזאת אין אדם יודע כמה ארכה וכמה רחבה, כשהיא נפתחת היא מודעת כמה היא, כך ארץ ישראל כל רובה הרים וגבעות, מנין, שנאמר (עקב יא, יא-יב) וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקַעֲתָהּ לְמִטְר הַשְּׂמִימִים תִּשְׁתָּה מֵיִם, ארץ אשר ה' אלקיך דרש אתה תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, לשם עולים ולא יורדים, כנלע"ד.

כמה ארכה וכמה רחבה וכשהיא נפתחת היא מודעת כמה היא, כך אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל רוכה הרים וגבעות וכו', וכשישרה אותה הקב"ה היא מודעת כמה היא, עיי"ש.

ונמצא דאז יהיה השתנות לגמרי ממה שהוא עתה^י, והכל יהיה בתכלית השלימות, ממילא אי אפשר לידע עכשיו איך יהיה אז, ואין ראייה כלל ממה שרואין עכשיו שאין מקום המקדש גבוה ביותר, שהרי כיון שהארץ מתרחבת ומתפשטת ונעשה העקוב למישור והרכסים לבקעה, וניתוספין עליה עוד מקומות אין מספר, אם כן יתכן דאותו מקום עצמו שעומד עתה במקום זה, יהיה נמצא עומד אז במקום אחר, וכמו כן יהיה נעשה גם גבוה ביותר, ממילא לא קשה כלל מן הצורך של עכשיו שאנו רואין כהיום שאינו כן, דאמנם לעתיד לבא באמת יהיה גבוה מכל המקומות].

יב

[ולעתיד לבא, אז] אֲלַעֲס^י וועט זיין בַּתְּכִלִּית הַשְּׁלֵמוֹת, ממילא איז דאָךְ נישט קיין שום רֶאִיָּה [וקשיא, פון דעם] וּוָאֵס מִזְעָה מִיר 'הֵיִינִט' [אז] ס'איז נישט אַזוי, ווָאָרן ס'ווערט דאָךְ אינגאַנצן אַ הֶשְׁתַּנּוּת [בזמן המקדש, ובפרט לעתיד. שהרי] אַז ס'ווערט גרעסער [כל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל], ממילא קומט דאָךְ [אויס אז] די זעלבע פּלאַץ ווָאֵס ס'שטייט דאָ, אַז ס'קומט צי נאָךְ מקום, ווערט עס העכער [גם בגובה]^ט. אָדער [לעומת זה] אַז ס'ווערט אויסגעגראַדט ווידעראום, קומט עס אויך אויס אויף אַן אַנדער פּלאַץ. ממילא קען מען נישט קיין קשיות פרעגן פון דעם ווָאֵס מִזְעָט [היינט]. - [עד כאן ממה שאמרתי כבר בזה].

כשישרה אותה הקב"ה מנין, שנאמר (ישעי' מ, ד) כִּלְ גֵּיא יִנְשֵׂא וְכָל הָר וּגְבָעָה יִשְׁפֹּלוּ וְהָיָה הָעֵקֶב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבָקְעָה, אותה שעה היא מודעת מה היא. דבר אחר פִּי יִתְחַיֵּב, רבנן אמרי מדבר בירושלים, מי יכול לראות שלותה של ירושלים, כשירחיבנה הקב"ה וכו'.

"מכאן ואילך כבר ישנו בלשון רבינו דלהלן, ומ"מ השלמנו כל קטע זה בלשה"ק, להבנת ההמשך היטב. "כאן מתחיל הריקארדינג.

^ט וכמבואר עוד בגמרא רבה בתרא (עה:): אמר רבה א"ר יוחנן, לא כירושלים של עולם הזה, ירושלים של עולם הבא, ירושלים של עולם הזה כל הרוצה לעלות עולה, של עולם הבא אין עולין אלא המזומנין לה וכו'. ואמר רבה אמר רבי יוחנן, עתיד הקב"ה להגביה את ירושלים ג' פרסאות למעלה, שנאמר (זכרי' יד, ט) וְרָאָמָה וַיִּשְׁבָּה תַּחְתֶּיהָ מֵאֵי תַּחְתִּיהָ, כתחתיה, וממאי דהאי תחתיה תלתא פרסי הויא, אמר רבה אמר לי הווא סבא לדידי חזי לי ירושלים קמייא, ותלתא פרסי הויא. ושמא תאמר יש צער לעלות, תלמוד לומר (ישעי' ס, ח) מִי אֵלֶּה קִצְבִּי תַּעֲרֹפְנִי וְכִיּוֹנִים אֶל אֲרֻבְתֵּיהֶם. אמר רב פפא, שמע מינה [פירשי': מדקדמי עיבא להעלאת ירושלים דהוי עיבא תלתא פרסין] האי עיבא תלתא פרסי מדינא [מארעאן].: אמר רבי חנינא בר פפא, שנאמר (זכרי' ב, ו) וְאָמַר אָנָּה אֲתָה הֵלֶךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר אֵת יְרוּשָׁלַם [לעשותה טענה] לְךָ אֲתָם כְּמָה רָחֵבָה וְכְמָה אָרְכָּה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע הרבה כרכים בראת בעולמך של אומות העולם, ולא נתת מדת ארכן ומדת רחבן, ירושלים ששמך בתוכה ומקדשך בתוכה וצדיקים בתוכה, אתה נותן בה מדה. מיד וַיֹּאמֶר אֵלָיו רַץ דְּבֹר אֶל הַנָּעַר הַזֶּה לֵאמֹר פְּרוּזֹת תִּשָּׁב יְרוּשָׁלַם [מה פרוזות הללו אין להן שיעור בבנין ישובן אלא כמה שרוצין בונין, אף ירושלים כן] מִלֵּב אָדָם וּבְהֶמָּה בְּתוֹכָהּ (שם, ח).: אמר ריש לקיש, עתיד הקב"ה להוסיף על ירושלים וכו'.

ובשרי השירים רבה (פ"ו, פסוק ה): אַפֶּךָ כְּמִגְדָּל הַלְּבָנוֹן, זה בית המקדש, מה האף הזה נתון בגבהו של אדם, כך בית המקדש נתון בגבהו של עולם וכו'. צוּפָה פָּנֵי דַמְשֶׁק (שיר השירים שם), אמר רבי יוחנן עתידה ירושלים שתהא מגעת עד שערי דמשק, שנאמר (זכרי' ט, א) מִשָּׂא דְבַר ה' בְּאָרֶץ חֲדָרָךְ, מהו חֲדָרָךְ וכו' אמר לו ר' יוסי בן דורמסקית, העבודה שאני מדמשק ויש שם מקום ששמו חֲדָרָךְ וכו'. וְדַמְשֶׁק מְנוּחָתוֹ (שם), וכי דמשק מנוחתו, והלא אין מנוחתו אלא בית המקדש, שנאמר (תהלים קלב, יד) זֹאת מְנוּחָתִי יַעֲדִי עַד, אמר לו עתידה ירושלים להיות מתרחבת בכל צדדיה עד שתהא מגעת לשערי דמשק, וגליות באות ויניחוהו תחתיה, לקיים מה שנאמר וְדַמְשֶׁק מְנוּחָתוֹ, עד דמשק מנוחתו. מה מקיים ר' יוחנן וּבְנִינָתָהּ צִיר עַל תֵּלָהּ (ירמיה ל, יח), כתאנה זו שקצרה מלמטה ורחבה מלמעלה, כך עתידה ירושלים להיות מתרחבת בכל צדדיה וגליות באות ויניחוהו תחתיה, לקיים מה שנאמר (ישעי' נד, ג) כִּי יִמִּין וְשְׂמֹאל תִּפְרָצִי, הרי לאורך, לרוחב מנין, תלמוד לומר (זכרי' יד, ט) מִמְּגִדָּל חֲנָנָל עַד יִקְבֵּי הַמָּלָךְ, ר' זכאי רבה אמר עד שיחיה ירפע, עד היקבין שיקבן מלך מלכי המלכים הקב"ה. הרי לארכה ולרוחבה, ולמעלה מניין, תלמוד לומר (יחזקאל מא, ז) וְרָחֵבָה וְנִסְבָּה לְמַעְלָה לְמַעְלָה לְצִלְעוֹת.: תני עתידה ירושלים להתרחב ולעלות ולהיות מגעת עד כסא הכבוד, עד שתאמר צִיר לִי הַמָּקוֹם (ישעי' מט, כ) וכו'. [ונקטין זה הוא בספרי ריש דברים, ובפסיקתא רבתי (פרשה א)].

יג

הקדמה ל'שוב קושיא' י (באופן שני)

ועוד יש לומר בזה, על פי המבואר בגמרא עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ שיקבעו בארץ ישראל, קל וחומר מהר תבור וכרמל. ובמדרש איתא עוד שתבור וכרמל יקבעו על מקום המקדש, ובית המקדש השלישי יבנה עליהם. ואם כן גם כל הבתי מדרשות יקבעו במקום המקדש

איך מיינן אָבער (לפרש עוד בזה לדרכינו עתה, אַז) ס'איז אָבער דאָ נאָך אַ בְּחִינָה (דערין, צוליב) וואָס מ'קען גאָרנישט וויסן (היינט, אַז) מ'זאָל אַ רֶאָיָה נעמען (אויף) דעם מָצֵב פון אָרץ יִשְׂרָאֵל, 'וואו' ס'שטייט, און וואו ס'ליגט, און די 'הייען'.

יד

(דהנה) די גמרא זאָגט אין מגילה דף כ"ט, עתידין בתי כנסיות שבחוץ לארץ, שיקבעו בארץ ישראל, שנאמר (ירמ' מו, יח) כִּי תָבֹר וְכָרְמֶל וְכָכָרְמֶל בְּיָמָיו יָבֹוא. זאָגט די גמרא, מַה-דָּאָךְ תָּבֹר וְכָרְמֶל וואָס זענען נישט געקומען נאָר לשעה - ביי קְבֻלַּת התורה זענען זיי געקומען אַז מ'זאָל אויף זיי געבן די תורה הקדושה - וועלן זיי זוכה זיין צו זיין אין אָרץ יִשְׂרָאֵל, בתי כנסיות שמרביצין שם תורה ברבים, שמרביצין תורה בקביעות, על אחת כמה וכמה שיקבעו בארץ ישראל. אַזוי זאָגט די גמרא.

טו

[און] לעולם פון דעם קל וחומר וואָס די גמרא זאָגט, זעט אויס אַז נישט נאָר אין אָרץ יִשְׂרָאֵל וועלן זיי זיין, (נאָר אויך) טאַקע בְּמָקוֹם הַמִּקְדָּשׁ.

טז

[ווי] דער מדרש זאָגט^{כא} - [לפי הנוסח] ווי דער יפה תואר ברענגט [דאָס] אין פרשת ויחי^{כב}, - [אויף דעם וואָס] ס'שטייט (ישע' ב, ב) נִכְוֹן וְיִהְיֶה הָרַ בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים, זאָגט דער מדרש, לעתיד וועט דער בורא כל עולמים נעמען דעם הר תבור און דעם הר כְּרָמֶל, און מ'וועט עס געבן אויפן פלאץ פון הר הבית, און מ'וועט אויף דעם בויען דעם בית המקדש.

יז

און דער ישמח משה^{כג} איז עס מסביר [כך], אַז דאָס פלאץ, דער הר הבית וועט זיין 'אויף' זיי.

^כ בגמרא מגילה (כט): תניא, רבי אלעזר הקפר אומר, עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבכבל, שיקבעו בארץ ישראל, שנאמר (ירמ' מו, יח) כִּי תָבֹר וְכָרְמֶל וְכָכָרְמֶל בְּיָמָיו יָבֹוא. והלא דברים קל וחומר, ומה תבור וְכָרְמֶל שלא באו אלא לפי שעה ללמוד תורה, קבעים בארץ ישראל, בתי כנסיות ובתי מדרשות שקורין ומרביצין בהן תורה, על אחת כמה וכמה.

^{כא} בפסקיתא דרב כהנא (כא, ד), ובילקוט שמעוני (ישע' רמז שצא): עתיד הקב"ה להביא סיני ותבור וכרמל, ולבנות 'בית המקדש' על גבי ראשיהם ומה טעם, וְיִהְיֶה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים נִכְוֹן וְיִהְיֶה הָרַ בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים (ישע' ב, ב). וכעין זה במדרש תהלים (מזמור לו, ומזמור פז): אמר רבי פנחס בשם רבי ראובן, עתיד הקב"ה להביא לסיני ולתבור ולכרמל, וליתן 'ירושלים' בראשן, שנאמר (ישע' ב, ב) נִכְוֹן וְיִהְיֶה הָרַ בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים.

^{כב} ביפה תואר פרשת ויחי (על ה"ב צט, א) הביא דברי המדרש כנוסח הפסיקתא דלעיל [שהזכירו 'בית המקדש', ולא כנוסח המדרש תהלים דלעיל שהזכיר רק 'ירושלים']. ○ וסגנון דברי רבינו בזה, הוא כסגנון דברי הישמח משה בתפלה למשה (סח, יז) שציין שמדרש זה הובא ביפה תואר פרשת ויחי וז"ל שם: דהלא כבר הרגישו המפרשים בהמדרש שהביא היפה תואר פרשת ויחי סדר צ"ט עה"פ נִכְוֹן וְיִהְיֶה הָרַ בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים, וז"ל, לעתיד יביא הקב"ה הר תבור וכו' ויבנה בית המקדש עליהם וכו', עכ"ל (היפ"ת) וכו'. ועל דרך זה הוא מצויין גם בישמח משה פרשת יתרו המובא להלן [נצי"ן] והוא כנראה מהייטב לב, וכמו בשאר ההגהות שביש"מ].

^{כג} בישמח משה פרשת יתרו (ד"ה במסכתא מגילה): וגם כן תבאר מה שְׁנִסְד רבינו מאיר בקינות (לח"ב, קינה מא), סיני העל כן בחר בך אֱלֹקִים וּמָאס בְּגִדּוּלִים, וְזָרַח בְּגִבּוּלֶיךָ לְהִיּוֹת לְאוֹת וּלְמוֹפֶת לְדָת כִּי תִמְעַט וְתִרְדּוּ מִכַּבּוֹדָה וְכו', תחת מְעִיל שֶׁקְ תִּתְּפֶס וכו', עיין שם. ולכאורה הוא נגד דברי רז"ל הַנֶּאֱלָּב בְּמִגִּילָה (כט). ובמסכת סוטה (ה). אמר ר'

נו זעט דאָך אויס [אז] דער תָּבוֹר וְכַרְמֶל וועלן זוכה זיין צו זיין טאַקע בַּמָּקוֹם הַמִּקְדָּשׁ.

יח

נו היצט אז איך לערן אַרויס אַ קל וחומר די בתי כנסיות שבחוץ לארץ, פון תָּבוֹר וְכַרְמֶל. גייט דאָך אַרױף דער קל וחומר [אויך] אויפן מקום המקדש, [שכל הבתי כנסיות ומדרשות עתידין שיקבעו 'בהר הבית', ולא רק בארץ ישראל].

יט

[און] אין מהרש"א (מגילה שם) שטייט עס [אויך, ועוד בדבריו] איז עס נאָך מְבוּאָר. דער מהרש"א זאָגט אַזוי^{כז}, [לפרש בזה דברי הכתוב] עֲמֻדוֹת הָיוּ רְגִלֵינוּ בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם (תהלים קכב, ב).

זאָגט ער, [דהנה איתא במדרש^{כח}, כי] דאָס בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וועט זיין אַזוי גרויס ווי גאַנץ יְרוּשָׁלַיִם, און יְרוּשָׁלַיִם ווי גאַנץ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, און אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל [וועט זיין] כּלל העולם כּולוֹ.

זאָגט ער, פאַרוואָס וועט [עס] זיין אַזוי גרויס, [ווייל] ס'וועט צוקומען [ויתוספו שם] די אַלע מקומות [של כל בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ].

ווי מ'זאָגט^{כט} [וְהִבְיֵאוּתִים אֶל הָר קִדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפֻלָּתִי, ואמרו בגמרא (ברכות ז.)] וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפֻלָּתָם לא נאמר, אלא [בְּבֵית 'תְּפֻלָּתִי', שגם הקב"ה מתפלל. ועל זה מסיים הכתוב כי] בֵּיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים, די אַלע 'בֵּית תְּפִלָּה' און די אַלע מקומות [של תורה] 'שִׁבְכָל הָעַמִּים', [סיי] וואו ס'וועלן זיין די בֵּית תְּפִלָּה, דעס וועט זיין 'בֵּיתִי בֵּית תְּפִלָּה, בייים מקום המקדש, [כשיתקיים רישא דקרא] וְהִבְיֵאוּתִים [אֶל הָר קִדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים] בְּבֵית תְּפֻלָּתִי. אַזוי זאָגט דאָך דער מהרש"א.

יוסף לעולם ילמד אדם מדעת קונו, שהרי הניח השי"ת כל הרים וגבעות שבעולם, ולא השרה שכנינו אלא על הר סיני. ופירש רש"י, ילמד אדם מדעת קונו, לאהוב הנמיכות. אם כן מבוואר דהוא ללמד ענוה, ולא סימן שתדר הדת מכבודה. וְלָמָּה שאבאר, דברי רבינו מאיר יהיה לאחדים עם דברי רז"ל, ובקנה אחד יעלו. ○ והנה כבר הרגישו המפרשים בהמדרש (שחר טוב, תהלים פז) שהביא היפה תואר סדר ויחי פרשה צ"ט על הפסוק (ישעי' ב, ב) נִכּוֹן יִהְיֶה הָר בֵּית ה' בְּרֹאשׁ הָהָרִים, וז"ל, לעתיד לבא יביא הקב"ה הר תבור והר סיני והר הכרמל, ויבנה עליהם בית המקדש וכו', עכ"ל. והקשו הלא השי"ת בוחר בנימוכים כמבואר וכו'. עיין בפרשת דרכים דרוש י"ד בדרך גנוים, ויתרצו בדוחק. ○ ואני מוסיף בקושיא, דהא גם הר הבית ודאי לא ידחה, רק ההר הבית יהיה על אותן ההרים, וכן משמע לשון הפסוק נִכּוֹן יִהְיֶה הָר בֵּית ה' - דהיינו הר הבית - בְּרֹאשׁ הָהָרִים, רצה לומר בראש ההרים הנ"ל, ואם כן יהיה גבוה מאד מאד. ○ והנראה לי בזה וכו' [עיי"ש תירוצו, ואכ"מ].

^{כז} במהרש"א מגילה (שם): עתידים בתי כנסיות כו' שיקבעו בארץ ישראל כו'. ועל דרך זה יש לכוין במזמור שִׁמְחָתִי בְּאֶמְרִים לִי בֵּית ה' נִלְךְ גו' (תהלים פרק קכב), זה המזמור בגלות נאמר, שִׁמְחָתִי בְּאֶמְרִים לִי בֵּית ה' נִלְךְ, שהוא בית הכנסת, כאילו עֲמֻדוֹת הָיוּ רְגִלֵינוּ בבית המקדש בירושלים, ולכך שִׁמְחָתִי בהליכתי לבית הכנסת, כאילו באתי 'למקדש'. לפי שִׁירוּשָׁלַיִם הִבְנוּיָה קְעִיר שְׁחִבְרָה וגו', רצה לומר על פי שאמרו במדרש, לעתיד יהיה בית המקדש גדול כירושלים שבעולם הזה, וירושלים יהיה גדול ככל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. ועל זה אמר, מה טעם יהיה בית המקדש לעתיד כל כך גדול, לפי שִׁירוּשָׁלַיִם הִבְנוּיָה לעתיד, יהיה חוֹבְרָה לָהּ 'למקדש' יִחְדּוּ, כל מקומות של בתי הכנסיות שהיו בעולם הזה. ונמצא עתה בגלות שאני עומד בבית הכנסת, הרי הוא מקום המקדש גופיה דלעתיד. ○ ועל דרך זה אמרו פרק קמא דברכות (ז.) [בְּבֵית] תְּפֻלָּתָם לא נאמר אלא בְּבֵית תְּפֻלָּתִי (ישעי' נו, ז), שהקב"ה מתפלל שם, כמו שאמרו בברכות (שם) ששמע ר' ישמעאל כהן גדול שהיה הקב"ה מתפלל יהי רצון מִלְּפָנֶי שִׁיבִשׁוּ רַחֲמֵינוּ כו'. ומסיים וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפֻלָּתִי, דהיינו בבית המקדש שיבנה לעתיד בארץ ישראל, דבעולם הזה בגלות הוא יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים, דהיינו בתי כנסיות שבכל ארץ הָעַמִּים, שיקבעו לעתיד בארץ ישראל 'מחובר לבית המקדש'.

^{כח} בשיר השירים רבה (המובא לעיל בסוף הערה יט) ושאר מדרשים (כמצויין שם).

^{כט} בתפלת הסליחות, ותפלת יום כיפור (קודם שמע קולינו).

ב

זעט דאָך טאַקע אויס אַזוי אַז ס'וועט זיין מצורף טאַקע דאָרט וואו דער 'מקום המקדש' איז.

כא

ישוב קושיא י

ואם כן לעתיד יחוסף גובה מקום המקדש פי כמה, ועל אותה שעה רומז הכתוב שבית המקדש יהיה גבוה מכל המקומות יהיה איך שיהיה, ממילא איז רעכנט [מה שאמרנו שמקום המקדש גבוה מכל המקומות].
[דלפי האמור] נו קען מען דאָך נישט וויסן [ממה שאנו רואין היום, שהרי לעתיד לבא] אַז ס'וועט 'צוקומען' אַזויפיל פּלאַץ, אַזויפיל בתי כנסיות מיט אַזויפיל בתי מדרשות, אַז דאָס קומט צי, נו וויאָזוי דאָס וועט זיך דאָרט אָפּשטעלן, וויאָזוי דעס פּלאַץ וועט זיך דאָרט צוזאַמשטעלן, קאָן מען דאָך היינט נישט וויסן, [אַבער] ווי קאָן איך היינט פּרעגן קשיות, ווייל איך זעה צי ס'ליגט אַזוי, אָדער ס'ליגט אַזוי.

כב

חיוצא מזה לענינינו:

על כל פנים אַז דער אייבירשטער העלפט, מ'קויפט אָפּ פּלאַץ אין חוץ לאָרץ, אויף מַרְבִּיץ תּוֹרָה בְּרָבִים צו זיין [סיום הענין, להלן באות כה].
בפרט [להרבעת תורה של] תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן, [וואָס] ס'איז די גרעסטע תּוֹרָה. [ווי] איך זאָג דאָך [כסדר, דאפילו] בזמן הגמרא שטייט דאָך¹² [אַז] די שְׂכִינָה הִקְדוּשָׁה איז נאָר ביי תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן. אפילו ביי גרויסע [מענטשן], און אפילו בזמן התנאים ואמוראים, שטייט [אַז] די שְׂכִינָה הִקְדוּשָׁה איז אַלץ לא גְּלִתָּה געווען [עד שלא גלו תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן], ווי דער מדרש זאָגט¹³.
[ווייל] ביי תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן, איז די שְׂכִינָה הִקְדוּשָׁה.

כג

נו די תּוֹרָה פון די תּנָאִים וְאַמּוֹרָאִים, קען מען זיך נישט באַרימען אין 'דעם' דור, אַז ס'איז דעס וואָס [איז געווען] אין די פּרעריגע דורות, [דאָס] דאָרף מען דאָך נישט צו זאָגן. הלואי ס'העט 'עפעס' געווען.
[אַבער] תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן איז דאָך דעמאָלטס אויך נישט געווען [מער, שהרי] ס'איז דאָך 'נאָר' תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן. איז דאָך נאָר [געווען דאָס חשיבות] ווייל ס'איז הֶבֶל [פּוֹת] שְׁאִין בֵּהֶן חֲטָא¹⁴. [און] דעס איז נאָך היינט אויך די זעלבע, ס'איז 'תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן'¹⁵.

¹² באיכה רבה (א, לג): וַיֵּצֵא מִבֵּית צִיּוֹן [כָּל הַדָּרָה] (איכה א, ו) וכו'. כָּל הַדָּרָה זו סנהדרין וכו'. דבר אחר, כָּל הַדָּרָה אלו המשמרות וכו'. דבר אחר, כָּל הַדָּרָה אלו התינוקות. אמר רבי יהודה, בא וראה כמה חביבין תינוקות לפני הקב"ה, גלתה סנהדרין, ולא גלתה שכינה עמהם, גלו משמרות, ולא גלתה שכינה עמהם, וכיון שגלו תינוקות, גלתה שכינה עמהם, הדא הוא דכתיב (איכה א, ה) עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שָׁבִי לִפְנֵי צָר, מִיָּד וַיֵּצֵא מִבֵּית צִיּוֹן כָּל הַדָּרָה (שם, ו).

¹³ כמבואר בגמרא שבת (קט"ז): אמר רב המנונא, לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו בה תינוקות של בית רבן וכו'. אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב (דברי הימים א, טז, כב) אֶל תִּגְעוּ בַּמִּשְׁחָה וּבַנְבִּיאִי אֶל תִּרְעוּ, אֶל תִּגְעוּ בַּמִּשְׁחָה אלו תינוקות של בית רבן, וּבַנְבִּיאִי אֶל תִּרְעוּ אלו תלמידי חכמים. אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה, אין העולם מתקיים אלא בשביל הֶבֶל תינוקות של בית רבן. אמר ליה רב פפא לאבבי, ידידי ודידך מאי, אמר ליה אינו דומה הֶבֶל שיש בו חטא, לְהֶבֶל שאין בו חטא.

¹⁴ ו"ל רבינו בס"ג וארא תשי"ג (לשון קדשו קונטרס קלד, אות קה-קז): אַזוי ווי מ'זעט, דאָס זענען די 'לעצטע' נסיונות, מ'פּאַרלייגט זיך אויפ'ן 'חינוך' פון אידישע קינדער, [וואָס] דאָס איז דאָס חיות פון אידן: תינוקות של

כד

קאָן מען פאַרשטיין 'ווי גרויס' דאָס איז [להעמיד מקומות לתורתן של תשב"ר. דאָס איז] די איינציגע זאך וואָס מ'קען האָבן 'די' קדושה וואָס ס'איז געווען פריער, אין בַּימים [ההם], בזמנים הראשונים.

[און] אפשר איז עס נאָך גרעסער 'היינט' [החשיבות של תשב"ר. טאָקע] ווייל ס'איז גרעסערע נסיונות, היינט אויפצוהאלטן תינוקות ש'ל בית רבן. [לויט] ווי גרויס דער נסיון איז אין דעם דור.

כה

[וממילא] איז דאָס אַ מקום פון השׁראת השׁכינה, [דאָרט ווי סאיז] אַ מקום פון הרבצת תורה, [ובפרט לתשב"ר].

און די גמרא זאָגט [דאָך], אַז די אַלע וועלן נקבע ווערן אין אַרץ ישׂראל.

כו

בענין מקום תורה ותפלה, דנחשב כבר גם עתה כמו ארץ ישראל
מבואר במהרש"א ובש"ל^א ועוד, דעל שם העתיד, גם עתה נחשבו הבתי כנסיות ובתי מדרשות כמעלת וסגולת ארץ ישראל
[וגם כבר עתה הם נחשבים אותן המקומות כַּאֲרֵץ יִשְׂרָאֵל, 'על שם העתיד'].
[ווי] ס'שטייט, דער מהרש"א^א זאָגט עס, און דער של"ה^א, און דער כלי יקר^ב,
ס'איז הרבה נביאים מתנבאים בסגנון אחד^ג.

בית רבן! דאָרט איז השׁראת השׁכינה! דאָס איז דאָך געווען, אַזוי ווי די גמרא זאָגט לא גלו ישראל עד שגלו
תינוקות של בית רבן. מיט 'דעם' איז אוועקגעגאנגען די השׁראת השׁכינה [ממקום המקדש]. דאָרט ליגט דער כח
פון אידן, וואָס אידן האָבן מסירת נפש אַז מ'זאָל האָבן אַ 'אידיש דור' וכו'. [שהרין] דאָס' איז אונז נאָך עפעס
געבליבן [כח הקדושה, ממש כמו בהדורות הקודמים], דער כח פון תינוקות ש'ל בית רבן, דער כח פון 'אלדינגס'
איז דאָך שוואַכער געוואָרן. וואו איז דאָ די 'תורה [און] די עבודה' וואָס ס'איז געווען אין די פריערדיגע
דורות? ! דעם איז דאָך זיכער נישטאָ! נאָר 'תינוקות ש'ל בית רבן', ווייל ס'איז הַכָּל פיהם שאין בהם חטא. דאָס
איז נישט גרויס [הכח הקדושה שלהם] דורכן 'היונין דעת', וואָרן זיי זענען דאָך נאָך 'קינדער', דאָס איז נאָר
גרויס ווייל 'די' תורה [שלהם] איז אַ הַכָּל פיהם שאין בהם חטא. [וממילא גם בדורינו] דאָס איז די זעלבע וואָס
ס'איז געווען 'פאַרצייטנס', דעם איינע וואָס איז 'געבליבן' פאַר אידן.

^א דאיתא בגמרא בברכות (נ): אמרו ליה לרבי יוחנן איכא סבי בבבל, תמה ואמר, לַמַּעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם ויְמֵי בְּנֵיכֶם
'עַל הָאֲדָמָה' כתיב, אבל בחוצה לארץ לא. כיון דאמר ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא [פירש"י: מקדמי, שחורית.
מחשכי, ערבית. כלומר, מאריכין בבית הכנסת], אמר היינו דאהני להו, כדאמר רבי יהושע בן לוי לבניה, קדימו
וחשיכו ועיילו לבי כנישתא, כי היכי דתורכו חיי. אמר רבי אחא ברבי חנינא, מאי קרא, אַשְׁרֵי אָדָם שָׁמַע לִי
לְשָׁקֵד עַל דִּלְתָתֵי יוֹם יוֹם לְשָׁמֹר מְזוֹזֹת פֶּתְחֵי (משלי ח, לד), וכתיב בתריה (שם, לה) כִּי מִצְאִי מִצָּא חַיִּים.

ועל זה כתב במהרש"א שם (ד"ה הנוגעים): יש לפרש על פי מה שאמרו בפרק בני העיר (גמילה כט. והובא
להלן) עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל וכו', דאזנן בתי כנסיות שבבבל גם הם
יהיו מכלל ארץ ישראל, שיקבעו שם לעתיד וכו'. ומייתי עלה איכא סבי בבבל, תמה למען וגו' על הָאֲדָמָה וגו',
ומסיק דאהנו להו דקדימו וחשיכו כו', דהיינו טעמא, דבי כנישתא דבבבל הוה להו כאילו הם על האדמה, שהרי
יקבע לעתיד שם בארץ ישראל. • ומייתי עלה מאי קרא כו', עַל דִּלְתָתֵי יוֹם יוֹם, מלשון כפול, דמקדימו היום
בשחרית, וְלִשְׁמֹר מְזוֹזֹת פֶּתְחֵי היינו דמחשכים בבי כנישתא, כאילו הוא שומר הפתח של בית הכנסת בלילה.
וכתיב בתריה כִּי מִצְאִי, כינוי דמדבר בעדו, ד'מוצאי' קאי אהקב"ה, דהיינו בבית הכנסת שהקב"ה מצוי בה,
שנאמר (תהלים פב, א) אֶלְקִים נִצָּב בַּעֲדַת גּוֹי' כדאמרין לעיל (ברכות סט), קִצָּא חַיִּים גם בבבל, כאילו הוא בארץ
ישראל, וק"ל.

^{אב} בש"ל^ה הק' (מסכת תמיד, נר מצוה אות יג, הג"ה ב): בענין אקדומי וחשוכי, שאמר היינו דאהני להו. קשה מה
תירץ, הלא הפסוק אמר 'על האדמה', דמשמע בארץ דוקא. דבר זה מתורץ על דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל
עתידין שיקבעו בתי כנסיות שבחוץ לארץ בארץ ישראל כו', נמצא שהעומד בבית הכנסת כעומד בארץ ישראל.

^{בב} בכלי יקר סוף עקב (יא, כא): לַמַּעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם ויְמֵי בְּנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה. במסכת ברכות, אמרו ליה לר' יוחנן
איכא סבי בבבל, תמה, והכתיב לַמַּעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם ויְמֵי בְּנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה, משמע אבל בחוצה לארץ לא, אמרי
ליה הם מקדימין ומחשיכין לבי כנישתא, אמר היינו דאהני להו. וקשה על תירוץ זה, כי עדיין הקושיא במקומה
עומדת, שהרי בפסוק זה אמר סתם עַל הָאֲדָמָה, בלתי שום חלוקה, ומהיכן למד לומר שפסוק זה מדבר דווקא

[אויף דעם וואָס] די גמרא זאָגט 'למען ירבו ימיכם' על האדמה' (דברים יא, כא), [אמר] להו לרבי יוחנן] איכא 'סבי' בבבלי, [תמה ואמר] שטייט דאָך נאָר על האדמה, אַז ער האָט געהערט דמקדמי ומחשכי לבי פנישתא, [אמר] היינו דאָהני להו [שבזכות זה האריכו ימים גם בחוץ לארץ].

כו

פרעגן זיי אַלע די קשײא, [דאכתי לא מובן] וואָס איז די קשיא פאַרענטפערט [והלא 'על האדמה' כתיב, והלא אף כששמע דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא אכתי יש לשאול והלא] ס'איז דאָך אַלץ נישט על האדמה. דו האָסט דאָך געפרעגט [והלא כתיב] על האדמה, [און אויף דעם] ענטפערט ער דמקדמי ומחשכי, [וקשה עוד וכי] אַז נישט [מקודם ששמע כן] האָט מען [דען] נישט געוואוסט אַז זיי טוען מצות ומעשים טובים, [ועם כל זה תמה ר' יוחנן ואמר] אָבער די קשיא איז דאָך [הלא] על האדמה [כתיב, והאין נחה תמיהתו במה ששמע דמקדמי ומחשכי לבי כנישתא].

כז

זאָגט ער [במהרש"א ועוד] ניין, [דשפיר נתיישב לו תמיהתו בזה] ווייל עתידין בתי פניסיות ובתי מדרשות שיקבעו בארץ ישראל, [וממילא מי שקובע עצמו בין יושבי בית הכנסת ובית המדרש] הייסט עס על האדמה, ממילא אַז מ'איז דאָ [בבית המדרש, איז] 'על שם העתיד' הייסט עס [שוין יעצט אויך] 'על האדמה'.

כח

היוצא מזה לענינינו:

היוצא לנו מזה, [דמקום של תורה או תפילה שבחוץ לארץ] דעם האָט טאַקע דעם דין פון 'אַרץ ישראל' [לענין סגולת ומעלת הארץ, דנחשב כמוהו גם עתה].
[און] ווי דער כלי יקר זאָגט^ל [אַז טאַקע] די 'בנינים' מיטן 'פלאץ' [הקרקע שעליו הבנין], 'אלעס' [מכל וכל] וועט אַריבערגיין [לארץ ישראל. ולא רק קדושתו הרוחני של הבית המדרש].
[און] ס'זעט אויס אין די גמרא אויך אַזוי [במה שאמרו שעתידין בתי כנסיות לקבוע בארץ ישראל, ולמד לה בקל וחומר מתבור וכרמל, דמוכח דקאי על המקומות ממש].

בזמן שאינן הולכים לבית הכנסת, לומר שאז דוקא ממועט. ◦ ונראה לי על דרך שאמרו ר"ל שעתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבחוץ לארץ שיקבעו בארץ ישראל כו'. ואם כן האדמה שבכל בתי כנסיות של חוץ לארץ, זו היא האדמה של ארץ ישראל, שהרי לעתיד יקבע ה' הבתי כנסיות - 'הבנין והקרקע' מכל וכל - אל ארץ ישראל, ואם כן ודאי האדמה ההיא אדמת קודש היא, וחלק מן אדמת ארץ ישראל, והמשכים והמערים בכל יום לבתי כנסיות דומה כאילו בכל יום הוא עומד על האדמה אשר נשבע ה' לאבותם, ומקוים בו ייעוד למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם, 'לכם' לא נאמר אלא 'להם', פירוש רש"י (עקב שם) מכאן לתחיית המתים מן התורה, ומה ענין זה לכאן, אלא לפי שבזמן ההוא דוקא יקבעו הבתי כנסיות שבחוץ לארץ לארץ ישראל. ◦ ויכול להיות שזה מוסב על תחילת הפרשה שאמר וילעבדו ככל לבבכם, זו תפלה כפירוש רש"י (שם, יג), ומדקאמר ככל לבבכם, שמע מינה שמדבר שרבים מתקבצים לבתי כנסיות להתפלל, ועל זה ייעד השכר למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה. ומה שתלה הדבר דווקא באקדומי ואחשוכי, תמצא מבואר יפה בחבורינו עוללות אפרים בשער התפלה מאמר תק"ג, על דרך הפסוק (המובא בברכות שם) לשקד על דלתתי יום יום לשמר מזוזות פתחי, לשקנו תדרשו ופאת שמה, ותמצא כל הענין באר היטב.

^ב וכן פירשו גם בעשרה מאמרות להרמ"ע (אם כל חי, ח"ב סימן ח), ובעמק המלך (שער א, פרק א). וכן נזכר פירוש זה בפ' הרי"ף על עין יעקב (ברכות שם) שבימי חורפו שמע כן.

^ל בלשון בתוך הדברים: שיקבע ה' הבתי כנסיות - 'הבנין והקרקע' מכל וכל - אל ארץ ישראל. [ונמובא דבריו לעיל בסמוך].

[און] דער מגן אברהם זאגט^ה אויך אזוי, אז דאס 'פלאץ' אויכעט [יוקבע בא"י]. ממילא [גם עתה] הייסט עס על האדמה [על שם שיקבע 'בארץ ישראל'], און [כמו כן נחשב גם עתה כמו] במקום הקודש [על שם שיקבע 'במקום המקדש'].

ה

ממילא אז דער אייבירשטער העלפט, אז מ'קויפט אין 'חוץ לארץ' א פלאץ אויף הרבצת תורה, האט מען צוגעקויפט א 'ניי ארץ ישראל', וואס ס'איז נאכנישט געווען בעולם ביז היצט.

[ווינו דומה לזה כשקונים מקום תורה] אין ארץ ישראל אליין, [שהרי] דעס איז דאך 'ארץ ישראל' געווען פריער אויך. מ'דארף נאר אכטונג געבן ס'זאל נישט פארדארבן ווערן [כדלהלן באות לד]. [אבער] על כל פנים ס'איז דאך 'געווען' [שוין] ארץ ישראל.

[אבער] דא [בחוץ לארץ ווערט עס] א 'נייע' ירושת הארץ, מ'פארשאפט א ניי ארץ ישראל, 'אין' ארץ העמים פארשאפט מען [אן ארץ הקודש, דורכדעם וואס] מ'וועט צוברענגען^ה [נאך] א מקום קיין ארץ ישראל, וואס ס'איז נישט געווען פריערער, וואס מ'האט דאס נישט געגעבן אין ירושת הארץ, נאר אז מ'האט ממציא געווען א 'פלאץ' אויף הרבצת התורה, האט מען צוגעברענגט [נאך] אן ארץ ישראל.

לא

נו ווער טוט דען נאך אזויפיל פאר ארץ ישראל, ווי אז מ'פארעט זיך אויף מקומות [כאלו, שהם] אויף הרבצת תורה ברבים. [דבזה נמצא כי] מ'ברענגט טאקע צי צו ארץ ישראל, אזוינס וואס ס'איז נאך ניטאמאל געווען.

לב

[און] דאס קאן מען גאר אנדערש נישט טון [אלא רק בחוץ לארץ, אבל בארץ ישראל] דארטן קען מען דאס נישט טון, ווארן דארטן איז דאך 'געווען' ארץ ישראל, און ס'וועט זיין אזוי אויך ארץ ישראל ווען מ'שייח וועט קומען. [נאך] היצט [איז עס] בעוויינט הרבים אזוי ווי ס'איז. [ומי יודע אם בכמה מקומות לא נחלפה ברצועת ארץ העמים] [וכדלהלן באות לד].

אבער דעס אז מ'זאל צוברענגען פון ארץ העמים קיין ארץ ישראל, מוז מען זיין 'אין' ארץ העמים, און מ'זאל דארטן [בחוץ לארץ] צוגרייטן מקומות פון הרבצת תורה, דעמאלטס מאכט מען א ניי ארץ ישראל, און מ'גייט צי [צו ארץ ישראל]. און מ'גייט ריוח [לארץ ישראל, ולא רק 'הקרן'].

לג

ווארן דאס ווייסט דאך יעדערער [בעולם המסחר], 'היינט' הארעוועט מען אויף

^ה דאיתא בשלחן ערוך (א"ח קנא, יא): אם בשעת בנין בית הכנסת התנו עליו להשתמש בו, מותר להשתמש בו בחורבנו, אבל ביישובו לא מהני תנאי וכו'. במה דברים אמורים בבתי כנסיות שבחוצה לארץ, אבל בבתי כנסיות שבארץ ישראל לא מהני שום תנאי. ○ ועל זה כתב במגן אברהם (ס"ק טו): שבחוצה לארץ. שהרי כשיבא הגואל במהרה תפקע קדושתו. תוספות (מגילה כח: ד"ה בחי). וצריך עיון, דאמינן בסמוך בגמרא (שם כט.) עתידין כל בתי כנסיות שבבבל שיקבעו בארץ ישראל. וצריך לומר דהתוספות קאי אבחורבנו, דכיון שנחרבו קודם ביאת הגואל לא יקבעו בארץ ישראל, וצריך עיון. ○ ואין לומר דדוקא 'הבנין' יקבע בארץ ישראל, אבל 'הקרקע' תשאר בחוץ לארץ, דהא יליף קל וחומר 'מתבור וכו', והתם 'הקרקע' נקבע בארץ ישראל.

^י פירוש: מוסיף זיין.

'רִינוּחַ'. וּוָאָרְן [צוריקצומאכן נאָר] די זעלבע, [בלויז] דעם 'קָרָן' מ'זאָל צוריק באַקומען, דאָס איז אַ שוואַך עַסָק. [וכשמסקיען ממון הוא על דעת ווייל] מ'וויל האָבן ס'זאָל עפעס 'צוברענגען'.

לד

דאָרטן אַליין [בארץ ישראל, ווען] דער אייבירשטער וועט העלפן ווען משיח וועט קומען וועט [עס זיכער] זיין אַרץ ישׂראֵל. [אָבער היינט], חלילה וחלילה אַז מ'זינדיגט, קאָן מען נאָר עפעס פאַרדאָרבן ס'זאָל זיין 'עֲקִירַת' הָאָרֶץ [שתתחלף אותו מקום שבאר"י עם רצועת ארץ העמים^ל, ועוד כן] אַרץ ישׂראֵל איז זיך מַצְעָר [כשעושין בה עבירות. ונמצא כן] מ'קאָן נאָר עפעס פאַרדאָרבן [דעם 'קָרָן' ח"ו, אָבער] צוברענגען [רִינוּחַ] קען מען נישט. אָבער אין חוץ לאָרֶץ 'ברענגט מען דאָך צי' [רִינוּחַ] פאַר אַרץ ישׂראֵל. וואָרן אַז מ'שטעלט אויף אַ מקום הַרְבֵּצַת תּוֹרָה, דעס וועט דאָך אַלעס זיין אין אַרץ ישׂראֵל, ממילא אַז דאָס וועט זיין אין אַרץ ישׂראֵל האָט מען צוגעגעבן, האָט מען פאַרשאַפט אַ ניי אַרץ ישׂראֵל.

לה

עוד בענין מקום תורה ותפלה, דרך לחשיבות מצוה נחשב כארץ ישראל, ולא לעבירה
מבואר בפרשת דרכים בשם המדרשים, דלמבזה הקב"ה דן על שם העתיד, לצרף הוכחות דלעתיד, אבל לא לרעה
נאָר, ס'איז נאָך עפעס דאָ אַ רִינוּחַ אויך.

[דהנה] דער פרשת דרכים^{לט} זאָגט דאָך [על מה שאמרו במדרש^{לז} דער בורא כל עולמים האָט אויסגעלייזט אידן [פון מַצְרַיִם] על שם העתיד [שעתידין לקבל התורה, ולעומת זה דרשו בהפסוק (שמות ג, י) כִּי יִדְעָתִי אֶת מַכְאֲבִיו] אף על פי שעתיד להכאיבני במדבר [אף על פי כן אני גואלם, און] איך האָב 'נישט' געקוקט [בוזה על העתיד, מה שעתידין להכאיבני]. זאָגט דער פרשת דרכים^{לט}, ברענגט ער רָאיוֹת אַז דער בורא כל עולמים טוט על שם העתיד נאָר לְטוֹבָה, אָבער לְרָעָה נישט.

^{לז} וכמו שהביא רבינו באורך בויאל משה (כ, כט-קל), ועוד בכ"מ. ועיי"ש המקורות לזה.

^{לח} בשמות רבה (ג, א) : וַיֹּאמֶר ה' רָאָה רָאִיתִי אֶת עֲנִי עַמִּי (שמות ג, י), הֲדָא הוּא דכְּתִיב (איוב יא, יא) כִּי הוּא יִדַּע מַתִּי שְׂוֹא וכו', וַיֵּרָא אֲנִי וְלֹא יִתְבּוֹנֵן. כיצד, אַתָּה מוֹצֵא בִשְׁעָה שִׁינְאַה גֵּר מִבֵּיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הִיא וכוּנָה, מֵה כְּתִיב (וירא כא, טו-טז), וַיִּקְלוּ הַמַּיִם מִן הַחֲמַת וַתִּחַלַּף וַתִּשָּׁב לָהּ מִגֵּד וכו', בְּקִשּׁוֹ מִלֵּאכִי הַשֶּׁרֶת לְקִטְרֵגוֹ, אָמְרוּ לִפְנֵינוּ רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אָדָם שֶׁעֲתִיד לְהַמִּית בְּנִיךְ בְּצִמָּא אֲתָה מַעֲלָה לוֹ אֶת הַבָּאָר, נָא הִלְעוֹת לִשְׁשִׁים רִבּוֹא שֶׁהָן עֲתִידִין לִמָּר לִפְנֵיךְ זֶה קָלִי וְאֶנְהוּ (בשלח טו, ב), אָמַר לָהֶם עֲכָשִׁיו צִדִּיק הוּא אִז רִשְׁע, אָמְרוּ לִפְנֵינוּ צִדִּיק הוּא, אָמַר לָהֶם אֵינִי דֵן אֶת הָאָדָם אֲלֵא בִשְׁעָתוֹ וכו'. ו כֵּן כִּשְׁהִיו יִשְׂרָאֵל בְּמַצְרַיִם, רָאָה הַקֶּב"ה מֵה שֶׁעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת. הֲדָא הוּא דְכְּתִיב וַיֹּאמֶר ה' רָאָה רָאִיתִי, רָאִיתִי לֹא נֶאֱמַר, אֲלֵא רָאָה רָאִיתִי, אָמַר לוֹ הַקֶּב"ה, מִשֶּׁה אֲתָה רּוֹאָה רָאִיִּיה אַחַת, וְאֵינִי רּוֹאָה שְׁתֵּי רָאִיוֹת, אֲתָה רּוֹאָה אוֹתָן בְּאֵין לִסְנֵי וּמִקְבִּלִין תּוֹרָתִי, וְאֵינִי רּוֹאָה אוֹתָן מִקְבִּלִין תּוֹרָתִי, זֶהוּ רָאָה'. רָאִיתִי, זוֹ רָאִיתִי מַעֲשֵׂה הַעֲגֹל, שֶׁנֶּאֱמַר (תשא לב, ט) רָאִיתִי אֶת הָעֵם הַזֶּה וכו', אָף עַל פִּי כֵן אֵינִי דָנֵם לִפִּי הַמַּעֲשִׂים הָעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת אֲלֵא לִפִּי הָעֵנִין דִּהֲשֵׁתָא, כִּי שְׁמַעְתִּי אֶת צַעֲקָתָם אָף עַל פִּי שִׁידְעִתִּי אֶת מַכְאֲבִיו שֶׁעֲתִידִים לַעֲשׂוֹת, הוּא רָאָה רָאִיתִי. מֵהוּ כִּי יִדְעָתִי אֶת מַכְאֲבִיו, יוֹדַע אֵינִי כִּמְה עֲתִידִים לְהַכְאִיבִנִי בַּמִּדְבָּר, כִּמְה דְתִימָא (תהלים עז, מ) כִּמְה יִמְרֹהוּ בַּמִּדְבָּר יִצְעִיבוּהוּ בִישִׁימוֹן, וְאָף עַל פִּי כֵן אֵינִי נִמְנַע מִלְּגַאֵלֶם.

^{לט} בפרשת דרכים (דברים) הביא דברי השמות רבה דלעיל, ועל זה כתב וז"ל: נמצינו למדין שאף שידוע ה' שעתידין לחטוא, אינו נמנע מלהטיב עמהם, לפי שאינו דן את האדם אלא 'בשעתו'. ויש לדקדק על זה ממאי דאמרין בשמות רבה (ג, ד) וזה לשוננו, מי אֲנֹכִי כִּי אֶלְךָ אֶל פְּרָעָה וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות ג, יא), אָמַר לִפְנֵינוּ רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם אֵיךְ אֵינִי יְכוֹל לִיכַנֵּס לְמִקּוֹם הוֹרִיגִי נִפְשׁוֹת כּו', וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מֵה זְכוֹת יֵשׁ בִּידֵם שְׁאוּכֵל לְגַאֵלֶם. אָמַר לוֹ הַקֶּב"ה (שם, יב) כִּי אֶהְיֶה עִמָּךְ, וְמֵה שֶׁאֲמַרְתָּ מֵה זְכוֹת יֵשׁ בִּידֵם, בְּהוֹצִיאָךְ אֶת הָעָם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹקִים עַל הָהָר הַזֶּה (שם), הוּא יוֹדַע שֶׁבִשְׁבִּיל הַתּוֹרָה שֶׁהֵם עֲתִידִים לְקַבֵּל הֵם נִגְאָלִים, עַד כֵּאֵן. הוּא מוֹכַח מֵאִמַּר זֶה שֶׁהַקֶּב"ה דֵּן אֶת הָאָדָם עַל 'הַעֲתִיד', שֶׁאָף שֶׁלֹּא הִיוּ רָאוּיִם לְגִאּוּלָּה, גָּאֵל אוֹתָם בִּשְׁבִּיל שֶׁעֲתִידִים לְקַבֵּל אֶת הַתּוֹרָה, וְהִכִּי קָאֲמַר שֶׁאֵינוֹ דֵּן אֶת הָאָדָם אֲלֵא בִשְׁעָתוֹ. ו אַךְ הַתִּירוֹן לִזֶּה הוּא מִבּוֹאָר, שֶׁכִּלְכַּל רַחֲמֵינוּ

לו

והנה בארץ ישראל שהוא מקום המקודש, כל עון חמור הרבה יותר, וכן כל מצוה חשוב הרבה יותר

נו אן עון אין ארץ ישראל איז דאך זייער הארב.

ווי איך האב פאָריגע מאָל געזאָגט¹² (וואָס) דער פסוק זאָגט¹³ וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם מִשְׁנֵה עֲוֹנוֹתֵיכֶם עֲבוּר חֻלָּל אֶת אֶרְצִי בְּתוֹעֲבוֹתָם. פֶּאֶר דִּי תוֹעֲבוֹת אַלִּיין, קומט נאָר וויפיל ס'קומט. אַז ס'איז אָבער געווען אין 'אַרץ יִשְׂרָאֵל', איז דער עוֹנֶשׁ גאָר כּפּוֹל, (וכאזהרת הכתוב) וְלֹא תַחֲטִיֵּא אֶת הָאָרֶץ (תצא כד, ד).

- איבערדעם איז רעכט (ההמשך באות לה).

די מצות זענען אויך גרעסער אין ארץ ישראל, און די עבירות זענען אויך האַרבער.

לז

אבל במקומות של תורה ותפלה שבחוץ לארץ, הדחשיבות של מעלת ארץ ישראל הוא 'על שם העתיד', נמצא שהוא רק ריוח, כי לענין חשיבות מצוה נחשב בארץ ישראל, ולא לענין חומר העוֹם, דהא רק לטובת דנין על שם העתיד, ולא לרעה נן דעם (הבתי כנסיות שבחוץ לארץ) איז דאך 'אַרץ יִשְׂרָאֵל' (נאָר) על שם העתיד. (ולהיות דנין) "על שם העתיד, איז דאך נאָר לטובה, נישט לרעה (וכדברי הפרשת דרכים).

לח

איבערדעם איז רעכט. די מצות וואָס מ'טוט (במקום תורה שבחוץ לארץ, אין) אויף לטובה רעכנט מען דאך על שם העתיד, זענען זיי טאַקע גרעסער, (שיש להם החשיבות) אַזוי ווי די בחינה (של קיום מצוה בארץ ישראל), אַזוי ווי ס'העט געווען אין ארץ ישראל.

וחסדיו יתברך שהוא מתנהג עם בריותיו, הוא זה, שאם עתידים להיות צדיקים, הוא מסתכל בעתיד ומטיב עמהם, אך אם עתידים לחטוא, אינו מסתכל במה שעתידיים לחטוא, ואינו דן את האדם אלא בשעתו. והיינו דכתיב וַיֵּאָדָם אֶת הָאָדָם וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ וְלֹא יִתְּבוֹן, דוקא 'אֵלֶיךָ' לא יתבונן, אבל מה שעתידיים להטיב יתבונן. • ומשום הכי נסתכל במה שעתידין לקבל את התורה וגאֵלם, ולא נסתכל במה שעתידין לחטוא במדבר. לפי 'שלח' אינו דן את האדם אלא בשעתו. • וראיית הדבר מבואר במדרשו של רשב"י, בא וראה כיצד מתנהג הקב"ה עם בריותיו, בשעה שצופה שעתידיים לעשות רצונו, הוא מטיב עמהם, ובשעה שצופה שעתידיים לחטוא, אינו מעניש אותם, היינו דכתיב וַיֵּאָדָם אֶת הָאָדָם וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ וְלֹא יִתְּבוֹן, עד כאן.

וזהו כוונתם בשמות רבה (א, לו), וַיֵּאָדָם אֵלֶיךָ (שמות ב, כה), אמר ר"ל שראה שעתידיים להמרות על ים סוף דכתיב (תהלים ק, ז) וַיִּמְרוּ עַל יַם סוּף. וַיֵּדַע אֱלֹקִים (שמות שם), שהם עתידים לומר זה קלי. ר' יהושע בן לוי אמר, ראה שעתידין לומר אלה אלהיך ישראל (תשא לב, ח) וַיֵּדַע אֱלֹקִים, שעתידין להקדים נעשה לנשמע עד כאן. • והנה מהר"ש יפה ז"ל (ביפה תואר שם) פירש, שכונתם הוא אע"פ שידע שעתידי להמרות בים סוף, מ"מ ראה מה שעתידיים לומר זה קלי, ובא זה וכיפר על כן. • והנה פירוש וַיֵּדַע אֱלֹקִים, תרגם אונקלוס ואמר במימריה שעתידיים להקדים נעשה לנשמע, ובעבור זה לא השגיח ה' על מעשה העגל. והוקשה לו לרב ז"ל על זה, דבלאו הכי למה ישיגח על העתיד, והנה אין ראוי לדון אלא המעשה דהשתא, וכדאמרין וכו', ונדחק בזה יעו"ש. • אך נראה שכונת המאמר הוא עם מה שכתבנו, שבא להודיע כמה הם חסדי ה', דמלבד שכבר כתבנו שה' משגיח על הטוב שעתידיים לעשות ומטיב עמהם, ואינו משגיח על הרע שעתידין לעשות להרע עמהם, עוד הפליא חסדו, שאם רואה שעתידין 'להרע ולהטיב', מטיב עמהם בשביל מה שעתידין להטיב, ואינו נמנע מלהטיב בשביל מה שעתידין להרע, מאחר שעתידין גם כן. • והנה פירוש וַיֵּדַע אֱלֹקִים, תרגם אונקלוס ואמר במימריה למיפרקהון. וזהו כוונתם, וַיֵּאָדָם אֵלֶיךָ מה שעתידיים להמרות בים סוף, ואעפ"כ וַיֵּדַע אֱלֹקִים, וגאלן בשביל מה שעתידין לומר זה קלי, אף שעתידין לחטוא בים סוף, דן אותם כפי הטוב שעתידין לעשות, אף שעתידין גם כן לעשות את הרע. • וריב"ל נמי הכי סבירא ליה, והכי קאמר, ראה שעתידין לומר אלה אלהיך ישראל, ואעפ"כ וַיֵּדַע אֱלֹקִים מה שעתידין לקבל את התורה, וגאלם בשביל מה שעתידיים להטיב, וכדכתיב בְּהוֹצִיאֶךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרָיִם וְעַתָּה יֵדְעוּ אֶת הָאֱלֹקִים עַל הַיָּד הַזֶּה, ונסתכל בטוב שעתידין לעשות ודן אותם על העתיד, אף שעתידיים לחטוא. [ועיין בייטב לב כ"מ שהביא דברי הפרשת דרכים אלו, ומפרש בזה כמה ענינים].

¹² בס"ג ואתחנן תשט"ז. ועיין זה גם בס"ג ואתחנן תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס יצא, ח"א).

¹³ לשון הפסוק בירמיה (טו, יח) וְשִׁלַּמְתִּי רָשָׁאוֹנָה מִשְׁנֵה עֲוֹנִים וְחַטָּאוֹתָם, על חֻלָּל אֶת אֶרְצִי בְּנִבְלַת שְׁקוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם.

אָבער די עבירות חלילה, על שם העתיד, רעכן איך דאָך נישט [שהרי לרעה אין דנין על העתיד. וממילא] איז דאָך עס [כלפי 'עבירה'] 'נישט' אַרץ ישׂראל, איז גענוג [שיהיה חומרה ועונשה] אַזוי ווי [דין עבירה] אין חוץ לאָרץ.
ס'איז אויך 'גענוג נישט גוט'.

אָבער על כל פנים ס'איז נישט אַזוי האַרב ווי אין אַרץ ישׂראל.

לט

ישוב הקושיות בפרשת ראה

ישוב קושיא ג

ולפי האמור יתיישב סתירת הפסוק, דעם מקום המקדש נבנה בחלקו של בנימין שהוא שבט אחד, אבל כשיתוספו עליהם לעתיד את כל מקומות של תורה ותפילה של הכלל ישראל, נמצא דיהא נבנה במקומות של כל השבטים מיט דעם קאן זיין, דאָס איז ביידע אַמַת [מה שנאמר מְכַל שְׁבִיטִים, ומה שנאמר בְּאֶחָד שְׁבִיטִי].

דעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָאֵט מען געבויעט נאָר בְּחִלְקוֹ שֶׁל בְּנִימִין, נאָר מ'וועט דאָך 'צוברענגען' [לעתיד לבא] די אַלע פלעצער פון חוץ לאָרץ, [און] 'דאָרטן' זענען שוין געווען אַלע שְׁבִיטִים דערינען, דאָרט זענען שוין אַלע שְׁבִיטִים.

מ

איבערדעם איז רעכט. קודם [איז ווי] דער בורא כל עולמים [האָט געזאָגט] בְּאֶחָד שְׁבִיטִי, [שיכנה בחלקו של בנימין]. אָבער אַלע שְׁבִיטִים וועלן צוברענגען צו דעם פּלאַץ [של מקום המקדש, ולזה אמר] אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר מְכַל שְׁבִיטִים, וואָרן פון חוץ לאָרץ וואָס מ'וועט צוברענגען, דעם איז נישט פון בְּנִימִין דוקא, וואָרן אין חוץ לאָרץ איז דאָך אַלע בתי כנסיות ובתי מדרשות, [פון] יעדן שְׁבִיט. [וכמו שאמר] אֵין לך שבט שלא העמיד שופטים בישראל, יעדעם שְׁבִיט האָט דאָך מְקוֹמוֹת שֶׁל תּוֹרָה, [שהרי] אַז נישט איז עס 'אויס' שְׁבִיט^{מב}. [וממילא] אַז ס'איז דאָ מְקוֹמוֹת שֶׁל תּוֹרָה, [הן] מיט הִרְבַּצַת תּוֹרָה און [הן מיט] הִרְבַּצַת תְּפִלָּה, ממילא וועט זיין יִבְחַר ה' מְכַל שְׁבִיטִים 'לְשׁוֹם אֶת שְׁמוֹ שָׁם, מ'וועט אַהין ברענגען די פלעצער פון אַלע שְׁבִיטִים.

איז דאָס נישט קיין סְתִירָה אין פסוק, [ווייל ס'איז] ביידע אַמַת, טאַקע מ'מאַחד שְׁבִיטִי, און מְכַל שְׁבִיטִים'.

^{מב} בגמרא סוכה (כז:): תנו רבנן, מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון בסוכתו של יוחנן ברבי אלעאי בקיסרי, ואמרי לה בקיסרין, והגיע חמה לסוכה, אמר לו מהו שאפרוש עליה סדין [פירש"י: לצל, שלא תשופך השמש. מי אסור משום מוסיף על אהל עראי בשבת, או לא]. אמר לו [השיאו לדבר אחר, כדאמרינן לקמן] שלא אמר דבר אחד שלא שמע מפי רבן [אין לך כל שבט ושבת מישאל שלא העמיד ממנו שופט] [מושיע את ישראל, אותן שהיו משמת יהושע ועד שמואל שמשח שאל למלך. יהושע מאפרים, אהרן מבנימין, גדעון ממנשה, הרי מבני רחל. שמשון מודן, ברק מקדש מנפתלי, הרי מבני בלחה. אבנן זה בועז מיהודה, עלי מלוי, תולע מיששכר, אלון הזבולני מזבולן. אלו מפורשים, אבל עתניאל ויפתח ושגמר ויאיר ועבדון, לא ידעתי שמות שבטיהן, ומראובן ושמעון גד ואשר, לא מצאתי מפורש]. הגיע חמה לחצי הסוכה [מתפשטת ומתקרבת אצלם], אמר לו מהו שאפרוש עליה סדין, אמר לו אין לך כל שבט ושבת מישאל שלא יצאו ממנו נביאים, שבט יהודה ובנימין העמידו מלכים על פי נביאים [שאלו וידו על פי שמואל]. הגיע חמה למרגלותיו של רבי אליעזר, נטל יוחנן סדין ופירש עליה, הפשיל רבי אליעזר סתליתו לאחוריו ויצא [שלא רצה להחיר את הדבר]. לא מפני שֶׁהִפְלִיגו בדברים [מה שהשיאו לדבר אחר לא הפליגו הימנו ולדחותו שלא ללמדו תורה נתיכון], אלא מפני שלא אמר דבר שלא שמע מפי רבו לעולם.

^{מב} וגמירי דלא קָלָה שְׁבִטָא (בבא בתרא קטו:).

מא

ישוב קושיא ב

וכן יובן בזה מה שהתורה לא גילתה דמקום המקדש הוא בירושלים, כי באמת יהא נבנה לעתיד מהרבה מקומות שבעולם, שיתוספו שם עליהם, ולכן כתבה התורה בסתם שהוא במקום אשר יבחר ה', דהיינו בכל מקום שיראה ה' שהוא מקום תורה ותפלה הראוי להשראת השכינה

היצט איז שוין רעכט פארוואָס זאָגט ער **בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר** [וואָס גילתה הכתוב מקומו]. וואָרן דער בורא כל עולמים, וויבאלד אַז מ'וועט אָנווייזן 'דעס פּלאַץ', וועט מען מיינען 'דאָס איז עס' [ותו לא, ונמצא] וועט מען דאָךְ אויסשליסן די אַלע פּלעצער [שעתידין להיתוסף לשם]. און איך ווייס נישט פונקטליך וואו דאָס וועט ליגן, וואו דאָס וועט שטיין [לעתיד לבוא, כשיתוסף הכל גם באורך ורוחב וגובה. ולכן] האָט די תורה הקדושה געזאָגט **הַמָּקוֹם 'אֲשֶׁר יִבְחַר'**, [סני] 'וואו' דער בוראָ כל עולמים וועט ערגעץ בוחר זיין אַ פּלאַץ, [ווען] ער וועט זען אַז ס'איז אַ מָקוֹם קְדוֹשָׁה פון הַרְבֵּצַת תּוֹרָה, [ושורה שם] די שְׁכִינָה הַקְּדוֹשָׁה, דעס אַלעס וועט מען אַהין ברענגען [למקום המקדש] און דאָרט וועט זיין די הַשְׁרָאָת הַשְּׁכִינָה [במקום המקדש, וכסיום הכתוב 'לָשׂוּם אֶת שְׁמוֹ שָׁם']. איבערדעם האָט די תורה הקדושה נישט אָנגעוויזן, [און] נישט מְצַמֵּם הַמָּקוֹם געווען, נאָר [ס'שטייט] **בְּמָקוֹם 'אֲשֶׁר יִבְחַר'**.

מב

הקדמה לישוב קושיא ד-ה

נאָר די תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה האָט געזאָגט, [ס'איז] **טָאָקע בְּמָקוֹם 'אֲשֶׁר יִבְחַר'** [על דרך המבואר לעיל. אמנם צריך שיהיה גם] **'יִרְאָה' כָּל זְכוּרָךְ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ**. אפשר איז [דאָ דערין] אַ רָמָז [כדלהלן].

מג

[קושיא ז]

מעולם היה קשה לי על הנאמר בנבואת ישע' כי **תִּבְאוּ לִירָאוֹת פָּנֵי מִי בְקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רָמַס חֲצָרִי**, דהלא הוא מצות עשה דאורייתא ליראות פנים בעורה, והאך שייך לומר בזה מי בְקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם, והמפרשים נדחקו בזה, ועדיין אין זה מספיק [דהנה] איך האב שוין געשמועסט דערפון אסאך מאָל, וואָס אין-פלוג [איז שווער], אַלץ איז [מיר עס] געווען אַ פּלאַ, [וואָס] דער נביא האָט געזאָגט אין [קאפיטל פון] חֲזוֹן יִשְׁעִיהוּ [ישע' א, יב], **כִּי תִבְאוּ לִירָאוֹת פָּנֵי, אַז אִיר וועט קומען לִירָאוֹת פָּנֵי, מִי בְקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רָמַס חֲצָרִי**.

מד

האב איך געפרעגט אַ קשׁיָא, ווי קאָן מען זאָגן [אויף] אַ זאך וואָס שטייט אַרויס אין די תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה, אַ מצות עשה דאורייתא, [וואָס] די תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה האָט מְצִיָּה געווען אַז מ'זאָל קומען עוֹלָה רָגֵל זיין, לִירָאוֹת פָּנִים [בעזרה], זאָגט מען [דערויף] מִי בְקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם, וואָס הייסט מִי בְקֶשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם, [והלא] די תּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה האָט [עס] פאַרלאַנגט. [וכי] חלילה אַז מ'פירט זיך נישט גוט אויף [כבר אינו מחויב במצות]. וועט מען דען זאָגן [אויב] איינער פירט זיך נישט גוט אויף, [און] ער וועט אָנטון די תּפִּילִין, וועט מען אים פרעגן ווער האָט דיר געהייסן לייגן תּפִּילִין? וואָס הייסט, ער איז [דען] נישט מחויב? [און אז] ער וועט קומען אַ שְׁאָלָה פרעגן צי ער איז מחויב צו לייגן תּפִּילִין, וועט מען אים [דען] זאָגן [אז] ער זאָל נישט לייגן קיין תּפִּילִין?^{מד}

^{מד} ועיין בעה"ג ועה"ת (סימן נו-נח), דהיינו מלבד היכא שהוא במצב שאינו רשאי מן הדין להניח תפילין יעיי"ש.

נו אָזוי (די זעלבע זאך) אַז ער וועט קומען פרעגן אַ שאַלָה צי ער זאָל גיין עוֹלָה רָגֵל זיין, ווען ס'איז געווען מַצוֹת רְאִיתָ פִּנִּים בזמן שבית המקדש קיים, ער וועט קומען פרעגן אַ שַׁאֲלָה, וועט מען [דען] זאָגן [וויבאלד] ביסט נישט געווען קיין 'ערליכער איד', טאַרסטו נישט עוֹלָה רָגֵל זיין?

ווי קען מען דאָס זאָגן [מי בקש זאת מידכם], אַז ס'איז אַ מצות עשה, אַ ציווי דאורייתא, אַ מצות עשה.

מה

תירוין המפרשים - על קושיא ז

די מפרשים זאָגן [פשט], דער רד"ק מה - [און] אַלעמ', - און דער מצודות^{מז}, אַז דו קומסט נישט זוכן קיין יִרְאָת שָׁמַיִם און קיין ערליכקייט, דו קומסט נישט וועגן דעם, ווער ברויך דין.

מו

מה שעדיין קשה לתירוין המפרשים

[אבל לכאורה אכתי לא מוכן, שהאין] וואו געפינט מען דאָס, ס'שטייט נישט אין פסוק קיין 'טעם' נאָך-וואָס מ'זאָל קומען, [רק מבואר בפסוק סתם שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים בְּשָׁנָה יִרְאֶה כָּל זָכוֹרֶךָ], די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה האָט געהייסן קומען.

מו

תירוין המלבי"ם - על קושיא ז

ער דער מלבי"ם וויל עפעס יאָ זאָגן [לתרץ זה], ער זאָגט יאָ [במשמעות דבריו, שגם הטעם מפורש בקרא].

דער מלבי"ם זאָגט^{מח}, ווייל ס'שטייט לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה (ראה יד, כג), שטייט אַרויס [שיבואו בכדי ללמוד ליראה את ה'].

^{מח} ברד"ק ישע"י (א, יב): כי תבאו. בשלש רגלים, זו הראייה מי בקשה מידכם שתבאו לפני, ותמרו את דברי, איני חושב לכם זה לכבוד אלא לבזיון שתמסו חצרי, ואמר חצרי, כי בחצרות בית ה' היו עומדים ישראל, ולא היה נכנס להיכל כי אם הכהנים.

^{מב} ברש"י (שם): מי בקש זאת מידכם רמס חצרי. לרמוס את חצרי, אחרי שאין לבכם שלם עמי.

^{מז} במצודות דוד (שם, ובפסוק ג'): כי תבאו. כאשר תבואו לראות לפני ברגל, אַז אומר לכם מי בקש זאת מידכם לדרוך ולרמס בחצרי: [לא תוסיפו הביא] מנחת שוא. כי הואיל ואיננה לי לרצון, היא מנחת שוא, כי אין בה תועלת, כי הקטרת הקומץ היא תועבה לפני. חֲדָשׁ וְשֶׁבֶת [קרא מקרא]. בין בראש חודש בין בשבת, בין בימי המועד אשר תקראו מקרא קודש ואתם נעצרים לפני בהבאת קרבנות, הנה [לא אוכל אֵין וְעֶצְרָה] לא אוכל לסבול הָאֵין שֶׁלְבַבְכֶּם עִם הָעֶצְרָה שֶׁאַתֶּם נִעְצָרִים לִפְנֵי, כי אין שני אלו ראויים להתאחד.

^{מח} בפ"י המלבי"ם (שם, יא-יב): והנה חילק את הקרבנות לארבעה מינים וכו'. המין הג' הם קרבנות נדבה שעשאם ה' עליהם חובה, והם עולות ראייה ושלמי חגיגה שהיו מביאים בעת עלייתם לרגל, שהגם שהם נדבה, ואם לא עלו לרגל אין חייבים בהם, מ"מ אם ראו פנים בעזרה ולא הביאו קרבן, לא לבר שלא קיים מצות עשה של יִרְאֶה כָּל זָכוֹרֶךָ, עבר ג"כ על לא תעשה של וְלֹא יֵאָדוּ פְנֵי רִיָּקָם (רמב"ם פ"א מה' חגיגה). והנרצה בקרבנות אלה, שאחר שצוה להם לעלות לעיר הקודש ג' פעמים בשנה, ללמוד שם יראת ה' ודרכיו מפי הכהנים והנביאים, כמו שנאמר לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, לעומת זה צוה להם להביא דורון לפניו, אות הרצון והאהבה, כי חפץ בביאתם וכי לקח מידם עולה ומנחה. ועל זה אמר כי תבאו לראות פני, בשלש רגלים, שאז הלא צויתכם לעלות ולראות, ואם כן הלא תאמרו הלא אז אתם מוכרחים ומצווים על הבאת הקרבן. אני משיב לכם מי בקש זאת מידכם, גם זאת בעצמו שתמסו חצרי להתראות פנים, מי בקש מידכם, ואחר שחייב הקרבן הוא רק אם מתראה פנים בעזרה, הלא טוב שלא תלכו לעזרה ולא תביאו קרבן. רמס חצרי. רצה לומר אחר שאינכם מכוונים בעלייה זאת ללמוד שם יראת ה', אם כן אינכם עושים בזה שום מצוה, רק מה שאתם רומסים חצרי בחנם. ואם כן לא תוסיפו, אחר שגם זאת שתמסו חצרי איני רוצה בו, והוא נגד רצוני, כל שכן שאין לכם להוסיף עוד על מה שאתם באים שם נגד רצוני, לְהִבִּיא עוֹד מִנְחָת שָׁוָא והבל, קרבן החגיגה והראיה שאיני רוצה בו כלל, כי קטרת,

נו דאָס קאָן מען שוין זאָגן, [ווייל] אַז ס'שטייט שוין אין פסוק [אַ טעם], דִּרְשׁוּן אײַך דאָך יאָ טעמא דקרא״ט.

מה

מה שעדיין קשה לתירוץ המלבי"ם

ס'איז דאָך אָבער [אכתי קשה, שהרי] דער לַמַּעַן תִּלְמַד לִירְאָה שטייט אָבער נאָר ביי [מצות] מַעֲשֶׂר, [וכדכתיב שם] עֲשֹׂר תַעֲשֶׂר [אַת כָּל תְּבוּאֹת זֶרְעֶךָ וגו', וְאֶכְלֶתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וגו'] מַעֲשֶׂר דִּגְגָנְךָ תִּירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וגו'] לַמַּעַן תִּלְמַד לִירְאָה. און ביי 'עוֹלָה רָגֵל זֵיין' דאָרט שטייט דאָס נישט.

סיידן - האָב איך געקלערט - [אַז] אפּשער איז דאָ עפּעס אַ לִימוד, צי אַ גזירה שוה [ללמוד זה מזה]. איך וויל נישט היצט דאָ מאַרִיף זיין [בזה].

מט

דערנאָך האָב איך געזען דעם רמב"ם אין הלכות תשובה¹, [וואָס ער] אַליין זאָגט פֿשט אין דעם פסוק. [ולפלא כי] זיי ברענגען עס נישט קיינער. ער שטעלט אַריין עפּעס אַן אַנדערער פֿשט. [דמיירי מהא דכל זמן שהוא בעל עבירה, אף המצות שעושה טורפין לו בפניו, וכמבואר ענין זה גם בדברי חכמי האמת. ולדבריו נוחא דעל כל פנים ענין זה הוא דבר נוהג גם בשאר כל המצות, ולא רק במצות עליית הרגלים. אבל לשאר המפרשים קשה מאי שנא מצות עליית הרגלים משאר מצות]². [אַבער] איך וועל נישט מאַרִיף זיין אין דעם³.

ג

ישוב קושיא ד-ה

והקדמה לישוב קושיא ז

והנראה לתרץ בזה בהקדם לתרץ הדקדוקים דלעיל בלשון הפסוק וְיָרָאָה כָּל וְכוּךְ אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ נאָר וואָס דען, איך האָב געקלערט [לייבש קושיא ז, מיט] טאַקע דעם [מה שהקשיתי בקושיא ד-ה] [וכדלהלן].

איך האָב היינט אינזין געהאַט, - איך האָב שוין געזאָגט אויף דעם תִּירוּצִים אַנדערע², [מיט] בחינות [שונות, נאָר] - איך האָב היינט אינזין געהאַט, [דהתירוץ על קושיא זו הוא] טאַקע דעם וואָס איך האָב געפרעגט [לעיל בקושיא ד-ה] פאַרוואָס שטייט נישט

הקטור של המנחה היא תועבה לי, כמי שבא אל היכל המלך נגד רצונו, ומוסיף חטא על פשע וממלא ביתו קיטור ועשן.

¹ כמבואר בגמרא בבא מציעא (קטו:) ויבמות (עו:). ועיין בשו"ת דברי יואל (קיה, טו, ד"ה ובמצות).

² ברמב"ם (תשובה ז, ז): כִּמָּה מְעוֹלָה מְעַלַּת הַתְּשׁוּבָה, אֲמַשׁ הִיא זֶה מוֹכֵדֵל מֵה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר (ישעי' נט, ב) עֲוֹנוֹתֵיכֶם הִיוּ מִכְּדִלִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹהֵיכֶם, צוּעַךְ וְאִינוּ נַעֲנֶה, שְׁנֵאמַר (שם א, טו) כִּי תִרְבּוּ תִפְלֶה וגו', וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וְטוֹרִפִּין אוֹתָן בַּפְּנִי, שְׁנֵאמַר (שם, יב) [כִּי תִבְאוּ לְאֹדֹת פָּנֶיךָ מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדְכֶם רָמֹס חֲצִצְרִי, מִי גַם בָּכֶם וְיִסְגֹר דְּלָתֶיךָ וגו' (מלאכי א, י)]. וְהַיּוֹם הוּא מוֹדֵבֶךָ בִּשְׂכִינָה, שְׁנֵאמַר (דברים ד, ד) וְאַתֶּם הִדְבַּקְתֶּם בְּה' אֱלֹהֵיכֶם, צוּעַךְ וְנַעֲנֶה מִיד, שְׁנֵאמַר (ישעי' סה, כד) וְיָהּ טָרַם יִקְרָאוּ וְאֵנִי אֶעֱנֶה, וְעוֹשֶׂה מִצְוֹת וּמִקְבְּלִין אוֹתָן בְּנַחַת וְשִׂמְחָה, שְׁנֵאמַר (קהלת ט, ז) כִּי כִכֹּר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ, וְלֹא עוֹד אֵלָּא שְׂמֵתָאִים לָהֶם, שְׁנֵאמַר (מלאכי ג, ד) וְעָרְכָה לָהּ מִנְחַת יְהוָה וִירוּשָׁלַיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשֵׁנִים קְדְמוֹנִית.

³ על פי דברי רבינו בזה בס"ג עקב תשט"ז, ועיי"ש באורך.

²² ועיין בוויאל משה (ב, מו-מח) מה שהאריך שם רבינו בביאור דברי הרמב"ם אלו.

²³ ועיין בוויאל משה (ב, מה) שכתב שם רבינו ג' תירוצים אחרים בזה. ובעל הגאולה ועה"ת (סימן צד- צח) כתב רבינו עוד ה' תירוצים בזה. ועיין עוד תירוץ בדברי יואל להו"ר (אות ז, משנת תשי"ב), והוא קרוב להתירוץ שאמר רבינו כאן, רק באופן אחר לפי דרכו שם.

[שלש פעמים בשנה 'תבוא' בית ה'], מ'זאָל 'קומען', [ולמה אמר בלשון] 'יִרְאֶה' אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ (קושיא ד), [און] וואָס עפעס פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ (קושיא ה).

נא

ויתפרש לפי זה גם דברי הוזהר דרריש לה על רבי שמעון בן יוחאי. והגם שעיקר הדברים אינם לפי פשוטו און אין זוהר הקדוש^י שטייט גאָר, אֶת פְּנֵי הָאֵדֶן ה', זה רבי שמעון בן יוחאי .. [נגאָר] על כל פנים ס'איז נישט דאָס 'פִּשְׁטוּת'.

נב

דהנה בנועם אלימלך בפרשתו מפרש הפסוק לא תכיר פְּנִים, שהקב"ה הוא החיות והפנים של כל דבר, ולזה הוזהר הכתוב שתשמור נפשך מן החטא או מחשבה רעה, כדי שלא תתרחק 'ותתנכר' ממך תְּפִנִּים דקדושה שיש לך מאת ה' נגאָר דער אָמֶת איז אַזוי. [דלפי פשוטו לכאורה קשה], כביכול, ווי איז דען דאָס פאָרהאַנדן [ס'זאָל זיין] יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ (קושיא ה).

[נגאָר] זעט עפעס אויס [דער פֿשט, על דרך וואָס] דער נועם אלימלך זאָגט^י [על הפסוק] לא תכיר פְּנִים [בפרשתן טז, יט], [דהכוונה דהנה] יעדער איד האָט אַ צֶלֶם אֱלֹקִים, און חלילה מיט אַן עֲבִירָה, פארלירט מען דעם צֶלֶם אֱלֹקִים, [וואפילו] מיט אַ מַחֲשָׁבָה רָעָה, אָדער כדומה, [וזה שהזהירה התורה] אַז לא תכיר פְּנִים, זאָלסט דיר נישט פאָרדאַרבן דאָס פְּנִים^י [דהיינו הצלם אלקים שעליך]. אַ איד האָט [צֶלֶם אֱלֹקִים].

נג

ועל דרך זה יש לפרש לשון הצייוו יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ, דהכוונה שיתראה עליך הצלם אלקים בעת בואך למקדש [ועל דרך זה אפשר לפרש בכאן באומרו יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ]. דער פֿשט קען זיין, מ'מיינט נישט [אויף] כביכול טאָקע דעם בורא כל עולמים, [אלא הכוונה] שְׁלֹש פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יִרְאֶה [כָּל זְכוּרָה, שתתראה עליכם] אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ, זאָלסט קומען מיט אַ פְּנִים פונעם באַשעפער, מיטן צֶלֶם אֱלֹקִים [על פניך], זאָלסט קומען מיט אַ צֶלֶם אֱלֹקִים. [וזה שאמר] יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ, די צוויי איז דאָס, די צוויי איז [אַז דו] זאָלסט זען זאָלסט קומען [באופן כזה, אַז דו] זאָלסט אויסזען אַזוי ווי אַ איד ברויך אויסצוזען, יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ [דהיינו שיתראה עליך הצלם אלקים]^י.

^{יב} בוזהר הק' (בא דף לח): כְּתִיב (תשא לר, ג) יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי הָאֵדֶן ה'. מאן פְּנֵי הָאֵדֶן ה', דא רבי שמעון בן יוחאי, דְּמָאן דְּאִיהוּ דְּכִרְא מִן דְּכִרְנָא, כְּעִי לְאַתְחִיזָא קמיה.

^{יג} בנועם אלימלך בפרשתו: לא תִּטָּה כו' לא תכיר פְּנִים. דהנה כתיב (יתרו כ, ב) לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹקִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי, יש לומר הפירוש כך, דהנה הבורא ברוך הוא הוא הנקרא פְּנִים של כל דבר, כי כל דבר יש לו חלק אלקות המהווה ומחיה אותה, ואם ח"ו אדם חושב איהו מחשבה זרה, או שהוא מסתכל איהו הסתכלות רע, אזי הוא מגרש ומרחק את הפְּנִים ממנו. והמחשבות זרות, וההסתכלות והרהורים רעים, נקראים אֱלֹקִים אֲחֵרִים. וזהו לא יִהְיֶה לָךְ אֱלֹקִים אֲחֵרִים [על פְּנֵי] כו'. וזהו לא תכיר פְּנִים, רוצה לומר שלא תחטא ולא תחשוב מחשבת חורן, כדי שלא תרחק את הפְּנִים 'ותתנכר' ממך.

^{יד} והלשון לא 'תכיר', יתפרש שלא תעשנה נכרי (פרעמד).

^{יז} ולפלא לציין כי כעין פירוש זה של רבינו, מצאנו ראינו בדברי האלשי"ך הקדוש בפירושו מראות הצובאות על ישע' (שם), וכן גם בפירושו הנ"ל על שמואל. וז"ל בפירושו לשמואל א' (ב, יא): והענין אומרו אֶת פְּנֵי ה', על דרך מאמרנו על פסוק יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ, שהלא יקשה, שאם הכוונה היא שיראה כל ישראל לפני ה', הראוי יאמר 'לפני ה', ואם הוא שיראה ה' לפני ישראל, היה לו לומר יִרְאֶה בשב"א הרי"ש. וכן ראוי לשים לב אל אומרו פִּי תִבְּאֹו לְרִאֻת פְּנֵי מִי בְּקֶשׂ זֹאת וגו', שהיה לו לומר לראות 'לפני', או לראות פני בשו"א הרי"ש. ועוד, כי ראיית ישראל פני ה' הוא דבר בלתי אפשר. אַךְ הוא ענין ידועה מרביתנו ז"ל ומה גם בספר הזוהר, כי הצדיק נקרא אפי שכנתא, ואין ספק כי אין תאוותו ית' [וכן יעלו יצאל אל בית מקדשו ועבירות בידם, כי אם

נד

ויוכן בזה דרשת הוזהר על רבי שמעון בן יוחאי, שזכה לאופן נעלה במדרגה זו של הצלם אלקים [ועל פי זה נוכל להבין גם מה שאמרו בזהר הקדוש, אַת פְּנֵי הָאֶדָן ה', זה רבי שמעון בן יוחאי. דהכוונה כי רבי שמעון בן יוחאי, הוא האיש אלקים קדוש אשר היתה עליו פני ה' וצלם אלקים באמת, והבין. (חידושי תורה למסכות).]

נה

ואתו שפיר מה שלא נאמר 'תבוא' רק לשון 'ראיית פנים', דהכוונה כי פני ה' יתראה עֵלֶךְ, שהוא הצלם אלקים קומט אויס [אַ] דאָס 'איז טאַקע די צוויי. איבערדעם שטעלט ער נישט דעם יסוד אויפן קומען, [נאָר] ער שטעלט דעם יסוד אויפן ראיית פנים, אַז מ'זאָל זיך באַווייזן מיט אַ פֿנים אַזוי ווי ס'איז [ראוי] פֿאַרן באַשעפער, מיט אַ צלם אַלקים.

נו

ישוב קושיא ז

וזה שאמר להם הנביא כי תבואו לראות פני, לקיים מצות ראיית פנים, מי בקש זאת מידכם רמס חצרי, באם אין לכם הפנים דקדושה כראוי. כי באמת מבואר כאן בתורה במצוה זו, שרק באופן כזה יבואו למקדש [ונמצא לפי זה] שטייט דאָך טאַקע אַרויס אין פסוק [יִרְאֶה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ], אַז מ'זאָל אויסזען אַזוי ווי אַ איד ברויך אויסצוזען. איבערדעם האָט ער געזאָגט כי תבואו לראות פני, [דלפי זה] איז דאָך עס טאַקע יאָ מְבוֹאָר [הטעם בקרא], איז דאָך נישט שייך [דא צו זאגן] לא דרשינן טעמא דקרא, און איבערדעם אַז מ'קומט טאַקע אַנדערש [אַז לא מקיים המצוה, ושפיר אמר הנביא על זה מי בקש זאת מידכם רמס חצרי].

נז

היוצא מזה לענינינו:

מילא [הענין של 'צלם אלקים'] דאָס איז דאָך עֵנִינִים גְבוּהִים^{נח}, [מה שגורמים] מיט יעדן עֵוֶן [לסילוק הצלם אלקים ח"ו. און אויף] דאָס זעמיר דאָך אונז נישט קיין מְבִינִים. [ווייל] נאָר גרויסע מענטשן זענען געווען מְבִינִים [דערויף]. אָבער אין פֿשטות [יש לפרש הענין, כי] אַז מ'זעט אַזוי אויס, אַזוי ווי אונזערע עלטערן האָבן אויסגעזען, [און] מ'איז מְרָגִיל קינדער [לילך] מיט אַ צלם אַלקים [עם] פֿיאות הראש ומלבושי יהודים כדרך אבותינו, דעמאָלטס] קאָן מען ערוואַרטן [שיבואו] מיט אַ פֿני ה' אֱלֹהֶיךָ, [שיזכו להיות גם 'צלם אלקים' על פניהם].

שירדעו לפני מי הולכים, ויתקנו עצמם תחלה, למען יראו בפנים קדושים שיקראו פני שכינה. וזהו יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי ה', כלומר 'עם פני ה', כנודע ממשמעות אַת שהוא כמו עם במקומות אין מספר, שהוא יִרְאֶה עִם פְּנֵי ה' עִמּוֹ, שיקראו פניו פני שכינה. ○ ועל הכנסם ועבירות בידם, הנביא דיבר נגדם בשם ה' כי תבואו לראות פני, כלומר כאשר תבואו הלא הכוונה היא לראות פני, שתהיו מראים 'פני' שבכם לפני, אך מי בקש זאת מידכם רמס חצרי, שתבואו ועבירות בידכם, ואותן העבירות נעשו כנודע כוחות הטומאה והם דברים בעושים, נמצא שבבואם אל בית ה' בלכתו ילכו אתו, ורמוס חצרי ית' יקרא היות כחות הטומאה בחצרות בית ה'. ושעור הענין, היפכתם כוונתי, כי כאשר תבואו כוונתי היתה לראות פני של קדושה שבכם לפני, ומי בקש זאת שיתפכו ממה שהיא מידכם, שהם המלאכי חבלה הנמשכים מידכם מעונותיכם, רמס חצרי, ולא אמר 'בית', כי אין ספק שנשארים הכחות ההם חוצה בחצרות, ולא יבאו פניהם.

וכן הביא זה בקצרה בישמח משה פרשת אמור (ע"פ וספרתם לכם) וז"ל: כי התורה היא נצחית וכל מצותיו ית' הם חיים וקיימים לקיימם [גם] עתה, כמו עלייה לרגל, שהיא העיקר יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי הָאֶדָן ה', כלומר עם הצלם אלקים, כמו שכתב האלשיך.

^{נח} כמבואר בעץ חיים (שער כו, פרק ג), ובליקוטי תורה (פרשת בראשית), ועוד.

נח

איבערדעם זאגט ער [שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורף את פני ה' אלקיך, ומסיים על זה] **במקום אשר יבחר, [כי הלשון] 'במקום אשר יבחר' - לויט ווי איך האב דא פריער געזאגט (בישוב קושיא ב), - גייט דאך ארויף טאקע אויף חוץ לארץ, דארט וואו ער וועט בוחר זיין [שהוא מקום הראוי להשראת השכינה, ושיעלה ויתוסף על מקום המקדש לעתיד לבא].**
[והיינו] אז דער בורא כל עולמים וועט זען א פלאץ פון תורה, און פון יראה, און פון אמת, און פון קדושה, ממילא וועט זיין יראה את פני ה' אלקיך, וועט מען נישט פארלירן דאס פנים, דאס 'אלטע' פנים, אזוי ווי מ'האט א פנים געהאט [בדורות הקודמים], אזוי ווי אונזערע עלטערן.

נט

על כל פנים אונז זעמיר מחויב צו טון דאס אונזעריגע.
אז מ'איז מגדל [באופן כזה, והקב"ה עוזר כי] מ'קאן ערציען א דור אז מ'זאל אויסזען [כמו אבותינו], ממילא קאן מען 'ערווארטן' אויף שפעטער [שיהיה שורה 'צלם אלקים' על פניהם].

ס

[וגם] **בפשטות** [יש חיוב בזה להיות נראה בצורת אבותינו, ולא להתדמות במלבושי נכרים וכדומה].

ווי איך זאג דאס כסדר, [וואס] דער רמב"ם זאגט [על הלאו של] ובחקתיהם לא תלכו, זאגט דער רמב"ם דעם טעם [דערפון] דא אין ספר היד^ט - [כאטש] ער האט דאך נישט געשטעלט [דעם ספר היד] אויף קיין טעמים [כמו בספר המורה], - אז פון די וואס מ'טאר זיך נישט לערנען [מדיעותיו ומעשיו], מוז מען אנדערש גיין [במלבושו] אויך^ט.
ווארן אז איך גיי 'אנגעטון' גלייך מיט אים, איז מען עילול [להמשך אחריו וללמוד ממנו], לערנט מען זיך פון אים^ט.

^ט **ברמב"ם** (עבודה זרה יא, א): אין הולכין בחקות העובדי כוכבים, ולא מדמין להן, לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן, שנאמר (קדושים כ, כג) **ולא תלכו בחקת הגוי**, ונאמר (אחרי יח, ג), **ובחקתיהם לא תלכו**, ונאמר (ראה יב, ל) **השמר לך פן תנקש אחריהם**. הכל בענין אחד הוא מזהיר, שלא ידמה להן, אלא יהיה הישראל מובדל מהן וידוע במלבושו ובשאר מעשיו, כמו שהוא מובדל מהן במדעו ובדיעותיו. וכן הוא אומר (קדושים שם, כו) **ואבדיל אתכם מן העמים [להיות לך]**. • לא ילבש במלבוש המיוחד להן, ולא יגדל ציצית ראשו כמו ציצית ראשם, ולא יגלח מן הצדדין ויניח השער באמצע כמו שהן עושין, וזה הנקרא בלווית. ולא יגלח השער מכנגד פניו מאן לאזן ויניח הפרע מלאחריו, כדרך שעושין הן. ולא יבנה מקומות כבנין היכלות של עכו"ם כדי שיכנסו בהן רבים, כמו שהן עושין. וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן, לוקה.

וז"ל הרמב"ם בספר המצות (ל"ח פסוק ל): שהזהירנו מללכת בדרכי העכו"ם ומהתנהג במנהגותיהם, ואפילו במלבושיהם וקבוצייהם במושבם. והוא אומרו יתברך ולא תלכו בחקת הגוי אשר אני משלח מפניכם, וכבר נכפלה אזוהרה זו ואמר ובחקתיהם לא תלכו וכו'. ומי שעושה דבר מאלה חייב מלקות. ונכפלה האזוהרה מזה הענין בלשון אחר, והוא אומרו השמר לך פן תנקש אחריהם, שמא תדמה להם ותעשה כמעשיהם ויהיו לך למוקש. שלא תאמר הואיל והם יוצאים בארגמן אף אני אצא בארגמן, הואיל והם יוצאים בתלוסין אף אני אצא בתלוסין (ספר, ראה פסקא כט), והוא מין ממיני זיון הפרשים. וכבר ידעת לשון הנביא (צפני' א, ח) **והיה ביום יבח ה' ופקדתי על השרים ועל בני המלך ועל כל חלכשים מלבוש נכרי וגו'.** זה כולו להתרחק מהם, ולגנות כל חקותיהם, ואפילו במלבוש.

^ט ויעיין בענין זה באורך בשו"ת מהר"ם שיק (י"ד סימן קסה).

^{טו} ויעיין בדברי רבינו במסיבה מוצ"ש וירא תשי"ז [לשון קדשו קונטרס לט, אות כו-כח] שחזר והזכיר מה שאמר בכאן, וז"ל: לעולם איז אזוי, אז ס'גייט [והחניך] אין אזא דרך [וואס] 'מ'זעט אזוי אויס' ווי דער גוי, [ובאופן וואס] מ'קען זיך אויסמישן מיטן גוי, מ'קאן צוזאמען גיין אין 'מאורי' מיט א גוי, איך וויל נישט אויסרעכענען ווייטער

סא

זעט מען דאך אז דעס איז אַ מצוה יסודית, [בכדי] מ'זאל זיך נישט אויסמישן.

סב

אזוי ווי מ'זעט טאקע בחוש, מעשים בכל יום, אזעלעכע [קינדער] וואָס זענען נתגדל על דרך התורה, ער 'לערנט', און ער איז אַן 'ערליכער', [און] פלוצים ווערט מען געוואָר חלילה חס ושלום - איך וויל נישט זאָגן, - ער האָט זיך לאַ עֲלִינוּ מִטֶּמֶא געווען רחמנא ליצולן צווישן די אומות, ער ווערט נטמע.

פֿשוט פאַרוואָס, ווייל ס'איז זייער נאָנט [צורת מלבושים עם צורת הגוים, און] אז ס'איז נאָנט, [נגרם מזה כי] מ'איז נישט מוכבֿדל און מ'איז נישט מופֿרש [מהם עצמם וממעשיהם, וויבאלד] מ'איז נישט 'משונה' [ממנו].

טאָקע 'אזוי' 'ברויך' עס צו זיין [להיות מובדל ומשונה מהם גם במלבוש וצורה. ולא כתלונת האמעריקאים כאילו יש חילול השם לילך בצורת יהודי בין הגוים].

סג

ממילא [אם מחנכין הילדים בצורה כזה ומלבושי ישראל], דאָס גיט אַ השפֿעה פֿאַר אידישקייט בדרך כלל, אז מ'קאָן [גרינגער] אויפֿציען א דור [באופן אז] ס'זאל זיין יראָה 'אַת פֿני ה' אֱלֹקֶיךָ', [מ'זאל קענען האָבן] דעם צלם אַלקים.

סד

[על כל פנים אונז זעמיר מחויב צו טון דאָס אונזעריגע (כדלעיל באותנט), להעמיד החינוך להילדים על דרך התורה והיראה כמסורת אבותינו].

[און] דאָס איבעריגע, איז שוין ווייטער [דאָ] אַ בְּחִירָה.

דאָרף מען 'ווייטער האָרעווען' [בתורה ועבודת ה', וגם כשיגדלו, בכדי] מ'זאל האָבן דעם צלם אַלקים.

אפילו [ווען] מ'זעט אזוי אויס [מיט אַ אידישע צוּרָה], דאָרף מען [אַבער נאָך אַכט זיין אז מ'זאל עס] נישט פאַרדאָרבן [דעם צלם אלקים], מיט עבירות, [אָדער] מיט מחשבות רעות. נאָר וואָס דען, 'דעס' איז דעם ערשטע [שיתחנכו בדרך התורה, וילכו בצורת יהודי]. [און] דעם וואָס מ'קאָן, על כל פנים, איז מען מחויב צו טון.

סה

הקדמה לישב קושיא ו
(עד אחר אות סח)

וועל מיר גיין ווייטער [בישוב יתר הקושיות, ולבאר וואָס] איך האָב דאָ אָנגעהויבן [לעיל בהקושיות, לדקדק על הלשון] אַיש כְּמִתְנֵת 'ידו', [דשינה מנוכח לנסת].

[מצב החינוך המצוי באמעריקע, באופן וואָס] אַלדינגס קען מען טאָן [כדרך האומות], נאָר וואָס דען [שגם מזהירים בעדן] מ'דאָרף אַכטונג געבן, מ'זאָגט אים אַן 'מ'זאל זיך פירן מיט'ן דרך התורה'. זעט מען דאָך [שוין באמעריקע] ווי דאָס 'האַלט אויס' [אזיה 'קיום' יש לחינוך כזה]. און אפילו ס'בלייבט עפעס 'אייניגע פּראָצענט', אָבער בעוה"ר 'דאָס רוב' פֿאַלט דאָך אַוועק. [און] אפילו דעם וואָס ס'בלייבט, איז אויך איינגעשטעלט [בסכנה, וכפרט] אויף 'שפעטער' [בדור הבא] נאָך מער. ○ אזוי ווי איך האב פאריגע מאל [כאן ביום א' שופטים תשט"ז] נאכגעזאגט דעם רמב"ם, ווי דער רמב"ם זאָגט וואָס איז דער טעם פון וּבְחֻקֵּיהֶם לֹא תִלְכוּ, זאָגט ער, [ווייל] פון 'דעם' [מענטש] וואָס מ'טאָר זיך נישט לערנען [מדעותיה], טאָר מען נישט אזוי 'אויסזען' נישטאָמאַל [ווי אים]. וואָרן ווען נישט, מישט מען זיך אויס מיט אים [לבסוף]. ○ מ'ברויך גיין אזא דרך אז מ'זאל נישט 'קאָנען' [זיך אויסמישן]. ס'ברויך צו זיין אזא יסוד, א 'חינוך', [אז] מ'זאל נישט קאָנען טון עפעס אַנדערש. מ'זאל נאָר קאָנען גיין אין דרך ה', מ'זאל זיך נישט קאָנען אַמאַל פאַרמישן מיט זיי.

סו

הוספה לשוב קושיא ג

ולדרכינו לעיל בביאור הפסוק **מִכָּל שְׂבִיטֵיכֶם**, דקאי על המקומות של תורה שיתוספו במקום המקדש. לפי זה יבואר גם הפשט של רש"י דקאי על הכסף שנגבה מכל השבטים, וזה רומז על הכסף שנצרכין תמיד להעמדת המקומות של תורה ותפלה, שזה נגבה מכל ישראל

[דהנה] רש"י זאָגט דאָן^{סב} [אויף] דעם אָשֶׁר יִבְחַר מִכָּל שְׂבִיטֵיכֶם, [אז] מיינט מען [אז] ס'האָט 'יעדער' געגעבן געלט.

ס'איז אַודאי אָמַת, [און] ס'איז דאָךְ אויך אַ מאמר חכמינו ז"ל. נאָר אָבער אין לְשׁוֹן [הפסוק] זעט אויס [אז] מ'מיינט אַז ס'איז טאַקע דאָ אַ 'פּלאַץ' [וואָס ס'איז] מִכָּל שְׂבִיטֵיכֶם. [ופירשנו לעיל בזה, דהוא רומז על כל המקומות תורה ותפלה מכל ישראל, שהם עתידין להתוסף על מקום המקדש].

סז

זעט אויס דאָס איז אָבער בייַדע אָמַת [הן כדרך רש"י דקאי על הכסף, והן כדרכינו דקאי על המקום].

[ווייל כדי] מ'זאָל [דאָס] טאַקע 'דורכפירן', [אז] מ'זאָל האָבן אַ 'פּלאַץ' מִכָּל שְׂבִיטֵיכֶם, [פון סיי] וואו ס'איז דאָ אידן [והם קובעים מקום לתורה ולתפלה], צו דעם ברויך מען טאַקע האָבן 'געלט' אויך, וואָרן אַז נישט דערגרייכט מען נישט, קאָן מען שווער [עס] אויפהאַלטן. און [אז] מ'זאָל טאַקע אויפהאַלטן 'מקומות' שֶׁל תּוֹרָה [לזה צריכין גם לגביית 'כסף' מִכָּל שְׂבִיטֵיכֶם].

סח

ועל דרך זה רומז גם בסוף הפרשה, דלאחר שהזכיר ליראות בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה', שזה רומז על המקומות שיתוספו לעתיד במקום המקדש, לזה אמר עוד איש כַּמְתֵּנָת יְדוֹ, דלצורך העמדת מקומות של תורה, צריכין להשתתף לזה איש כַּמְתֵּנָת יְדוֹ

איבערדעם זאָגט ער צי^{סג} איש כַּמְתֵּנָת יְדוֹ, [לאחר שהזכיר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה', שרומז גם כן על הוספות כל אלו המקומות של תורה ותפלה. ורומז שצריכין להשתתף לזה במתנת ידו, איש כפי יכלתו, וכברכת ה' עליו].

סט

ישוב קושיא ו

אבל עצם מצות ראיית פנים נאמר בלשון נוכח, כי הענין של יִרְאָה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, הוא אזהרה לכל אחד, לקשט ולטוהר נפשו באופן שיהא ראוי להיות צֶלֶם אֱלֹקִים על פניו

קען זיין דער זילויק איז דאָס [במה ששינה הכתוב מלשון נוכח ללשון נסתר].

[ביי] יִרְאָה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, זאָגט ער לְשׁוֹן נֹכַח, [ווייל] דאָס ברויך 'יעדער' איד טון.

יעדער איד ברויך זיך זען מְקַשֵּׁט צו זיין, און מְטַהֵר צו זיין, [אז] ער זאָל האָבן אַ צֶלֶם אֱלֹקִים.

און ווען דער אייבירשטער וועט העלפן מ'וועט זוכה זיין, וועלן זיי אַליין גיין [לקיים מצות] רְאִית פָּנִים אין בית המקדש, וועל מיר אַלע זוכה זיין צו דעם^{סד}. דאָס ברויך יעדער איד.

^{סב} כדהובא דבריו לעיל בקושיא ג.

^{סג} פירוש: שמוסיף לומר.

^{סד} וכמבואר לעיל דמצות ראיית פנים הוא רק למי שיש עליו צלם אלקים.

ע
וכן בלשון הפסוק בְּכִרְבֵּת ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ, נאמר בלשון נוכח, כי כל אחד נצרך לברכת השם עליו
(וכן מה שאמר בלשון 'נוכח') בְּכִרְבֵּת ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ.
(ווייל די ברכת השם) דאָס ברויך מען [פאר] יעדן איד געבן.
'יעדער' ברויך די ברכה.

עא
אבל בפסוק איש כְּמִתְנֵת יָדוֹ, לא נאמר בלשון נוכח אלא בלשון נסתר, כי לא כל אחד הוא ביכולת
לזה שיהא שייך לומר כן אליו בעצמו, דיש מי שאינו נותן בעצמו אלא אדרבה מקבל מאחרים
נאָר דער כְּמִתְנֵת יָדוֹ, דעס איז שוין נישט אייניג ביי יעדן, [דתלוי] יעדער [לויט]
וויפיל ער האָט. אַמאַל ברויך איינער געבן פאַר יענעם, און אַמאַל איז מען נישט בְּכִת
אַליין [צו געבן, רק חבירו יתן עבורו]. איבערדעם דאָ שטייט בְּלִשׁוֹן נִסְתָּר.

עב
(ולכן המאמר) יִרְאֶה כָּל זְכוּרָה אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ, דאָס זאָגט מען פאַר יעדן איד.
(וכן) בְּכִרְבֵּת ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ, איז פאַר יעדן איד.
(אַבער) כְּמִתְנֵת יָדוֹ, זאָגט מען [אז] אַמאַל, דאָס דאַרף געבן אַמאַל אָן אַנדערער
אויכעט פאַר יענעם [דלפעמים מי שהוא עתה 'נותן' יהיה למחר 'מקבל', ולזה אמר] כְּמִתְנֵת יָדוֹ,
זאָגט מען שוין נישט יעדן כְּמִתְנֵת יָדוֹ (כי לפעמים איש אחר הוא הנותן ולא אתה), נישט
אַלעמאַל קען יעדערער אַליין געבן, ער האט נישט גאָר קיין מִתְנֵת [יד, און] ס'ברויך אָן
אַנדערער אויך צו געבן, כְּמִתְנֵת יָדוֹ.

איבערדעם שטייט עס לִשׁוֹן נִסְתָּר, (ווייל) אַז ס'קומט צו דעם כְּמִתְנֵת יָדוֹ, [איז]
אפילו דער וואָס ס'איז נישט אינגאַנצן 'דערביי' [לעסוק בתורה ותפלה כראוי בעצמו, אַבער]
על כל פנים 'נעמט ער טייל' דערינען [בהחזקת ממון להעמדת מקומות של תורה ותפלה]. די
בחינה וואָס רש"י זאָגט [אויף] מְכַל שְׁבָטִיכֶם, אַז מ'האָט יעדער געגעבן געלט, [און]
אויף דעם אופן איז עס געווען מְכַל שְׁבָטִיכֶם.

עג ולענינינו: בהחזקת הקעמפ והתלמוד תורה

דאס ענין [שלפנינו], מילא מ'האָט זיך דאָ מְתַאמֵץ געווען, מיט דעם 'קעמפ'.
פאַרשטייט דאָך יעדערער [אז] דאָס איז געווען פאַר אַ יסוד פון אידישקייט, די
קינדער זאָלן זיך האַלטן אין דְּרֶךְ הַתּוֹרָה, מ'זאָל נישט נְתַעַרֵב ווערן [עם זרים, על ידי]
שילכו בימי הקיץ במקומות אחרים].

אַזוי ווי ס'איז היינט בעונינו הרבים [נפוצן בימי הקיץ], מ'גייט אַרויס 'אינדרויסן'.
[אַבער] דאָס איז אַ יסוד [רק] אויף די צוויי תְּדָשִׁים.

עד
נאָר מ'ברויך האָבן, נאָך אַ גרעסערער יסוד ברויך מען אויף די אַנדערע צען
תְּדָשִׁים, [וואָס] די אַנדערע צען חדשים איז נאָך שווערער דאָס אויפהאַלטן, [און] דאָרט
ברויך מען נאָך גרעסערע [סכומים, און אויך] ברויך מען האָבן אַ פּלאַץ זייער נייטיג,
מ'דאַרף האָבן אַ 'מקום' אויף תְּדָרִים.

עה
איך דאַרף דאָך נישט צו זאָגן, אין די פינף זעקס יאָר פון ווען מ'האָב מיר

אָנגעהויבן די ישיבה^ט, איז נישטאָ דער 'זמן', וואָס ס'זאָל נישט צוקומען צוויי דריי הונדערט קינדער נאָך, אין יעדן יאָר.

און היצט האָלט מען שוין ביי גאר גרויסע סומעס, [און] ס'ווערט [כסדר] נְתַרְכָּה די הוצאות, און מקומות, און מיט דעם, דורכן חסרון כּיס האָט מען נישט קיין פּלאַץ, מ'האָט נישט קיין חֲדָרִים [גענוג].

עו

'די' הוצאות פון דאָנעט [של הקעמפ], וואָס יעדער האָט 'מיטגעשטייערט'.
דער אייברשטער זאָל העלפן: ס'זאָל זיין יסָף ה' עֲלֵיכֶם.
יעדער זאָל זיין כְּבֶרֶכַת ה' עָלָיו.

דער בורא פֿל עולמים זאָל יעדן מַמְלָא זיין.
די אלע וואָס זיי האָבן זיך מיטגעטיילט דערניצן.

עו

נאָר מ'זאָל וויסן, דעם איז [בלויז] פֿאַר צוויי חדשים אין יאָר, דאָס איז אַ חוֹמֶשׁ [מִלְכָּר. און] 'אינדערהיים' [בְּעִיר] ברויך מיר [נאָך] האָבן פֿאַר אַנדערע צען [חדשים], דאָס איז פינף מאָל אַזויפיל, זאָל מען וויסן [אַז אויך אויף] ווייטער ברויך מען צו געבן פינף מאָל אַזויפיל, וואָרן דאָס איז דאָך נאָר אויף צוויי חדשים, און מ'ברויך מיר דאָך אויף [נאָך] צען חדשים.

און קיין-עין-הרע [דארט דארף מען] נאָך אַ גרעסערע סומע, וואָרן דאָ האָט מען נאָר געברענגט אַ חֶלֶק קינדער [של התלמוד תורה שבעיר], דאָ קומט דאָך נאָר אַ דריט^ט חֶלֶק, און דאָרטן ברויך מען האָבן קיין-עין-הרע אויף דריי מאָל אַזויפיל [קינדער] און פינף מאָל אַזויפיל צייט, [ממילא] דאָס קומט אויס 'מער' ווי פינף מאָל אַזויפיל, [שהרי באמת] דאָס איז 'דריי מאָל פינף מאָל' אַזויפיל.

[וממילא] אַז מ'זאָל רעכענען דעם חֲשֵׁבוֹן [של כל הצורך], דאָרף מען אויפֿרעכענען אַז דאָס איז געווען [נאָר] אַ הִתְחַלָּה.

עו

איך מיינ, [ס'איז דאָך] מַצָּה גוֹרֶרֶת מַצָּה, [און] שֶׁכֶּר מַצָּה מַצָּה שטייט^ט, איין מַצָּה איז דער שֶׁכֶּר [דערפון, נאָך א מצוה].

[ולעניינו:] די וואָס זיי האָבן צושטייער געגעבן, האָבן דאָך אַ גרויסע מַצָּה, [און] דער בורא כל עולמים וועט זיי באַצאָלן [שֶׁכֶּר וואָס ס'איז] קֶרֶן קִימָת [לו] לְעוֹלָם הַבָּא^ט, [ויהיה גם אוכל פרותיהם בעולם הזה, שיושפע לו שפע].

אַבער קודם, 'דעם' שֶׁכֶּר [של שֶׁכֶּר מַצָּה מַצָּה] קאָן מען זיי 'שוין' באַצאָלן אויפן אָרט, [אַז] זיי זאָלן ווייטער געבן היצט פֿאַר דער 'ישיבה' [של כל ימות השנה], ווער ס'וויל קויפֿן אַ 'בילדונג', וועל מיר זיי 'שוין' געבן דעם שֶׁכֶּר [שיוכל לקיים מצוה אחרת,

^ט בהתחלת שנת תשי"א. ולשון 'ישיבה' היה שם הכולל בימים ההם גם להתלמוד תורה.

^ט היינו 'דריטל'.

^ט במשנה דאבות (ד, ב): בן עזאי אומר, הוי רץ למצוה קלה, ובזרח מן העברה, שמצוה גוררת מצוה, ועבירה גוררת עבירה. ששכר מצוה מצוה, ושכר עבירה עבירה.

^ט במשנה פאה (א, א): אלו דברים שאדם אוכל פרותיהן בעולם הזה והקצין קימת לו לעולם הבא, כבוד אב ואם, וגמילות חסדים, והקצאת שלום בין אדם לחברו, ותלמוד תורה כנגד כלם.

מיט דעם וואָס מ'וועל מיר פאַרלאַנגען [אז] זיי זאָלן טאַקע ווייטער געבן, ס'זאָל טאַקע זיין שָכר מַצְוָה מַצְוָה, מ'באַצאָל מיר זיי 'שוי'ן דעם שָכר מיט אַן אַנדערע מַצְוָה, נאָך אַ גרעסערע מַצְוָה, זיי זאָלן צושטייער געבן צו 'דעם בילדונג', [און] צו דעם 'אויפֿהאַלטן' [פון] קיין-עין-הָרַע די הונדערטער קינדער.

עט

[ווי] איך האָב אַ חֲשָׁבוֹן אויפֿן ווינטער [אז ס'וועט אי"ה זיין] לאַ פֿחות פון פופצן הונדערט קינדער, ווייל איך האָב דעם חֲשָׁבוֹן וויפֿיל [ס'איז דאָ] היינט, און ווייטער וויפֿיל ס'קומען צי [כסדר, ולפי זה נמצא החשבון כך] אויפֿן קומענדיגן ווינטער. [און] די 'הוצאות' ווערן נתרבה.

דער בורא פֿל עולמים זאל טאַקע העלפֿן [פון ירבה וכן יפרץ].

פ

איבערהויפט מילא - [ווי] מ'גלייבט יעדער אין דברי חכמינו ז"ל - אז די אלע מקומות [של תורה] יקבעו בארץ ישראל. [וממילא] אז מ'קויפט דערין אַ חֶלֶק [הוא כקונה חלק בארץ ישראל. ווי] די גמרא זאָגט דאָך אַזוי [כדלעיל באות כו-כח] [שעל שם העתיד כבר נקרא מקום תורה נחשב גם עתה כארץ ישראל על שם העתיד, וכמבואר לעיל. וכי] 'קען' עמיצער - [און] חלילה 'ווייל' מען דען - מִכְּחִישׁ זיין דברי חכמינו ז"ל.

ממילא [אם נוטלין חלק בזה, נמצא] האָט מען געקויפט אַ פּלאַץ אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וואָרן ס'וועט דאָך קומען [לעתיד] קיין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, און קאָן גאָר זיין ביים מקום הַמִּקְדָּשׁ, דאָרט וואו מ'קען גאָר היינט נישט צוקומען, [ונמצא כי במקום] וואו מ'קאָן גאָר היינט דאָרט נישט צוקומען, האָט מען גאָר געקויפט אַ פּלאַץ. די גמרא זאָגט אַזוי עתידין שיקבעו, דאָס קען קיינער נישט מִכְּחִישׁ זיין.

פא

אויסערדעם איז כְּבִרְכַּת ה' אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ, דאָס קומט הערשט צי [שנתוסף לו] מיט אַ בְּרָכָה, כָּפֹל כָּפֹלִים, [אפילו] ביז דערווייל [בזמן הזה, אז] דער בורא כל עולמים העלפט, - [און] דער אייבירשטער זאל העלפֿן, - אַזוי ווי דער דָּרָךְ פון צִדְקָה, [ובפרט כשנותנין צדקה 'לתלמוד תורה'], אז די משנה זאָגט^ס [שאדם אוכל] פְּרוּתֵיהֶם בְּעוֹלָם הַזֶּה וְהֶקֶרֶן קִיָּמַת לְעוֹלָם הַבָּא.

פב

ס'שטייט אין ייטב לב^ס [לפרש מה שאמר הכתוב (ראה יא, כו-כח) רִאָה אֲנֹכִי נָתַן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. [דקשה לכאורה, והרין] לעולם שטייט [דאָך תיכף נאָכדעם, אַת] הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ וְגו', וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְגו', [וואס כן] דאָרף ער זאָגן [בקיצור] 'רִאָה אֲנֹכִי נָתַן לַפְּנִיכֶם בְּרָכָה אִם תִּשְׁמְעוּ וְגו', וְהַקְלָלָה אִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְגו', וואָס זאָגט ער [קודם] סתם 'בְּרָכָה וּקְלָלָה'.

[ומפרש הייטב לב דחיתב] קְלָלָה קען זיין אז דאָס קער [אויך] צו אַ בְּרָכָה, [ווייל] 'קְלָלָה' איז ראשי תיבות קֶרֶן קִיָּמַת ל'ו' לְעוֹלָם הַבָּא, [ונרמז בזה] אז ס'איז גאָר אַזאַ בְּרָכָה,

^ס בייטב פנים לשבת זכור (אות ב): וזהו שאמר (תצא כג, ו) וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹקֶיךָ לְשִׁמְעָא אֶל בְּלִעָם וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ, שהפך צירוף של אותיות 'לך', לבחינת 'כל' [על דרך שהביא שם לעיל מינה עיי"ש]. וזהו [גם כן] מה שמשיך הכתוב, שהפך ה' אֶת 'הקללה' ראשי תיבות ה'קֶרֶן קִיָּמַת ל'ו' לְעוֹלָם הַבָּא, לְבִרְכָה. • כמו ששמעתי לפרש רִאָה אֲנֹכִי נָתַן לַפְּנִיכֶם 'היום בְּרָכָה', היינו הפירות בעוה"ז, וְקְלָלָה' [ראשי תיבות] וְהֶקֶרֶן קִיָּמַת ל'ו' לְעוֹלָם הַבָּא.

דאָס איז אזא בִּרְכָה וואָס ס'איז קִרְן קִימַת לְעוֹלָם הַבָּא.

[און אויב] קאָן מען [דאָס] מִתְפַּךְ זיין אויף דעם^ע [שתתהפך הקללה לברכה, ותהיה ברכה גם בעולם הנצחי], איז דאָס נאָך אַ גרעסערע בִּרְכָה.

פג

המשך ישוב הקישויות בפרשת שופטים

חקדמה לישוב קושיא א

(עד אחר אות פז)

וועל מיר צוקומען צו דעם סְמִיכוֹת [השתי פרשיות, דלאחר הפסוקים בסוף פרשת ראה דמיירי מראיית פנים בעזרה בשלש רגלים, אמר הכתוב] שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ וַגֹּ' [קושיא א].

פד

ישוב קושיא ח (באופן ראשון)

עיקר מצות מינוי שופטים שהם דיינים סמוכים, הוא רק בארץ ישראל, ובזמן הבית. ואנן השתא רק שליחותא דקמאי עבדינן, והמשפט צדק דכחיוס הוא רק כהכנה לעתיד לבא, כשתחזור הסמיכה ויהיה משפט צדק באמת

[ונקדים לבאר הכפל לשון] צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף [קושיא ח].

קאָן זיין, דער פסוק איז מְרַמֵּז אויף אַלעם, [ולזה נכתב] טאַפֿלט 'צֶדֶק צֶדֶק' תִּרְדֹּף. [ווייל דער] עיקר מצות מינוי שופטים איז אין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל^א. נאָר ביז דערווייל [כשאין לנו דיינים סמוכים, איז] שליחותא דקמאי [עבדינן]^ב.

וואָס דען, [הרי מכל מקום יש לנו לקיים מצוה זו גם עתה בחוץ לארץ בידינו ממונות וכדומה, און] טאַקע ווי דער רמב"ן זאָגט^{עב} [גם לענין שאר המצות דעיקר כוונת המצות ומעלתן הוא רק

^ע וכדרך שמפרש שם הייטב פנים במאמר הכתוב וַיִּחַפֵּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לָךְ אֶת 'הַקִּלְלָה' לְבִרְכָה.

^א כי אין סמיכה בחוץ לארץ, וכמבואר בגמרא סנהדרין (יד). וגם דהא דילפינן בפסוק דידן דצריך להושיב שופטים בכל פלך ופלך ובכל עיר ועיר, אין זה אלא בארץ ישראל, אבל בחוץ לארץ החיוב הוא רק בכל פלך ופלך, וכמבואר בגמרא מכות (ז). ויש אומרים דאין חיוב מן התורה כלל בחוץ לארץ, כל זמן שאין צעקת בעל דין, וכמו שכתב הרמב"ן בריש פרשתן על שם הרמב"ם. [אמנם במנחת חינוך (מצוה תצא) כתב שגם ברמב"ם הגירסא כמו בגמרא, דצריך להושיב דיינים בכל פלך גם בחו"ל].

^ב ברמב"ן סוף אחרי (יה, כה): וַתִּטָּמָא הָאָרֶץ וַאֲפָקָה עֲוֹנָה עָלֶיהָ, וַתִּקְיָא הָאָרֶץ. החמיר הכתוב בעריות, בעבור הארץ שתטמא בהן ותקיא הנפשות העושות. והנה העריות חובת הגוף ואינן תלויות בארץ, אבל סוד הדבר בכתוב שאמר (האינו לב, ח-ט) בַּהֲנַחֵל עֲלֵינוּ גוֹיִם בַּהֲפָרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יֵצֵב גְּבֻלַּת עַמִּים וגו' כי חֵלֶק ה' עִמּוֹ וגו', והענין כי השם הנכבד ברא הכל, וְשֵׁם כח התחתונים בעליונים, ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע וכו', וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם וכו'. והנה השם הנכבד הוא אלקי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם. אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל, בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו וכו'. והנה קידש העם היישוב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו, ולכך אמר (קדושים כ, כב) וּשְׁמַרְתֶּם אֶת כָּל חֻקֹּתַי וְאֶת כָּל מִשְׁפָּטֵי וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תִקְיָא אֹתָם הָאָרֶץ, וכתוב (שם, כד) וְאָמַר לָכֵן אֹתָם תִּירְשׁוּ אֶת אֲדָמָתָם וְאֵינִי אֲתַנְּנָה לָכֵן לְרִשְׁתָּהּ אֹתָהּ וגו' אֵינִי ה' אֱלֹקֶיכֶם אֲשֶׁר הַבְּדִלְתִּי אֹתְכֶם מִן הָעַמִּים, יאמר כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים, בתנו לנו את הארץ שיהיה הוא יתברך לנו לאלקים ונחיה מיוחדים לשמו, והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה, ולא תסבול עובדי עבודה זרה ומגלים עריות וכו'. והנה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים המושלים עליה, והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם וכו'. והנה השם הנכבד יתברך אלקי האלהים בכל העולם, ואלקי ארץ ישראל שהיא נחלת ה', וזהו טעם וַנִּהַ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי יִבְרָאֵל הָאָרֶץ (וייל לא, טז), כי האלוהות נכרים בארץ השם ובנחלתו וכו'. וכן שנו בספרא (תו"כ קדושים יא, יד) וְלֹא תִקְיָא הָאָרֶץ אֹתָם וגו', ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עובדי עבירה. ובספרי (האינו לב, יא) וְאֵין עִמּוֹ אֵל נִכְר, שלא תהא רשות לאחד משרי האמונות לבא לשלוט בכס וכו'. והוא מאמרם (כתובות קי:) כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוך, שנאמר וכו'. והענין הזה אמרו בספרי (עקב יא, יז), וַאֲבִדְתֶּם מִהֲרָה, אף על פי שאני מְגַלָּה אֹתְכֶם מִן

בארץ ישראל, ובחוץ לארץ הוא רק שלא יהיו לנו חדשים לעתיד לבא, וכמו שדרשו בהפסוק **הַצִּיבִי לָךְ צִינִים**^{עב} (ירמ' לא, כ), [אז] מ'דארף זיך אָנגרייטן אין חוץ לאָרץ, אויף ווען מ'וועט קומען קיין אָרץ ישׂראל.

פה

והמקומות ששופטין בצדק בחוץ לארץ, אף בזמן הגלות, הם עתידין שיוקבעו בירושלים ובמקום המקדש ממילא אז מ'שטעלט אַראָפּ שפּטִים וּשפּטִים אויף אידישקייט, וויפיל מ'קען, מ'פלאַנצט איין אידישקייט אין חוץ לאָרץ, קומען דאָך אַריבער די פלעצער דערנאָך קיין אָרץ ישׂראל.

פו

ולוה אמר בכפל לשון 'צדק צדק' תרדף, כי הצדק של עתה יוקבע במקום הצדק האמיתי, שעל זה נאמר אחרי כן יקרא לך 'עיר הצדק' קריה נאמנה דאָס איז דער פּשט, 'צדק צדק' תרדף, זאָלט נאָכגיין (אחר משפט צדק, גם בחוץ לארץ, ובזמן הזה, ווייל) דעס וואָס ס'איז 'היצט דערווייל' צדק, [איז] דעמאָלטס וועט עס 'הערשט' ווערן צדק, [וכמאמר הכתוב (ישע"א, כו) וְאֲשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה וְיַעֲצִיבְךָ כְּבַתְחֻלָּה] 'אחרי כן' יקרא לך 'עיר הצדק' קריה נאמנה, אזוי דאָכט זיך מיר שטייט אין פסוק. [וממילא] איז דאָס 'צדק צדק' תרדף, אז מ'זאָל נאָכקומען [מצדק של עתה להצדק הגמור דלעתיד לבא].

פז

ישוב קושיא ט (באופן ראשון)

ואתי שפיר מה דמוסיים עלה למען תחיה וירשת את הארץ, רדינו ירושת הארץ דלעתיד לבא. ורומז כי אותן מקומות עצמן שבחו"ל, גם הם יוכלו בירושל' 'הארץ' ממילא איז למען תחיה וירשת את הארץ, טאקע דעס אליין [מקומות משפט הצדק שבחוץ לארץ] וועט ווערן ירושת הארץ, [ויתקיים בו] וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך. דעס אליין וועט ווערן ירושת הארץ.

הארץ לחוצה לארץ, ה'יו מצוינין במצות, שכשתחזור לא יהו עליכם חדשים, מִשָּׁל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה ה'יו מתקשטת תכשיטים, שכשתחזור לא יהיו עליך חדשים, וכן אמר ירמיה (לא, כ) הַצִּיבִי לָךְ צִינִים, אלו המצות שישאל מצוינין בהם. ○ והנה הכתוב שאמר וְאֲבָדְתֶּם מִהֲרָה [וגו'] וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֵלֶּה וגו', אינו מחייב בגלות אלא בחובות הגוף כתפילין ומוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, כי עיקר כל המצות ליושבים בארץ ה'. ולפיכך אמרו בספרי (פרשת ראה), וירשתם אתה וישבתם בה, ושמרתם לעשות (ראה יא, לא-לב), ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שכתורה. וכך הוא בתוספתא דעבודה זרה (ה, ב). וזו היא מחשבת הרשעים שהיו אומרים ליחזקאל (סנהדרין קה,): רבינו יחזקאל עבד שמכרו רבו יש עליו כלום, שנאמר (יחזקאל כ, לב) וְהָעֵלָה עַל רוּחְכֶּם הִי' לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיֶה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפָּחוֹת הָאֲרָצוֹת וְשָׁרְתָה עִי' וְאָבָן וכו'. ○ ואמר הנביא (ירמ' טו, יח) וְשַׁלַּמְתִּי רָאשֹׁנָה מִשְׁנֶה עֲוֹנֶם וְחִטָּאתָם עַל חִלְלֵם אֶת אֲרָצִי, בְּגִבְלֹת שְׁקוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם מִלֹּא אֶת נִחְלָתִי. והענין הזה הוא במקומות רבים בכתובים, ותרמנו מפורש בהם, אחר שפקחתי בו עיניך וכו'. ○ ואין רשות לפרש בענין הארץ יותר מזה, אבל אם תזכה להבין הארץ הראשונה הנזכרת בפסוק בראשית, והנזכרת בפרשת אם בחקותי (כו, מב), תדע סוד נשגב ונעלם, וחבין מה שאמרו רבותינו (תנחומא ויקהל ז) בית המקדש של מעלה מכון כנגד בית המקדש של מטה, וכבר רמזתי לך בפסוק כי לי הארץ (יתרו יט, ה) וכו'. ונעיין בזה גם ברמב"ן פרשת תולדות (כ, ה).

^{עב} כמבואר בספרי (עקב יא, יז). והובא לעיל בתוך לשון הרמב"ן. ○ וכן הוא ברש"י (עקב שם, יח): וְשָׁמַתֶּם אֶת דְּבָרֵי. אף לאחר שתגלו, ה'יו מצוינין במצות, הניחו תפילין, עשו מוזות, כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזור. וכן הוא אומר הַצִּיבִי לָךְ צִינִים. ○ ועיין ברמב"ן (שם) שחייב לשון רש"י, ועל זה כתב: וכבר כתבתי (בסוף אחרי) פירושו הענין, כי המצות האלה חובות הגוף הם, ודינם בכל מקום כמו בארץ, אבל יש בו במדרש הזה סוד עמוק וכבר רמזתי ממנו (שם). והנה החזיר במצות האלה תפילין ודברי תורה ומוזות כאן פעם שנית, לרמוז בהיקש הזה שנהיה חייבים בהם לאחר הגלות בחוצה לארץ, ומהם נלמוד לכל המצות שהן חובות הגוף שחייבן בכל מקום וכו', כך הוא נדרש בספרי (עקב שם). וכוונת המדרש, מפני שסמך וְשָׁמַתֶּם אל וְאֲבָדְתֶּם. אבל עיקר הכתוב בארץ, דכתיב (שם, כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה.

פח

ישוב קושיא א (באופן ראשון)

ויוכן סמיכות השתי פרשיות, כי בשניהם נרמז מה שאמרו
דמקומות התורה יוקבע לעתיד בארץ ישראל ובמקום המקדש

[ואתי שפיר גם הסמיכות לפרשת רגלים, דתרווייהו בהאי עניינא קא מיירי, דהא דכתיב במצות
ראיית פנים ברגל במקום אשר יבחר ה', הכוונה כדלעיל על מה שכל המקומות של תורה שבחוץ לארץ
עתידיים להיות נקבעים במקום המקדש, ולכן לא הזכיר היכן הוא המקום. ועל דרך זה נמי אמר הכתוב
כאן צדק צדק תרדף, שעל ידי הצדק שעושין עתה בחוץ לארץ, נוכח שיהיה למען תתקין וירשף את
הארץ, שיהיה נכלל כל אלו המקומות בירושלם הארץ דלעתיד, ונוכח שם לצדק הגמור].

פט

ישוב קושיא ח (באופן שני)

ועוד יש לרמז בכפל הלשון 'צדק צדק' תרדף, דרומז לתת עצה על הומן שבטלה הסמיכה ואין לנו דיינים סמוכים,
ולזה אמר דאף שאין לנו כח הצדק מעצמינו, אבל על ידי שנדרוף לדעת את כח הצדק שהיה ברורות הקדמונים,
ולא נשנה כלום מדבריהם, בזה נוכל גם עתה לשפוט בצדק, ונוכח למען תתקין וירשף וגו', לעתיד לבא
נאָר וואָס דען [אפשר לומר עוד, בטעם וואָס] ס'שטייט טאַפּלט, 'צדק צדק' תרדף.
וואָרן לעולם די גמרא זאָגט דאָך^ע, בזמן המקדש איז געווען [דיינים] סמוכים,
קודם בזמן הבית, און ס'איז שפעטער [לאחר החורבן] אויך געווען סמוכים, ביז ס'איז
בטל געוואָרן די סמיכה^ע.

[נאָר] וואָס טוט מען שפעטער [לאחר שנתבטלה הסמיכה], וויאָזוי קאָן מען זיין [דיני
ממונות ואישות וכדומה, שדנין אותם גם בזמן הזה כשאין לנו סמוכין].
זאָגט די גמרא שְׁלִיחוֹתָא דְקַמְצִי קָא עֲבָדִין, די אַלע 'היינטיגע' שופטים, זענען
שְׁלוּחִים פון די 'פריעריגע'.

צ

נו אַ שְׁלִיחַ, אַז ער איז מְשֻׁנָּה פונעם שְׁלִיחוֹת, שְׁלִיחַ שְׁפִשְׁע, איז ער 'אויס'
שְׁלִיחַ^ע. [וממילא] אונז טאָר מיר נישט מְשֻׁנָּה זיין גאָרנישט פון די פריעריגע.
וואָרן אונז האָב מיר קיין שום כֹּחַ נישט [מעצמינו].
'וואָס' זעמיר אונז דען.
[נאָר] אונז זעמיר שְׁלוּחִים פון די פריעריגע.
נו מוז מען דאָך אויספאלגן זייער שְׁלִיחוֹת.
נו [קומט אויס] אַז טאַמער גייט מען חלילה אַ קוצו שֶׁל יוד אַן אַנדערן דֶּרֶךְ ווי
מ'איז פריער געגאנגען, איז 'אויס' שְׁלִיחַ.

צא

איבערדעם זאָגט ער 'צדק צדק' תרדף, דו מוזט נאָכגיין דעם 'פריערדיגן' צדק.
וואָרן אונז אַליין קען מיר נישט, מ'קאָן מיר דעם צדק [כפי ערכינו] אויך נישט
דערגרייכן, [וואָרן] מ'האָט דאָך נישט קיין כֹּחַ [דערצו, הן ווייל] ס'איז נישטאָ קיין

^ע בגמרא בבא קמא (פד:) וגיטין (פח:), ועיי"ש כל הסוגיא באורך.

^ע לאחר ימי האמוראים. והיינו בארץ ישראל, אבל בבבל לא היו סומכין כלל, שאין סמיכה בחוץ לארץ [סנהדרין
יד], ולכן לא דנו שם דיני קנסות ונפשות, וכמבואר בגמרא (בבא קמא פד: ועוד).

^ע כמבואר בשלחן ערוך (ח"מ קפב, ב): עבר השליח על דעת משלחו, לא עשה כלום. [ומקורו בגמרא קידושין (מב:)
ועוד בכ"מ בגמרא].

סְמוּכִים, און [הן וועגן] אַנדערע טַעמִים אויך נישט, אויסער די סְמוּכִים, [מחמת] דאָס שפּלֹת הדֹר.

נאָר וואָס דען, אַז מ'איז אַ שְׁלִיחַ פון יענעם, האָט מען דעם פֿח פונעם מְשַׁלַּח, [שהרי קיימא לן] שלוחו של אדם כמותו.^ט

איבערדעם [אַז מ'גייט] נאָך 'יענעם' צָדֵק [של הקדמונים], דורך דעם איז עס אַ מְצִיאֹת [לדון גם עתה בצדק], אַז מ'גייט מיט יענעם פֿח, [און] מ'איז נישט מְשַׁנָּה, איז אַ מְצִיאֹת [אַז] מ'זאָל צוקומען [היינט] אויך צו צָדֵק, [אַבער] ס'איז [נאָר] ווייל ס'איז 'פריער' געווען צָדֵק, [דהיינו] אַ פֿח הַצָּדֵק, [דורכדעם] קען זיין 'צָדֵק צָדֵק' תּרֻדָּה, און אַזוי אַרום איז לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת אֶת הָאָרֶץ [בזמן הגאולה שלימה] [וכדלהלן באות צה-צו].

צב

ישוב קושיא ט (באופן שני)

וגראה לפרש עוד בהפסוק לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת, ובלשון רש"י בדאי הוא 'להושיבם' על אדמתם, אף באופן דקאי על ביאת הארץ שבמי ירושע

נאָר דעם וואָס איך האָב פריער געזאָגט [בקושיא ט], [אויף] לְמַעַן תַּחֲיֶה וְיִרְשֶׁת זאָגט דאָךְ רש"י, כדאי הוא מינוי הדיינים [הכשרים] 'להושיבם' על אדמתם.

צג

דהנה מבואר בפסוקים ובדברי חז"ל דהחורבן והגלות נגרם על ידי שופטים רעים שהיו בישראל

[אפשר לומר עוד בזה, דהנה] שטיין שטייט דאָךְ רחמנא ליצלן, [ווי] די גמרא זאָגט דאָךְ ע"ה, [אַז] דאָס גאַנצע חורבן [ירושלים] איז געווען וועגן די שופטים יִשְׂרָאֵל [שלא היו

^{טו} כמבואר בגמרא בכ"מ, וברמ"א [ח"מ שם, א]. ובגמרא קידושין [מג.]: כיון דאמר מר שלוחו של אדם כמותו, הוה ליה כגופיה.

^{טז} בגמרא שבת (קלט.): תניא רבי יוסי בן אלישע אומר, אם ראית דור שצרות רבות באות עליו, צא ובדוק בדייני ישראל, שכל פורענות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דייני ישראל, שנאמר (מכה ג, ט-יא) שָׁמְעוּ נָא זֹאת רְאִישֵׁי בֵּית יַעֲקֹב וְקַצֵּינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הַמִּתְעַבִּים מִשְׁפָּט, וְאֵת כָּל הַיִּשְׁרָה יַעֲקֹשׁוּ, בְּנֵה צִיּוֹן בְּדָמַיִם וִירוּשָׁלַם בְּעוֹלָה, רְאִישֵׁיךָ כְּשֹׁחַד יִשְׁפֹּטוּ וְכֹהֲנֶיהָ בִּמְחִיר יִירוּ וְנִבְיֶיהָ בְּכֶסֶף יִקְסְמוּ, וְעַל ה' יִשְׁעֶנּוּ וְגו'. רשעים הן, אלא שתלול בטחונם במי שאמר והיה העולם, לפיכך מביא הקב"ה עליהן שלש פורעניות [פירש"י: שדה תחרש, עיין תהיה, ולבמות יער], כנגד שלש עבירות שבידם [פירש"י: בשחד ישפוטו, במחיר יורו, ונביאיה בכסף יקסמו], שנאמר (שם, א) לָכֵן בִּגְלָלְכֶם צִיּוֹן שָׁדָה תַּחֲרֹשׁ וִירוּשָׁלַם עֵינֵי תִהְיֶה וְהָר הַבֵּית לְקִמּוֹת יַעֲרֹ. ו ראיין הקב"ה משרה שכניתו על ישראל עד שיכלו שופטים ושוטרים רעים מישראל, שנאמר (ישעי' א, כה-כו) וְאֶשְׁכְּחָה יְדֵי עֲלִיָּה וְאֶצְרֹף כְּכֹר סִינַיִךְ וְאֶסְיְרָה כָּל בְּדִילֶיךָ וְאֶשְׁכְּחָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה וְיַעֲצִיֶּךָ כְּתַחֲלֶה וְגו'. נאחרי כן יקרא לך עיר הצדק, לשורות בה שכניה. אמר עולא, אין ירושלים נפדה אלא בצדקה, שנאמר (שם, כז) צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדֶּה וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה. ו אמר רב פפא, אי בטלי יהירי [ישראל מתייהרים בבלויות ובמלבושי יהדות, כפרסיים הללן] בטלי אמגושי [ובטלו המינים גלחים (נ"א: המסיתים ומדיחים) משנאיהם אותנו]. אי בטלי דייני [רשעים מישראל שמטין סין], בטלי גזירפטי [בטלי מעל ישראל, נוגשי שוטרי עובדי כוכבים]. אי בטלי יהירי בטלי אמגושי, דכתיב ואצרף כבור דין, [הם גסי הרוח שמגדלין עצמן, לשון ישגה מאד (איוב כז, ו), ואחר כך ואסירה כל בדילך, אלו המינים, 'המבדילים' שונאי ישראל מן הקדוש ברוך הוא, בשקריהם ובפחזותם]. אי בטלי דייני בטלי גזירפטי, דכתיב (צפני' ג, טו) הִסִּיר ה' מִשְׁפָּטֶיךָ פִּנָּה אִיבֶךָ.

ובגמרא סנהדרין (צה.): אמר רבי שמלאי משום רבי אלעזר ברבי שמעון, אין בן דוד בא עד שיכלו כל שופטים ושוטרים מישראל, שנאמר וְאֶשְׁכְּחָה יְדֵי עֲלִיָּה וְאֶצְרֹף כְּכֹר סִינַיִךְ [פירש"י: תעורבות שכן וגו'] נאָסִיָּה קָל בְּדִילֶיךָ, המובדלים לראשי עַם, וְאֶשְׁכְּחָה שְׁפָטֶיךָ. אמר עולא, אין ירושלים נפידת בלא בצדקה וכו'. אמר רב פפא, אי בטלי יהירי [גס] רוח מישראל] בטלי אמגושי [פרסיים מכשפין שמצערין ישראל, במסכת שבת (עה). פלוגתא, איכא למאן דאמר אמגושי חרש, ואיכא למאן דאמר גזופי עובדי כוכבים], אי בטלי דייני בטלי גזירפטי [שופטי אומות העולם החובטין את ישראל במקלות] וכו'.

ועיין במהרש"א (סנהדרין שם): עד שיכלו 'שופטים' מישראל וכו'. ובפרק תולין (שבת קלט.) איתא בלשון אחר, שאמר עד שיכלו 'שופטים רעים' וכו', ומייתי ליה התם אהא דאמר (שם קלח: והובא להלן בהערה פה) עתידה תורה שתשתכח מישראל וכו', ורשב"י אמר וכו' שלא ימצאו הלבד-ברורה וכו'. ועל זה קאמר [כאן בסנהדרין]

כהוגן, וכדכתיב שָׁמְעוּ נָא זֹאת רָאִשֵׁי בֵּית יִעֲקֹב הַמִּתְעַבִּים מִשְׁפָּט קִצְיָנִי בֵּית יִשְׂרָאֵל, [ומסיים שם הכתוב לְכֵן בְּגִלְלָכֶם צִיּוֹן שְׁדָה תַּחְרֹשׁ וִירוּשָׁלַיִם עֵינֶי תִהְיֶה וְהָר הַבַּיִת לְבָמֹת יַעֲרָ].
[וכן הגאולה תלויה בזה, וכמו שאמרו שם] **אֵין הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא מִשְׁרָה שְׂכִינָתוֹ, עַד שִׁיכְלוּ שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים רָעִים מִיִּשְׂרָאֵל.**

צד

והנה לשון 'הושבה' מתפרש גם על התיישבות הדבר והמשך הקיום, וכמו שפירשו בגמרא בהפסוק 'כְּשֶׁבֶת' הַמֶּלֶךְ אֶחָשׁוּרוּשׁ, שנתיישבה דעתו בהמלוכה, כחשוב שכבר עברו ע' שנה דבבל [והנה] **דִּי גַמְרָא זָאגְט** [מאי] 'כְּשֶׁבֶת' הַמֶּלֶךְ (אסתר א, ב), **ס'איז נְתִישְׁבָה גַעוּוֹאָרָן מַלְכוּתוֹ** [של אֶחָשׁוּרוּשׁ. ווייל] **עַר הָאָט אַלץ מוֹרָא גַעְהָאָט מ'וועט אים צונעמען** [די מלוכה במלואת ע' שנה לגלות, און] **דעמאַלטס הָאָט עַר גַעְהָאָט אַ חֶשְׁבֹּן** [אז] **מ'איז [שוין] 'דורך' דִּי זִיבַעצִיג יָאָר, הָאָט עַר גַעְהָאָט אַ חֶשְׁבֹּן** [אז] **עַר זִיצַט שוין.** [נגאָר] **עַר הָאָט זיך טוֹעָה גַעווען** [בחשבוננו], **אַבער עַר הָאָט 'געמיינט' אַז עַר בלייבט שוין.**
איבערדעם [זעט מען, אז] **ווען ס'טוט זיך אָפּ אַ פֿעוּלָה אַז מ'בלייבט דאָס הייסט [בלשון] 'כְּשֶׁבֶת'.**

צה

ועל דרך זה יתפרש שפיר גם לשון רש"י 'להושיבם' על אדמתם, דהוונה על המשך הקיום של ירושת וישיבת הארץ, כי אף לאחר שכבר נתיישבו בה צריכין להעמיד שופטים הוגנים כדי שלא יגלו ממנה **דאָס איז דער פֿשֿט [בלשון רש"י 'להושיבם' על אדמתם].**
ס'איז טאַקע דערנאָכדעם [דמצות מינוי שופטים הוא לאחר ירושת הארץ], **אַבער ווער ווייסט דען, אפילו 'נאָך' ירושת הָאָרֶץ, טאַמער חֲלִילָה אַז ס'איז נישטאָ קיין גַעְהַעֲרִיגַע שׁוֹפְטִים, - [והרי] שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים רָעִים בְּיִשְׂרָאֵל הָאָבֵן דאָךְ גַעמאַכט דעם גאַנצע חורבן, - בלייבט מען נישט.**

צו

איבערדעם זאָגט עַר שׁפְּטִים וְשׁוֹטְרִים [תַּמָּן לָךְ וגו', ומיירי] **טאַקע בזמן המקדש,** [ועל זה אמר] **צִדִּק צִדִּק [תַּרְדִּף], לְמַעַן תִּתְּחֶה - וועט זיין - וְיִרְשָׁתָּ, זאָגט רש"י 'להושיבם' על אדמתם, דעמאַלטס קאַנסטו וויסן אַז דו וועסט בלייבן, אַז ס'וועט זיין שׁפְּטִים וְשׁוֹטְרִים צדיקים וקדושים, על פי התורה, דעמאַלטס ווייסטו ס'וועט בלייבן. [אַבער] אַז נישט, שטייט דאָךְ בְּפִירוּשׁ [בגמרא] אַז ניין, אַז ס'קען נישט זיין.**

שיכלו 'שופטים' מישראל, שלא ידעו לדון על פי דין תורה, דאף לרשב"י לא יהיה להם הלכה ברורה לדון דין תורה וכו' [ועיי"ש עור].

^ט **בגמרא מגילה (יא):** בַּיָּמִים הָהֵם כְּשֶׁבֶת הַמֶּלֶךְ [פירש"י: משמע בתחילת מלכותו], וכתיב בתריה בְּשָׁנָת שְׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ. אמר רבא, מאי כְּשֶׁבֶת, לאחר שנתיישבה דעתו [שמתחלה היה דואג שיצאו ישראל מתחת ידו, כשיגמרו שבעים שנה לגלות בבל, ועכשיו נתיישבה דעתו]. אמר, בְּלִשְׁצָר חֹשֶׁב וטעה, אַנָּא חֲשִׁיבָנָא וְלֹא טַעִינָא. מאי היא [חושבניה דבלשצור וטעוניה], דכתיב (ירמ' כט, י) פִּי לִפִּי מְלֹאֹת לְכָבֵל שְׂבָעִים שָׁנָה אֶתְּקַד אֶתְּכֶם נִסְכּוֹר הוּא לְמַלְכוּת בָּבֶל, מִיּוֹם שִׁנְטֵלָה בָּבֶל מַלְכוּת, וְזֶה נְבוּכַדְנֶצַּר, נָטַל מַלְכוּת מֵאִסְרֵי חַדָּן מֶלֶךְ אַשּׁוּר, וְכָתִיב (דניאל ט, ב) לְמַלְאוֹת לְחֶרְבוֹת יְרוּשָׁלַם שְׂבָעִים שָׁנָה, חֲשִׁיב [בלשצור] אַרְבַּעִין וְחֲמֵשׁ דְּנְבוּכַדְנֶצַּר, וְעֲשָׂרִים וְתֵלַת דְּאֹנִיל מְרֹדַךְ, וְתֵרַתִּי דִּידִיָּה, הָא שְׂבָעִים וְכו', כִּיּוֹן דְּחִזִּי דְּמָלוּ שְׂבָעִין וְלֹא אִיפְרוּק, אִמְר הַשְׁתָּא וְדָאִי תוּ לֹא מִיפְרִיק, אִפִּיק מֵאַנִּי דְּבִי מְקַדְשָׁא וְאַשְׁתַּמַּשׁ בְּהוּ, בֹּא שְׁטֵן וְרִיקֵד בִּינְיָהוּ וְהָרַג אֶת וַחֲשִׁי. [ועיי"ש עוד בגמרא ברש"י החשבון של בלשצור, וכן החשבון של אַחֲשׁוּרוּשׁ, ובמה טעו שניהם, ואכמ"ל].

וברש"י אסתר (א, ב): כְּשֶׁבֶת הַמֶּלֶךְ אֶחָשׁוּרוּשׁ וגו'. כשנתקיים המלכות בידו, ורבותינו פירשוהו בענין אחר במסכת מגילה.

צו

הקדמה לישוב קושיא א (באופן שני)

וכן בענין הגאולה, תהיה התחלתה בהעמדת שופטים צדיקים כמאמר הכתוב וְאִשִּׁיבָה שְׁפִטִּיךָ כְּבָרְאֻשְׁנָה, וכמו שתקנו בסדר תפלת י"ח הנתקן על סדר הגאולה כמבואר בגמרא, דמתחילה יתקיים הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרְאֻשְׁנָה, ואחר כך כילו המינים והרמת קרן הצדיקים, ואחר כך בנין ירושלים

דאָס ערשטע (בסדר הגאולה) איז דאָךְ דאָס (העמדת שופטים צדיקים).

[ווי] איך האָב דעס פאַריגע מאָל געזאָגט^פ, כ'האָב מאַרייך געווען דערין, - ס'איז היצט נישט קיין נפקא מינה [לענינינו כל האריכות], - [אז] דער סדר פון די שמונה עשרה [הוא בתחלת עניני הגאולה^פ], [אין] הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרְאֻשְׁנָה, - זאָגט דאָךְ די גמרא, די גמרא אין מגילה^פ, - דערנאָכדעם איז וְלַמְלִשְׁיָנִים, און דערנאָכדעם וְעַל הַצַּדִּיקִים, און דערנאָךְ איז וְלִירוּשָׁלַיִם עִירָךְ. [ווייל] 'קודם' וועלן זיין שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים, און דערנאָכדעם וועלן זיין פֶּלֶו המינים, דערנאָכדעם וועט זיין הַתְּרוּמָמוֹת קֶרֶן הַצַּדִּיקִים, און דערנאָכדעם וועט זיין וְלִירוּשָׁלַיִם עִירָךְ [דהיינו בנין ירושלים]. אזוי שטייט אין די גמרא.

צח

וזהו אחד מסימני הגאולה האמיתית, רכל זמן שלא הוחזר לנו שופטים אמיתיים, אין כאן גאולה

[אָבער] ווילאנג ס'איז נישטאָ קיין שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים [אמיתיים], איז אַ סִּמָּן אַז ס'האָט זיך נאָכנישט 'אָנגעהויבן' גאַרנישט. קודם [ברויך זיין] גוטע שׁוֹפְטִים, עַל פִּי הַתּוֹרָה.

[שהרי] חֲלִילָה וְחֲלִילָה, חס ושלום שׁוֹפְטִים שְׁלָא עַל פִּי הַתּוֹרָה, דעס איז זיכער גאַרנישט.

מיט 'דעם' הייבט זיך עס אָן [בהושבת שופטים צדיקים].

צט

ועל דרך זה פירשתי במאמר הכתוב וְהָיָה 'עָקֵב', דוּה יִהְיֶה לָךְ לְסִימָן בְּעִקְבָּא דְּמִשְׁחָא, דכשיתקיים תְּשַׁמְעוּן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה, אז תרע שהגיע זמן הגאולה להתקיים וְשִׁמְרֵה' אֶלְקִיךָ לָךְ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם

[ווי] איך האָב שוין געזאָגט אין פרשת עקב^פ מאַרייך געווען אין דעם, כ'וועל נישט מאַרייך זיין [היצט], אַז [דעס זאָגט דער פסוק] וְהָיָה 'עָקֵב', ס'וועט זיין 'בְּעִקְבָּא' דְּמִשְׁחָא, וויאזוי וועסטו וויסן [שהוא אתחלתא דגאולה האמיתית, להתקיים וְשִׁמְרֵה' אֶלְקִיךָ לָךְ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֹסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם], אַז [ס'וועט זיין] תְּשַׁמְעוּן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה, וועסט געוואָר ווערן [און] דו וועסט זען [דעם] הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ, [דעמאָלט] וועסטו

^פ בס"ג עקב תשט"ז, ועיי"ש כל הענין באורך.

^פ וברכת תקע בשופר, קאי על ענין מה שילכו מקודם למדבר העמים, וכמו שביאר רבינו שם בס"ג עקב. ועיין בזה גם בוויאל משה (א, כב).

^פ בגמרא מגילה (י): תנא, מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים תיקנו שמונה עשרה ברכות על הסדר וכו'. ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים, דכתיב (יחזקאל לו, ח) וְאָתָם הָרִי יִשְׂרָאֵל עֲנָפְכֶם תַּחֲנוּ וּפְרִיכֶם תִּשָּׂאוּ לַעֲמֵי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא. וכיון שנתקבצו גלויות נעשה דין ברשעים, שנאמר (ישע' א, כה) וְאִשִּׁיבָה יָדִי עָלֶיךָ וְאַצְרֶף כְּבֹר סִינֶיךָ, וכתיב (שם, ו) וְאִשִּׁיבָה שְׁפִטִּיךָ כְּבָרְאֻשְׁנָה. וכיון שנעשה דין מן הרשעים כלו הפושעים, וכולל זדים עמהם, שנאמר (שם, כח) וְשִׁכַּר פִּשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו [וְעוֹבֵי ה' יִכְלֹו]. וכיון שכלו הפושעים מתרוממת קרן צדיקים, דכתיב (תהלים עה, יא) וְכָל קִרְנֵי רָשָׁעִים אֲגַדַּע תְּרוֹמְמָנָה קִנּוֹת צַדִּיק, וכולל גירי הצדק עם הצדיקים, שנאמר (קדוש יט, לב) מִפְּנֵי שִׁבְיָה תִקּוּם וְהִדְרָת פָּנֵי זָקֵן, וסמך ליה (שם, לג) וְכִי יִגְדֹר אֶתְךָ גֵּר. והיו מתרוממת קרנם, בירושלים, שנאמר (תהלים קכב, ו) שָׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַיִם יִשְׁלֹו אֹהֲבֶיךָ, וכיון שנבנית ירושלים, בא דוד, שנאמר (הושע ג, ה) אַחֲרָיִם יִשְׁבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת דָּוִד מֶלֶכָם וכו'.

וויסן [אז] ס'וועט עפעס נאָכקומען [המשך סדר הגאולה, אז] ס'וועט זיין פֿלוי המינים, על הצדיקים, ולירושלים עירך.

^ק
ישוב קושיא א (כאופן שני)

ובזה גם כן יבואר סמיכת הפרשיות, כי כשנוכח לשופטים ושופרים אמיתיים בהתחלת הגאולה, אז נדע שכבר נזכה עוד הפעם לקיים מצות עליית רגלים וראיית פנים במקום המקדש

איבערדעם זאגט ער שפֿטים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ, [ולכן] האָט מען דאָס 'מסמך' געווען צו די עולי רגלים [ושבסוף פרשת ראה, לרמזו כי] דעמאָלטס וועט מען וויסן אז מ'קאָן מיר האָפֿן מ'וועט עולה רגל זיין, אז ס'וועט זיין שפֿטים וְשִׁטְרִים אָשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ, וְשָׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשְׁפֵּט צֶדֶק, צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף, [דאז] תדע שיתקיים [למען תחיה וירשת את הארץ [בהגאולה שלימה].

^{קא}

בענין הבטחת הפסוק ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם

תוכן דערפון.

דער אייבירשטער זאָל העלפֿן: מ'זאָל די זכיה האָבן מ'זאָל זיך מתאמץ זיין, מ'זאָל קאָנען מרחיב זיין גבול הקדושה, [אפילו] וויאזוי מ'איז דאָ בגולה. [ויתקיים בנו הבטחת הכתוב] [בחקותי כו, מד] ואף גם זאת בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלתם להפֿר 'בריתי' אתם, כי אני ה' אלקיהם.

^{קב}

ברית ווערט דאָך אָנגערופן די תורה^{פג}, [שנאמר] אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת ירמי' לג, כה).

האָט דער בורא פֿל עולמים צוגעזאָגט [דאף] בהיותם בארץ איביהם לא מאסתים לכלתם להפֿר 'בריתי' אתם.

[אז אפילו ווען] מ'מיינט מ'איז 'פארווארפֿן'^{פד} בארץ איביהם, [און] חלילה וחלילה תפוג תורה, [אבער] ס'איז גאָר [א הבטחה אז] ניין, מ'וועט נישט אויסמעקן.

לא מאסתים להפֿר 'בריתי', די 'תורה' וועט נישט פארשטערט ווערן.

וואָרן פֿי אָני ה' אֱלֹהֶיךָ, וואָרן דער בורא כל עולמים איז איבעראָל, מלא כל הארץ כבודו [ישעי' ו, ג], [אפילו ווי ווייט] מ'איז בגולה.

^{קג}

דער בורא פֿל עולמים זאָל העלפֿן: מ'זאָל די זכיה האָבן [דערצו].

[אז] מ'זאָל עס נאָר אָמט'דיג זוכן, איז דאָ סיינעטא דשמא, ס'זאָל נישט זיין קיין הִפְּרַת תּוֹרָה. ס'זאָל נישט זיין חלילה, טאָקע נישט קיין חס ושלום נשתכח תורה מִיִּשְׂרָאֵל^{פה}.

^{פג} כמבואר בגמרא שבת (לג): ואין ברית אלא תורה, שנאמר אם לא בריתי וגו'. ובמשנה נדרים (לב): גדולה תורה, שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת י. כנראה שרומז רבינו בזה על אדמת אמעריקא.

^{פד} וכמו שאמרו שם בגמרא שבת (קלח): דאמר רב עתידה תורה שתשתכח מִיִּשְׂרָאֵל, שנאמר (תבוא כח, נט) והפלא ה' את מכתך, הפלאה זו איני יודע, מהו כשהוא אומר (ישעי' כט, יד) לכן הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא הו' אומר הפלאה זו תורה. תנו רבנן כשנסו רבותינו לחרם ביבנה, אמרו עתידה תורה שתשתכח מִיִּשְׂרָאֵל, שנאמר (עמוס ח, יא) הנה ימים באים נאם ה' אלקים והשלחתי רעב בארץ, לא רעב ללחם ולא צמא

אָזוי ווי מ'זעט נעבעך, ווי ס'איז עלול אין די אַלע מדינות וואָס מ'ריקט זיך, וואָס מ'לאָזט נאָך¹⁹, [און] מ'גייט ווייטער און ווייטער, און ס'ריקט זיך צו הַשְׁתַּכְּחוֹת, ס'איז חלילה עלול חס ושלום [צו] שְׁכַחַת הַתּוֹרָה.
[אַבער] דער בורא פֿל עולמים האָט מִבְּטִיחַ געווען לא מאַסְתִּים 'להפּר בְּרִיתִי', ס'זאָל נישט זיין קיין הַפְּרַת הַתּוֹרָה.

קד

ביאור דברי הרמב"ן בהכחחת הפסוק וְאֵף גַּם זֹאת

קאָן זיין, איך האָב געזאָגט דאָ [בפסוק הנזכר] אפּשר אַ רָמֵז, [בענין וואָס] מ'זעט עפעס - ס'איז דאָך א פֿלא - אין רמב"ן [על זה הפסוק].
דער רמב"ן זאָגט¹⁹, - איך האָב עס שוין אַסאַך מאל געזאָגט, און דער אַמֶּת, דאָס איז דער 'פֿשט' [במשמעות הכתוב], - דער רמב"ן זאָגט דאָך, [אז] די הַבְּטָחָה [פון] לא מאַסְתִּים וְלֹא גַעֲלָתִים לְכַלָּתָם, דעס איז נישטאָ נאָר באַרץ אִיבִּיהֶם. נאָר אין חוץ לַאֲרֶץ האָט דער בורא כל עולמים צוגעזאָגט אַז ס'וועט נישט זיין קיין פֿליה, דאָס איז נאָר בְּהִיּוֹתָם בַּאֲרֶץ אִיבִּיהֶם, [ווי] ס'שטייט אין פסוק וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בַּאֲרֶץ אִיבִּיהֶם אַז לא מאַסְתִּים וְלֹא גַעֲלָתִים לְכַלָּתָם, דאָס האָט מען נאָר צוגעזאָגט אין חוץ לַאֲרֶץ.
וואָרן טאַמער איז נישט [שהיו ישראל הולכים בארץ אִיבִּיהֶם], דאָרט [בארץ ישראל] איז נישטאָ די הַבְּטָחָה, נאָר [כדכתיב] עַד כְּלָתוֹ אֶתָּךְ מֵעַל הָאָדָמָה [תבוא כח, כא]. דאָרט איז נישטאָ די הבטחה. אָזוי זאָגט דער רמב"ן. ס'איז א פֿלא פון אַן ענין.

קה

ס'קומט אויס, [אין] תחילת, איידער איך האָב מִתְבּוֹנֵן געווען דעם פֿשט [שבדברי הרמב"ן], איז דאָך עפעס גאָר א פֿחד, [שהרי לפי פשוט דבריו] קומט אויס חלילה אין אַרֶץ יִשְׂרָאֵל אַז ס'איז נישטאָ די הַבְּטָחָה חס ושלום פון [מניעת] פֿליה, איז דאָך א פֿחד, נו וויאָזוי וועט מען זיך דערהאַלטן.

למים כי אם לשמע את דברי ה', וכתוב (שם, יב) וְנָעוּ מִיָּם עַד יָם וּמִצְפּוֹן וְעַד מִזְרָח, יִשׁוּטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמְצְאוּ, דָּבָר ה' זו הלכה [פירש"י: כדכתיב (וואתחנן ה, ה) לְהַגִּיד לָכֶם אֶת דְּבַר ה', דהיינו תורה], דָּבָר ה' זה הקץ [לא ידענא מהיכא], דָּבָר ה' זו נבואה [כדכתיב (הושע א, א) דָּבָר ה' אֲשֶׁר הָיָה אֶל הוֹשֵׁעַ וגו'] וכו'. ○ תניא רבי שמעון בן יוחי אומר, חס ושלום שְׁתַּשְׁכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל, שנאמר (ויילך לא, כא) כִּי לֹא תִשְׁכַּח מִפִּי זֶרְעוֹ, אלא מה אני מקיים יִשׁוּטְטוּ לְבַקֵּשׁ אֶת דְּבַר ה' וְלֹא יִמְצְאוּ, שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד [ההלכה ברורה בטעמים, שלא יאה בה מלוקח].

¹⁹ מלשון הונחה ועשית פשרות.

¹⁹ ברמב"ן כי תבוא (כח, מב): ודע, כי התוכחות במארה ובמהומה ובמגעות ובדבר והעץ ופרי האדמה, ושאר כל התוכחות, הם כולם עד כְּלָתוֹ אֶתָּךְ מֵעַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר אִתָּךְ בֹּא שְׁמָה לְרִשְׁתָּהּ (שם, כא). אבל אחרי 'הגלות', לא יקלל אותם רק לעבוד שם אלהים אחרים עַד וְאָבֵן (שם, סד). אבל פעמים שיחזור להוכיחם 'בארץ'. כאשר אמר (שם, לו) יוֹלֵךְ ה' אֶתָּךְ וְאֵת מִלְּכָךְ אֲשֶׁר תָּקִים עֲלֶיךָ אֵל גּוֹי אֲשֶׁר לֹא יִדְעֶתָ אֶתָּה וְאֶבְחַדְתִּי וְעִבַּדְתָּ שָׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים, והוא הגלות שגלגלו לרומי על לכת אגריפס המלך שם. ואחרי כן ישוב ויאמר (שם, לח) וְרַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וגו', ואלה התוכחות בהיותם 'בארץ', כי כן יאמר 'אחרי' (שם, סו) וְהָיָה חֵייד תְּלָאִים לָךְ מִנְגַּד, מפני פחדותיני בגלות ביד והכתובים הבאים אחר כן, עונשם 'בגלות', וכן (שם, סז) וְהָיָה חֵייד תְּלָאִים לָךְ מִנְגַּד, מפני פחדותיני בגלות ביד העמים הגוזרים עלינו גזירות תמיד. ○ והנכון, שהוא רמז לדורות ההם שהיו בזמן חורבן הבית השני, כי היו מתנכלים להם להאבדים לגמרי וכו', שהיה זה כאשר כלו להוציאם מן הארץ וכו'. אבל אחרי היותנו 'בגלות בארצות ארבינו', לא נתקללו מעשה ידינו, ולא אלפינו ועשירות צאנו, ולא כרמינו וזיתינו ואשר נורע בשדה, אבל אנחנו בארצות 'כשאר העמים' יושבי הארץ ההיא, או 'בטוב מהם', שרחמיו עלינו. כי 'שיכנתנו בגלות' היא בהכחחה שאמר לנו וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בַּאֲרֶץ אִיבִּיהֶם' לא גַעֲלָתִים לְכַלָּתָם לְהַפְּרַת בְּרִיתִי אִתָּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹקֵיהֶם.

קו

און דערנאך [איז שווער, שהרין] דער רמב"ן אליין זאגט דאך^פ [אז] ס'איז אַ מַצֹּה [בישוב ארץ ישראל, ואף בזמן הזה].

דער אַמֶּת, בעיקר - זאָגט ער - [איז די מצוה אויף] ווען מ'קען פֿוֹבֵשׁ זיין [כדין, וכמו בזמן המקדש. נאָר] און אפילו 'אַזוי' [בזמן הגלות], זעט אויס [בדבריו] זאָגט ער אויך, אַז דעם וואָס די גמרא זאָגט [אויף] יעדער יחיד, [דעם] וואָס ס'איז הכל מעלין [לארץ ישראל] ווי ס'שטייט אין די גמרא^ט, איז אויך וועגן 'די' מַצֹּה [של ישוב ארץ ישראל, דלשיטתו נוהג גם בזמן הזה].

נו וויאָזוי [איז שייך לקיים מצוה זו], אַז ס'איז אַ סַכְנָה [לישב שם, לדבריו] אַז ס'איז נישטאָ קיין הַבְּטָחָה [למנוע] פון כָּלֶיהָ.

קז

האָב איך מיך באַרעכנט^ז [אחר כך, אז] דער פֿשֶׁט אין רמב"ן איז אַזוי [כדלהלן], דעם וואָס מ'זאָגט אַז נאָר באַרץ אִיבֵּיהֶם איז דאָ אַ הַבְּטָחָה אַז ס'וועט נישט זיין קיין כָּלֶיהָ.

קח

[דהנה] דער אור החיים הקדוש זאָגט^ח, אַז דער בורא כל עולמים האָט פאַרדעם פאַרטריבן [אידן פון ארץ ישראל, ולא הענישם במקומם], ווייל אין אַרץ יִשְׂרָאֵל איז גרעסער דער קָטְרוּג, [און] אַז מ'איז נישט דאָרט, איז דער קָטְרוּג קלענער, [וממילא] דורכדעם ווערט מען ניצול פון כָּלֶיהָ.

קט

איבערדעם [בזה יבואר גם כוונת הרמב"ן, כי] אַז דער כָּלל יִשְׂרָאֵל, אַז דאָס רוב איז אין חוץ לָאָרֶץ, איז שוין נישטאָ דער קָטְרוּג, [וכשנתמעט הקטרוג] ממילא איז שוין דאָ די הַבְּטָחָה 'אויף זיי' אויך [על בני אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל].

^פ בהשגות הרמב"ן על ספר המצות להרמב"ם (בסוף הספר, במצות ששכחם הרמב"ם, מ"ע ד'). והעתיקו רבינו ביואל משה (ב, א) עיי"ש לשונו באורך, ובהמשך המאמר מבאר רבינו שיטתו באורך.

^ט במשנה כתובות (ק:). הכל מעלין לארץ ישראל ואין הכל מוציאין. הכל מעלין לירושלים [פירש"י: את כל בני ביתו אדם כופה לעלות ולישב עמו בירושלים], ואין הכל מוציאין. אחד האנשים ואחד הנשים [אף האשה כופה את בעלה לעלות ולדור שם, ואם לאו יוציא ויתן כתובה, כדקתני בברייתא בגמרא בהדיא] וכו'.

ובגמרא שם: תנו רבנן, הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות, כופין אותה לעלות, ואם לאו תצא בלא כתובה. היא אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות, כופין אותו לעלות, ואם לאו יוציא ויתן כתובה. היא אומרת לצאת והוא אומר שלא לצאת, כופין אותה שלא לצאת, ואם לאו תצא בלא כתובה, הוא אומר לצאת והיא אומרת שלא לצאת, כופין אותו שלא לצאת, ואם לאו יוציא ויתן כתובה. ובביאור דברי המשנה גמרא אלו, עיין באורך ביואל משה (א-ט, ב, ק).

^ז וכמו שהאריך רבינו בס"ג נצבים וילך תשט"ו (לשון קדשו קונטרס קיז). ועיין זה גם ביואל משה (א, יד-טו, ב, ג).

^ח באור החיים הק' בחקותי (כו, מד): וְאֵף גַּם זֹאת בְּהִיוֹתָם וְגו'. צריך לדעת איך יוצדק וְאֵף גַּם זֹאת, שהוא ענין 'הטבה', עם מה שקדם לו בענין 'היסורין והצרות'. ואולי שחזר לתחלת הענין שהזכיר עונותם, והליכתם במקרה עם ה', אף על פי כן לא מַאֲסִתִּים וכו'. עוד יתבאר, על דרך מה שפירשתי [באוה"ח שם מא-מג] במה שקדם, כי ה' נותן טעם להקפדת כל חכם לב למה יגלה ישראל מארצו, ולא שֶׁם לו שם בארץ עצמה משפט תט אֲשֶׁנָּה מִנִּי אֶרֶץ. [ולכן גם בפסוק זה] עוד הוסיף לומר אף גַּם טעם זה, והוא [כין] באמצעות הבאתם בְּאֶרֶץ אִיבֵיהֶם ותעוב הארץ מהם, לא מַאֲסִתִּים וְגו' לְכֻלָּתָם. [והוא] על דרך אומרים ז"ל [איכה רבה ד, יד] כי ה' השליך חמתו על עצים ועל אבנים, למלט עם בני ישראל, כמזמור אסף [תהלים עט, א] כָּאוֹ גִּוִּים וְגו' שָׁמוּ אֶת יְרוּשָׁלַם לְעֵינֵי וְגו', שהיה מזמר על הדבר. גם יסובב רחמי וכתבש מדת הדין, בראות עם עליון בני מלכים שפלים ביד אויביהם. וזה יסובב שפלים, שלא תְּכַלֶּה אותם מדת הדין. והוא אומרו וְאֵף גַּם זֹאת סיבה להבאתם בארץ אויביהם, שְׁבִהִיתֶם בְּאֶרֶץ אִיבֵיהֶם לא מַאֲסִתִּים וְגו' לְכֻלָּתָם, ולצד זה בחרתי בעונש כזה.

איז דאָס טאַקע [א] הַצֵּלָה [אויך] פאַר די דאָרטיגע אידן, דעם וואָס ס'איז דאָ אידן פאַרן אייביק, איז דאָס לא מאַסַתִּים וְלֹא גַעֲלִיתִים לְכַלָּתָם, איז שוין על כל פנים אויף זיי אויך די זעלבע הַבְּטָחָה, טאַקע די זעלבע איז דאָס פאַר זיי אליין אויך [די] הַצֵּלָה. [וביאור הבטחת הכתוב הוא] אַז בְּהִיּוֹתָם בְּאֶרֶץ אִיבִיָּהֶם איז דאָס [א] הַצֵּלָה אפילו פאַר זיי פון פִּלְיָה, ווייל אַז ס'איז שוין [נשתתק הקטרוג] מיט דעם וואָס אידן זענען בחוץ לארץ. [ווייל] אַזוי איז בהכרח [שלא יהיו כל ישראל בארץ, כדי להשתיק הקטרוג].

קי

און דעם וואָס דער רמב"ן זאָגט [שהמצוה נוהגת גם בזמן הגלות], זעט אויס מיינט ער טאַקע נאָר פאַר יחידים, [און] ער זאָגט עס טאַקע נישט טאַקע נאָר אויף דעם [על הדין] דהכל מעלין, דמיירי ביחידים].

וואָרן פון דעם אויס [מצד מצות ישוב ארץ ישראל] קען דאָך נישט זיין [דהכוונה על כל הכלל, שהרין] אַז ער זאָגט בפירושו אַרויס דאָרטן אַז די הַבְּטָחָה אַז ס'וועט נישט זיין קיין פִּלְיָה [הוא רק בְּהִיּוֹתָם בְּאֶרֶץ אִיבִיָּהֶם], אַז דאָס איז דער רצון הַבּוֹרָא [שהיה ישראל בגולה, און] אַז דער רצון הַבּוֹרָא ברוך הוא איז אַזוי [אם כן אי אפשר שתהיה המצוה על כולם בזמן הגלות, כנגד רצון הבורא]²².

קיא

דער אור החיים הקדוש זאָגט²³ [אויפן פסוק] וְאַתֶּכֶם אֲזַרְהָ בְּגוֹיִם וְהִרִיקְתִּי אַחֲרֵיכֶם חֶרֶב [בחקותי כו, ג], זאָגט ער, דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט, אַז מ'איז נישט ראוי אַז מ'וועט זינדיגן, וועט זיין וְאַתֶּכֶם אֲזַרְהָ בְּגוֹיִם, מוז מען זיין אין גְּלוּת. [און] טאַמער וועט עטס נישט וועלן, עטס וועט וועלן דוקא אַלע גיין קיין אַרֶץ יִשְׂרָאֵל, זאָל מען וויסן וְהִרִיקְתִּי אַחֲרֵיכֶם חֶרֶב, דאָס איז געבינדן מיט חֶרֶב. אַזוי זאָגט דער אור החיים הקדוש.

קיב

זעט אויס ס'איז די זעלבע דיבּוּרִים [כדברי הרמב"ן, דהצלת ישראל מן החרב וכליה, הוא על ידי הליכתם בגולה].

'ער' זאָגט נישט [דסיכת ההצלה בגולה הוא] וועגן דעם, [נאָר] ער זאָגט דאָרט וועגן די שבועה [שלא יעלו בחומר, והעונש על זה] שאני מתיר את בשרכם, ווי די גמרא זאָגט אין כתובות²⁴. [אבל מכל מקום מה שהעונש הוא חומר כל כך] זעט אויס די זעלבע [ענין, לפי שאז מתרבה הקטרוג].

²² ועיין עוד באורך ביואל משה (ב, ג-ד נה קיד-קית, קלג) בביאור שיטת הרמב"ן בזה.

²³ באור החיים הק' בחקותי (כו, ג): וְאַתֶּכֶם אֲזַרְהָ וגו'. יתבאר הכתוב על דרך אומרים ז"ל במסכת כתובות (קיא.) שהשביע ה' את ישראל שלש שבועות, א' שלא יעלו בחומה, פירוש ביד חזקה (רש"י שם), וא' שלא ימרדו באומות העולם וכו', עד כאן. והוא מאמר וְאַתֶּכֶם אֲזַרְהָ בְּגוֹיִם, כאן רמז לב' דברים, אומרו אַזְרָה, שלא יעלו בחומה, [ואומרו] בְּגוֹיִם, שלא ימרדו בְּגוֹיִם. וְהִרִיקְתִּי אַחֲרֵיכֶם חֶרֶב, יתבאר על דרך שאמרו שם וז"ל, אמר להם הקב"ה לישראל, אם אתם מקיימין השבועה מוטב, ואם לאו אני מתיר את בשרכם כשבאות וכאילות השדה, עד כאן. והוא אומרו וְהִרִיקְתִּי אַחֲרֵיכֶם חֶרֶב, שתהיה חרב מרושה לפניכם, אם לא תקיימו גזירת זרוע בְּגוֹיִם כְּנוֹכְרִי, יהיה בשרכם וכו'. ואומרו עוד וְהִיָּתָה אֶרֶץְכֶּם וגו' חֶרֶבָה, הוא תנינת טעם על הדבר, למה יחפוץ ה' בזרוע בְּגוֹיִם, כדי שתהיה ארץ שממה וערים חרוכות, כדי שְׁאֵז תִּרְצֶה הָאֶרֶץ וגו', לזה צריך שתהיו אַתֶּם בְּאֶרֶץ אִיבִיָּהֶם, והוא אומרו וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ וגו'.

²⁴ בגמרא כתובות (קיא.): אמר רבי יוסי בר חנינא, שלש שבועות הָלָלוּ למה, אחת שלא יעלו ישראל בחומה,

[אמנם] אַז ס'איז אָבער נישט אַזוי, [אלא] אַז ס'איז אָבער דער רוב [פון כלל ישראל] אין חוץ לאָרץ, [אזי שפיר חל ההבטחה ויש הצלה גם לבני ארץ ישראל].

קינ

ביאור הכמחת הפסוק – לפי מצב דורינו

נאָר וואָס דען, היינט זעט מען עס נאָך אויף אַן אַנדערן אָפֿן אויך, אַז בַּהֲיוֹתָם בְּאַרְץ אֲבִיבָהֶם [מה שיטנם עדיין יהודים בחוץ לארץ], דעס איז אַן עֶצָה אַז לאַ מאַסֶּתִים לְהַפִּיר בְּרִיתִי [שם בארץ ישראל, שמחמתם לא יוכלו הרשעים להפיר התורה בעד יושבי ארץ ישראל].
וואָרן חלילה אַז דאָרט [בארץ הק'] וואו ס'איז דאָ אַ מַמְשָׁלָה וואָס זענען מִפִּירִי בְּרִית, חלילה קאָן מען דאָך טאַקע [בכחם להפיר ח"ו ברית]. וואָס אין דעם איז דאָך קיין שום סֶפֶק נישט, אַז 'זיי ווילן' אונטערברענגען די גאַנצע תּוֹרָה.
[און] פון 'דאָרט' [אַז ס'איז] אַ פֿאַר אידעלעך [המוחים ולוחמים נגדם], פון דעם האָבן זיי דאָך קיין מוֹרָא נישט. וואָרן דאָרט איז דאָך יָדָם תְּקִיפָה. אַזוי ווי מ'זעט בַּחוּשׁ.
האָבן זיי דאָך נאָר מוֹרָא, ווייל ס'איז דאָ 'אַביסל אידן אין חוץ לאָרץ'. [און] ווען חלילה, ווען דאָס העט נישט געווען, העט דאָך געווען הַפֶּרֶת בְּרִית³⁸.

ואחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא ימרו באומות העולם, ואחת שהשביע הקב"ה את העכו"ם שלא ישעבדו בהן ישראל יותר מדאי וכו'. לכדרכי לוי דאמר שש שבועות הללו למה, תלתא הני דאמרן, אינך שלא יגלו את הקץ, ושלא ידחקו [נ"א ירחקו] את הקץ, ושלא יגלו הסוד לעובדי כוכבים. ○ בַּצָּבֳאוֹת או בַּאֲיָלוֹת הַשָּׂדֶה, אמר רבי אלעזר, אמר להם הקב"ה לישראל, אם אתם מקיימין את השבועה מוטב, ואם לאו אָנִי מְתִיר אֶת בְּשָׂרְכֶם בַּצָּבֳאוֹת או בַּאֲיָלוֹת הַשָּׂדֶה. [עיי"ש ברש"י].

³⁸ ועיין ביואל משה (א, קי-קי"ד): וחורץ לזה הנה לא מסתפק שום אדם כי אותה המלכות מעברת על הדת וחפצה לעקור האמונה וכל התורה כולה וכו', אלא שמפחדים קצת מן העולם. ובדאי שמתושביהם לא היו מפחדים כלל, כי שם הכל תחת ממשלתם, והמטרה שלהם, אלא שאינם יכולים לעשות שם הכל, מפחד של חוץ לארץ, וממגבית הממון שבחוץ לארץ שבזה תלוי קיומם. גם בושים עדיין קצת מן האומות אם יראו ששומרי התורה מתנגדים להם וכו', אבל כיון שכל מפלגות הדתיות המה שותפים באותה המגבית, גם האגודה משתתפת בכל מיני גביית הממון שלהם, והכל נוגעין בדבר, ומכסין מן ההמון ואין מודיעין להם שבממונם מעבירין על הדת, לכן עושים מה שעושים העברה על הדת בעזות וחציפות. ○ ולא עוד אלא אפילו כשעושים איזה מחאות נגדם בועקה וכאב לב נגד העברת הדת וחילול ה' ותורתו הק', שבושים בזה בפני העם ובפני האומות, וזה מועיל לפעמים וכו', ולכן כשיש צעקה ומחאה בחוץ נגד זה עד ששומעים גם האומות שעדיין יש בישראל שומרי תורה ומצוות שנותנים נפשם על התורה הקדושה ומכונים ללחום עבור כבוד ה' ותורתו הקדושה, זה להם לבושה וכו'. ○ ואין ספק שיש לחשוב אפשרות שיהיה אולי קצת תועלת במחאות כאלה, שיימנעו על כל פנים לפעמים מלהרבות כל כך בגזירות של הפרת הדת, שהחייב למסור נפשו על זה וכו'. ○ ומלבד שיש לחשוב בזה על תועלת כמו שכתבתי, ברור שגם עצם הענין של הפירסום בזה הוא קידוש השם גדול וכו'. וכל אשר עינים לו שלא נתפס באותה התאווה הרעה של הקמת מדינה לפני הזמן בכח המינות שיש בזה, גם אינו משוחד מהממון וכבוד המגיע מאותה האמונה שבמלכות של כפירה רחמנא ליעלץ, רואה האמת ברור את הקידוש השם העצום שיש במחאות הנ"ל. והעיקר שגם זה ברור שיש לחשוב בזה על תועלת, כמו שכתבתי. ○ אבל דא עקא שכל הדתיים המשתתפים עם מלכות המינות, והאגודאים בתוכם, מחפין עליהם ועומדין על ימנם להצילם מכל נזק והפסד ובושה, ועוד מתנפלים על היראים שלוחמים במסירות נפש עבור כבוד השי"ת ותורתו הק', בזה ודאי נותנים להם כח וחזק גדול שיעזו פניהם יותר להעביר על הדת באין מפריע וכו'.

ועוד שם (בסימן קט-קכ): ומה שאומרים שעושים כל זה לשם שמים, לפעול אצלם תיקונים בדת ולעשות פשרות בדרך עבירה לשמה, אין זה אלא דברי תימה מכמה טעמים ברורים. ראשית הוא דבר ברור שאף אילו היו כל החמשה האגודאים היושבים שמה בשלחן אחד היו הפריצים והפרופוזצ צדיקים גמורים, שאין להם נגיעה אלא בלתי לה' לבדו, לא היה בכחם לפעול ולהשפיע על מאה אפיקורסים שמתנוונים להעביר על הדת וכו'. ואין להסתפק כלל שמה שנמנעים הממשלה לפעמים באיזה ענינים של הפרת הדת, הוא רק מפחד של חוץ לארץ, שלא ישמע קולם של מגידי אמת עליהם בחוץ, ובטח לא מפחד החמשה האגודאים שנותנים להם אותו הכבוד לישב במלכותם, וכל קיומם וחיותם הוא מהם ובידם מהם, ויודעים היטב שאין להם לירא מהם מאומה. ובקשות ותחנונים בודאי אינם מועילים, כי עניני דת כנפשם הוא וכו'. ובפרט שזה כל מגמתם לישב בטח בלא תורה ואמונה. ○ וכל מי שיש לו מח בקדקוד יוכל להבין ברור. כִּי אֵילּוֹל לֹא הָיוּ מִשְׁתַּתְּפִים הָאגוּדָה בִּינֵיהֶם

קיר

[איבערדעם] האָט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה געזאָגט, האָב נישט מוֹרָא, ס'וועט נישט זיין [קיין הפרת ברית]. וואָרן נאָך גאָר זאָגט 'בְּהִיוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֲבִיכֶם', ס'איז נאָך דאָ אַביסל אידן אין חוץ לָאָרֶץ, [און] אַז ס'איז דאָ אַביסל אידן אין חוץ לָאָרֶץ, דורכדעם [וועט זיין] לֹא מֵאֲסָתִים וְלֹא גְעֻלָּתִים לְהַפֵּר בְּרִיתִי אִתָּם, זיי וועלן נישט מִפִּיר בְּרִית זיין, ווייל ס'איז דאָ אַביסל אידן אין חוץ לָאָרֶץ וואָס זיי גיבן אַכטונג, וואָס פֿאַר דעם האָט ער יאָ אַביסל מוֹרָא, דעם איז אַן עֶצְהָ.

דעם האָט די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה געזאָגט בְּהִיוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֲבִיכֶם.¹⁹

קטו

איבערדעם דאָרף מען זען [א] מ'זאָל אויספירן דעם 'תּפִקִיד', אַז ווען מ'זיצט אין

ומתחממים מהם, היו יכולים ללחום יותר בחוץ לארץ עבור התורה הק', והיו באים לעזרת ה' בגבורים כדת של תורה, והיה בזה כח גדול של עוד כמה רבנים וראשי ישיבות, והיה בזה השפעה יותר גם על ההמון, ובדואי היה בזה פעולה גדולה למנוע אותם מהרבה גזירות ועניני העבירה הדת. ויוכל להיות שאז היה מועיל אצלם גם בקשות ותחנונים, שהיו פונים יותר לדברי יראי ה' מחמת שלא היה להם חיווך כל כך מכל מיני דתיים. לא כן עכשיו, שגם האגודה ביניהם ובידם, יש להם מזה חיווך רב, הפסידו הכל. ○ ומה שנענים באיזה ענינים לעשות נגד הדת, הוא ברור שאין זה אלא מפחד העולם שבהוץ לארץ, ומאותן שלא נכנסו בשום מפלגה ולא נתעוררו עיניהם, ויכולים להגיד בכל האמת. אולם אנשי האגודה מענה בפייהם שכוחם ועוצם ידם פעלו זה והכל הוא משלהם, אבל משכיל על דבר לא יסתפק בזה, ויודע שנחפז הוא. ואוכל לברר על כל פרטי מעשיהם ודבריהם ששיבתם ביניהם אינו אלא קלקלה, אלא שאין רצוני להאריך בקונטרס הזה בפרטי המעשיות, אבל האמת עֵד לעצמו וכו'.

¹⁹ וז"ל רבינו ביואל משה (ב, קמא): והנה כבר הבאתי מדברי חזו"ל ומספרי הקדמונים מה שכתבו טעמים נשגבים על ההכרח שיהיו בזמן הגלות ישראל שומרי תורה ומצוות בחוץ לארץ, והרמב"ן כתב שבזה תלוי ההבטחה של לא מֵאֲסָתִים לְכָל־כָּל ○ ועכשיו יש טעם נוסף בכוה"ר, כי המלוכה שָׁמָּה בארץ ישראל מעבירים על הדת רבי רבבות נפשות בכל אופן ואופן, עד קצה האחרון, אלא שבעיירות [גדולות שהם] מקומות הגלויים לעין כל, עדיין נסוגים אחר מלבצע זממם, וזה מחמת המורא מאימת העולם, כי נצרכים המה לתמיכת העולם בכמה ענינים. ובדואי שאילו לא היו שומרי תורה ומצוות בעולם אלא בארץ ישראל בלבד, לא היה להם שום פחד, כי הדרים בארץ ישראל המה תחת ממשלתם, ובידם המשטרה וצבא ההגנה וכל הכוחות לעשות עמהם כחפץ לבבם. אבל מתייראים שלא יהיה צעקה בחוץ לארץ ויזיק להם. ואילו היה הרבה שומרי תורה ומצוות בחו"ל, בדואי היה מועיל הרבה יותר, שהיו נמנעים מלהעביר על הדת כל כך, אבל גם זה המעט שיש תלי"ת עדיין שומרי תורה ומצוות בחוץ לארץ, יש להם מזה אימה שלא לעשות הכל במהירות, וזה ברור. ○ ואם ח"ו היו נוסעים כל שומרי תורה ומצוות שבעולם לארץ ישראל, ולא היה בחו"ל כלל מי שיצטער על חורבן הדת ולהודיע צערן של יראי ה' שבא"י בריבים, ממי היה להם ליפחד, כי אף אם יתאספו כל יראי ה' מהעולם לא"י, עדיין יהיו מיעוטא דמיעוטא בתכלית המיעוט נגד החופשים המרובין, ועדיין יהיה שמה בידם לעשות הכל בכל תוקף ועז. והכרח גדול שיהיו לעת כזאת שומרי תורה ומצוות גם בחוץ לארץ, יותר מבשנים קדמוניות.

גם הנה אמרו חזו"ל בגמרא פסחים (פז, א): אמר ההוא מינא לר' חנינא וכו' אגן אתנייכו גבן כמה שני ולא קא עבדינן לכו מידי וכו', נטפל ליה ר"א, אמר ליה משום דלא ידעיתו היכי תעבדו, תכלינן כוליהו, ליתנייכו גבייכו, מאי דאיכא גבייכו, קרי לכו מלכות קטיעא. אמר ליה, גפא דרומאי, בהא נחתנין ובהא סלקינן, ופירש"י ז"ל במחשבה זו אנו עסוקין תמיד. וכעין זה הוא גם בלשון הגמרא עבירה זרה דף י', דלא יכלת להו לכולהו. ומבואר בזה שהעידו חזו"ל שאילו היו ישראל לכולם תחת מלכות אחת ח"ו, היה אותה הממשלה מכלה אותם חלילה, אלא מחמת שיש מישראל גם במדינות אחרות שאינו יכול להם, הוא לו לבושה וחרפה אם אין במדינת מה שיש במדינות אחרות, דקרי ליה מלכות קטיעא, ומחמת אותה הברושה מונעת א"ע מלעשות חפץ הלב וכו'. וכבר העידו חזו"ל על שנאת האומות לישראל, שאן בשביל בושה זו שיהיה מישראל במדינה אחרת, מה שאין במדינתם, נמנעים לעשות תאות לבם. ושר של רומי הודה בזה בשבועה, שבמחשבה זו עוסקים תמיד. ○ וא"כ קל וחומר בן בנו של ק"ו הוא שזהו למושלי ישראל לבושה וחרפה גדולה, אם יש במדינות אחרות שומרי תורה ומצוות בלי שום מפריע, ושמה בא"י שמכונה המלוכה בשם ישראל ח"ו יעברו על הדת כולו בכל מקומות מושבותיהם. ובפרט שמלבד הברושה יש גם יראה שזיוק להם אותה הברושה בכל הענינים, כי נצרכים המה למדינות חו"ל בכל הענינים כנודע, לא כשאר האומות. אבל אם ח"ו יהיו כל ישראל כיום תחת ידיהם, אין ספק שיש ליפחד ממה שאמרו בגמרא אילו היו כל ישראל תחת ממשלה אחת.

חוץ לארץ, זאל מען טאקע אכטונג געבן, מ'זאל זיך מיט דעם 'באפאסן'^צ, אז ס'זאל נישט חלילה זיין להפך בריתי אתם [בארץ הקודש].

[און] אז מ'וועט זיך מיט דעם באפאסן, וועט זיין פי אני ה' אלקיכם, וועט דער בורא כל עולמים העלפן ס'וועט נישט זיין קיין 'הפדת ברית', און ס'וועט נישט זיין קיין 'כליה', [נאך] אידן וועלן ניצול ווערן.

מ'דארף נישט זאגן [על מה הכוונה], וואָרן דער פחד איז זייער גרויס. איז 'דאָס' נאָר די עצה, דער בְּהִיוֹתָם בְּאַרְץ אִיִּבְיָהֶם^{צח}.

קטז

סיום הדרוש - וברכת הקודש

און דער בורא כל עולמים זאל העלפן:
מ'זאל די זכיה האבן, מ'זאל זוכה זיין מרביץ תורה וטהרה בישראל צו זיין, מ'זאל קאנען אויפשטעלן א דור מיט אידן, דורות מיט אידן.

קיו

אויף אלענפאלס, די אלע אידן וואָס זענען זיך צוזאמגעקומען, זענען זיך צוזאמגעקומען אויף א דבר שבקדושה.

מ'איז נישט דאָ געקומען חלילה אויף קיין אנדערע תּאֲוֹת.
נאָר ס'איז אַן ענין וואָס מ'ווייסט אז ס'איז דערינען דאָ א יסוד, [פאר] תּינּוּקוֹת שֶׁל בֵּית רַבֵּן, [און פאר] תּוֹרָה מִיֵּט טְהָרָה.

דער אייבירשטער זאל העלפן:
דער בורא כל עולמים זאל יעדן בענטשן!
דער בורא כל עולמים זאל יעדן געבן עקסטער!
ווייסט מען דאָך, דער בורא כל עולמים [יעזור] ס'זאל זיין השפעה.
ה' אלקיכם יסוף עליכם ככם אלה פּעִמִּים, ויברך אתכם באשר דבר לכם (דברים א, יא).
די אלע אידן זאלן געבענטשט ווערן.
און נאָך ווייטער [על העתיד].
נאָר פאַר דעם [על העבר, קומט] די ברכה.
און על אחת כמה וכמה [אויף דעם וואָס] ס'וועט דאָך נאָכקומען נאָך דעם [דער] שֶׁכֶּר

^{צז} פירוש: מתעסק זיין.

^{צח} ח"ו רבינו ביואל משה (ב, קלו): גם הלא אמר הכתוב (משלי ד, טו-טז) על דרך רשעים, פָּרְעָהוּ אֶל תַּעֲבָר בּוֹ שְׁטָה מַעֲלִיו וְעָבּוּר, כִּי לֹא יִשְׁנּוּ אִם לֹא יָרְעוּ וְנִגְזְלָה שְׁנָתָם אִם לֹא יִכְשִׁילוּ, והעיד החכם מכל אדם על הרשעים, שכל מגמתם להכשיל, עד שנגזלה שנתם עבור זה. ומכל שכן אלה הרשעים אשר כבר אתמחי גברא למלאכה זו, אשר עוד טרם שהיה בידם המלוכה הפכו רוב העולם למינות רח"ל, אשר לא היתה כזאת מעולם, ובפרט אחר שהצליח מעשה שטן שהשיגו שבט המושל ומלוכה, השחיתו התעיבו ופקרו מאות אלפים מהאמונה ביד רמה, אלא שיראים קצת לעשות כל מגמתם בפעם אחת, מחמת שיש עדיין קצת שומרי תורה ומצוות בחוץ לארץ שאין להם שבט המושל עליהם. אבל לאט לאט עושים עבודתם, להכשיל ולעקור עיקרי יסודי הדת, והשי"ת ירחם וישלח לנו משיחו הולך תמים טרם שיכצעו זממם אלה הרשעים. ועל כל פנים לא כימים הראשונים הימים האלה עכשיו שמה.

מִצְוָה מִצְוָה (וכדלעיל באות עח), אַז מ'וועט ווייטער מַסייע זיין [אַז] מ'זאָל זיך קענען דערהאַלטן.

ק"ח

מ'דאַרף גרויס סײַעטאַ דשמיא, טאַקע [כדכתיב] **כִּי אָנִי ה' אֱלֹהֶיכֶם**.
 לַעֲת עֲתָה איז געבליבן שווער, [וקשה לפרש] איך זאָל זאָגן [כדרכינו לעיל בביאור
 הפסוק] **אִישׁ כְּמִתְנֵת יָדוֹ**, אַז 'ענער' זאָל געבן.
 [ווייל] לַעֲת עֲתָה פּלאַגט מען זיך 'אַליין', [און] מ'מוז 'אַליין' געבן.
 לַעֲת עֲתָה איז נאָך ווייניג דאָ אַז 'ענער' זאָל געבן.
 לַעֲת עֲתָה איז נאָך [אַז] די אַלע אידן וואָס זענען אינטערעסירט [בהחזקת חינוך כזה],
 ברויכן נאָך 'אַליין' צו געבן.

[וממילא] לַעֲת עֲתָה העט נאָך געקאַנט שטיין פון אונזערט וועגן **אִישׁ כְּמִתְנֵת יָדוֹ**, וואָרן דער מִתְנֵת יָדוֹ איז נאָך לַעֲת עֲתָה זייער שוואַך.
 נאָר די תורה הקדושה האָט מְגַלָּה געווען, האָט אונז געגעבן אַ הֵיתֵר אַז מ'מעג
 נעמען פון 'ענעם' אויך, איבערדעם שטייט לְשׁוֹן נִסְתָּר, וואָרן דאָ שטייט טאַקע פאַר
 'יעדן', [וכאמור] **כָּל זָכוֹר**, כְּכִרְפֵּת ה' אֱלֹהֶיךָ, [ולזה אמר] **אִישׁ כְּמִתְנֵת יָדוֹ**, אַז מ'מעג
 אונז געבן.

ק"ט

און דער בורא פֿל עולמים וועט [פאר] **דִּי אַלע' געבן אַ בְּרָכָה**.
 ביי די בְּרָכוֹת [שטייט כְּכִרְפֵּת ה' אֱלֹהֶיךָ] **אֲשֶׁר נָתַן לָךְ**, שטייט גאָר פאַר יעדן, 'יעדן
 בלשון נוכח, ווער ס'נעמט טייל דערינען.

קכ

איך דאַרף דאָך נישט צו זאָגן, דער בורא פֿל עולמים האָט מְבַטֵּחַ געווען (מלאכי ג,
 י) **הִבֵּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר וגו'** וּבְחִנּוּנִי נָא בָּזֹאת וְהִרִיקְתִּי לָכֶם בְּרָכָה עַד בְּלִי דִּי צַט.
 [און אויף] **עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר** (ראה יד, כב) [שדרשו בזה 'עֲשֹׂר בשביל שְׁתַּעֲשֹׂר'], שטייט, דער
 מדרש זאָגט^א אויך^ב, אַז דער עיקר איז [ליתן מעֲשֹׂר ממונו] פאַר לומדי תורה.

^צ וכמבואר בגמרא תענית (ח: ט): ואמר רבי יוחנן מאי דכתיב עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר, עֲשֹׂר בשביל שְׁתַּעֲשֹׂר. אשכחיה רבי
 יוחנן לינוקא דריש לקיש [פירש״י: בן אחותו של רבי יוחנן, ולאחר מיתתו של ריש לקיש, כדמוכח לקמן], אמר ליה
 אימא לי פסוקין, אמר ליה עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר. אמר ליה [ינוקא לרבי יוחנן] ומאי עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר, אמר ליה עֲשֹׂר בשביל
 שְׁתַּעֲשֹׂר, אמר ליה מנא לך, אמר ליה זיל נסי, אמר ליה [ינוקא] ומי שרי לנסוייה להקדוש ברוך הוא, והכתיב
 [וואתחנן ו, טז] לא תנסו את ה', אמר ליה הכי אמר רבי הושעיא, חוץ מזו, שנאמר הִבֵּיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית
 הָאוֹזֵר וְהִיא טָרֶף בְּבִיתִי וּבְחִנּוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר ה' צְבָאוֹת אִם לֹא אָפַתְח לָכֶם אֶת אֲרֻבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקְתִּי לָכֶם
 בְּרָכָה עַד בְּלִי דִּי. מאי עד בלי דִּי, אמר רמי בר חמא אמר רב, עד שיכלו [לכלומר שייגעו] שפתותיכם מלומר דִּי.

ודברי רבינו הם כפסק הטור והרמב"א בזה דפסק זה קאי גם על מעשר 'כספים', וכמו שכתב ברמב"א (י"ד
 רמז, ד) וז"ל: ואסור לנסות הקב"ה כי אם בדבר זה, שנאמר וּבְחִנּוּנִי נָא בָּזֹאת וגו' (טור מגמרא פ"ק דתענית). ויש
 אומרים דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקב"ה, אבל לא בשאר צדקה (בית יוסף, דכך משמע מ"ש שם). [וכן מבואר
 ספר יש נוחלין (זהירות הצדקה והמעשר, אות ל). ועיין עוד בפתחי תשובה שם (ס"ב) דעת החולקין בזה].

^פ בתנחומא ראה (סימן יח): עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר, עֲשֹׂר בשביל שְׁתַּעֲשֹׂר. עֲשֹׂר, כדי שלא תתחסר. רמז למפרשי ימים
 [לסחורה], להפריש אחד מן עשרה לַעֲמִלֵי תוֹרָה.

^א וכדרך שהאריך רבינו בכמה דרושים להחזקת המוסדות, דהחזקת התורה הוא צדקה היותר גדול, ומדרש זה
 מסייענו.

עֲשֹׂר, זָאָלְסַט גַּעבֵן לְלוּמְדֵי תוֹרָה, אַז ס'זאָל טאַקע זײַן לְמַעַן 'תִּלְמַד לִירָאָה' (שם, כג.) און [ווי] ער לאָזט אויס [דער פסוק] לְמַעַן תִּלְמַד לִירָאָה אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים. בפֿשטות, אַז ס'וועט זײַן עֲשֹׂר תַּעֲשֹׂר, מ'וועט געבן, וועט 'קאַנען' זײַן לְמַעַן תִּלְמַד לִירָאָה.

קבא

איך האָב געזאָגט^{קב}, ס'שטייט (ברכה לג, יח) שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ, [וואמרו חכז"ל]^{קב} ער האָט מַקְדִּים געווען זְבוּלֵן, און דערנאָכדעם וַיִּשְׁשָׁכֶר, [לפי זובולן עוסק בפרקמטיא ונותן ליששכר, בכדי שיוכל לעסוק בתורה].
איי [דאכתי קשה למה לא הקדים את יששכר לזבולון, שהלא] ס'איז דעך 'דאך' גרעסער [יששכר מזבולון], די וואָס זענען טאַקע דְּבוּק אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה זענען דעך דאָך גרעסער [מן המחזיקים]. יענער [זבולון] איז טאַקע אויך באַטייליגט [בתורתו של יששכר], אין הכי נמי, אָבער פאַרוואָס האָב איך 'אים' דאָך מַקְדִּים געווען.

קכב

נאָר וואָס דען, [ביי] יעדע זאָך שטייט סידור'א דִּקְרָא [לפי סדר המעשה. וכעין שמצינו ביי] די ל"ט מלאכות שטייט [במשנה]^{קכב} אויך אַזוי, [אצל "א מלאכות שעד מלאכת] אופֿה, דעס וואָס קומט פריער [שטייט פריער]^{קכ}.

^{קכ} וועיין בחינה זו גם במסיבה מוצ"ש וירא תשי"ז [לשון קדשו קונטרס לט, וחלקו הובא להלן], א' שמיני תשכ"ב, א' נשא תשכ"ז [לשון קדשו קונטרס קו].

^{קכ} בבראשית רבה (צט, ט): זְבוּלֵן יְחִיף זִמִּים יִשְׁכֵּן (ויחי מט, יג). הרי זבולון קדם ליששכר, שכן מייחסן יששכר זבולן, ולמה כן, אלא שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה וזבולון בא ומאכילו, לפיכך קדמו וכו', וכן משה אומר שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצִאתָךְ, למה, שַׁיִשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ, שלך הן, שאת מסייעו לישיב בהן. ועוד שם (עב, ה): מֵאֲתִים ראשי סנהדראות היה יששכר מעמיד וכו', וְכָל אֲחֵיהֶם מְסַכְמִים הֵלכָה עַל פִּיהֶם, והוא משיב להם הֵלכָה כַּהֲלָכָה לְמִשְׁנֵי מִסִּנִּי. וכל השבט הזה מנזין היה לו ליששכר, מִשָּׁל זְבוּלֵן, שהיה עוסק בפרקמטיא שלו, ומאכיל את יששכר שהיה בן תורה, הרי הוא דכתיב זְבוּלֵן יְחִיף זִמִּים יִשְׁכֵּן, וכשבא משה לברך את השבטים הקדים ברכת זבולון לברכת יששכר, שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ, שמח זבולון בצאתך ממה שיששכר באהליך.

ובויקרא רבה (כה, ב): עֲתִיד הַקֶּבֶ"ה לעשות צל וחופות לבעלי המצות אצל בני תורה בנן עֲדָן וכו', עֵץ חַיִּים הֵיא לְמַחְזִיקִים בָּהּ (משלי ג, יח) ודכותה וְלִזְבוּלֵן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ, ולא יששכר גדול היה מזבולון (בתמי), אלא על ידי שהיה זבולן מפרש מיישוב ועוסק בפרקמטיא, ובא ונותן לתוך פיו של יששכר, נותן לו שכר בעמלו, לפיכך נקרא הפסוק על שמו, שנאמר שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ.

^{קכ} במשנה שבת (גכ, א): אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, הורעת, והחורש, והקוצר, והמעמר, והדש, והזורע, הבורר, הטוחן, והמרקד, והלש, והאופה וכו'. - וועיין בגמרא שם (עד): דהתנא סידורא דפת נקט. [וועיין עוד שם (עג): ליתני חורש והדר ליתני זורע, תנא בארץ ישראל קאי, דורעי ברישא והדר כרבי].

^{קכ} וז"ל רבינו במסיבה מוצ"ש וירא תשי"ז [לשון קדשו לט, אות נא-נב]: איך פלעג צו זאָגן [לבאר וואס] ס'שטייט שְׂמַח זְבוּלֵן בְּצִאתָךְ וַיִּשְׁשָׁכֶר בְּאַהֲלֶיךָ. [ועל זה קשה, דההינחן זבולון, ער איז 'באטייליגט' אין דער תורה, אַז ער גיט 'צושטייער' [ליששכר שיוכל לעסוק בתורה]. אָבער פאַרוואָס האָט מען אים 'מקדים' געוועזן, כאטש ס'איז טאַקע אַ גרויסע זאָך [מה זובולון מחזיק תורה], ער איז טאַקע 'אָזוי ווי' [כמו יששכר העוסק בתורה], פונדעסטוועגן אָבער סוף כל סוף איז דער עיקר תכלית [הוא התורה], די תורה איז דעך דאָך דער עיקר [וואס כן היה לו להקדים את יששכר שהוא העוסק בתורה]. ○ האָב איך געזאָגט, אַסאַך מאל רעכנט אויס די גמרא דעם סדר [לפי המוקדם במעשה, כגון] מ'טרעפט ביי די ל"ט מלאכות האט מען אויסגערעכנט פריער אזוינס וואָס ס'קומט פריערער, קוצר מעמר [ולאחריו הלך והאופה שהם חשובים יותר], ווייל אַזוי איז דער דרך, מ'שניידט, און דערנאָך באַקט מען, דער 'סדר' איז אַזוי. ○ דאָס איז אויך אַזוי, אַז מ'וויל האָבן דאָס פלאַץ אויף תורה, מוז מען 'קודם' האָבן דאָס געלט. איבערדעם דער זבולון, דער אַרבעט 'פריערער' פון יענעם [שעבודתו בנתינת התמיכה צריך להיות מוקדם לתורתו של יששכר], וואָרן ער [יששכר] קאָן זיך דאָך נישט נעמען צו גאַרנישט ביז יענער [זבולון] טוט נישט עפעס. ○

קבג

[וכמו כן הכא] דער חילוק איז דאָס, 'קודם' ברויך מען צושטייער געבן, ברויך מען 'אהערשטעלן' אַ מקום תורה, וואָרן מ'קאָן נישט לערנען ווילאנג ס'איז נישטאָ אַ פלאץ. קומט אויס [אז] דער זבולון מוז זיך מקדים זיין, [שהרי] מ'קאָן דאָך נישט פריער לערנען אַז מ'האָט נישט וואו, [וממילא] 'ער' מוז קומען פריער [אין פסוק, וויל] ער מוז דאָך קומען פריער [בפועל, ווייל] ער מוז דאָך קודם געבן, קודם מוז ער געבן אַז מ'זאָל האָבן אַ פלאץ [וואו] מ'זאָל קאָנען לערנען, מ'ברויך קודם אָנגרייטן [און] קויפן דאָס פלאץ [אז] מ'זאָל קאָנען [לערנען, ווייל] אַז נישט גייט עס אויף באָרג, איז שוין שווער, וואָרן מ'באָרגט שוין נישט אַלעמאָל, און מ'מוז קאָנען די מלמדים באַצאָלן, [ולכן כדי] מ'זאָל אָנגרייטן [א מקום תורה] מוז מען קודם [געבן געלט].

איבערדעם איז רעכט, שְׂמַח זְבוּלָן בְּצִאתָהּ, דו מוזט דיר מקדים זיין פריער פאַר יששכר'ן, וואָרן איך קען נישט אָנהייבן פריער'ער, 'ער' [זבולון] מוז אָנהייבן. ער הייבט אָן, און דערנאָכדעם קומט יששכר, דערנאָך קומט נאָך [דער] יששכר באַהליף.

קבר

ממילא אַז ער איז פריער'ער [בזמן], קאָן זיין איז ער מוקדם לברכה [אויך], ווייל ער האָט דאָך אָנגעהויבן פריער, [שהרי] ער האָט דאָך 'געמוזט' אָנהייבן פריער, [ווייל] מ'קאָן גאָרנישט אנדערש. [ולכן הקדימו הכתוב אצל הברכה, שגם ברכתו מוקדם בזמן].

קכה

דער אייבירשטער זאָל העלפן:

ס'זאָל זיין, 'אַלע אינאיינעם' זאָלן זיין געבענטשט [המחזיקים והעוסקי תורה].

מ'זאָל די זכיה האָבן [אז] מ'זאָל מיר האָבן סייעתא דשמיא.

מ'זאָל מיר עס קענען 'דורכפירן'.

ס'זאָל נתת רבה ווערן דער גבול הקדושה, וואָס-אַמאָל [אלין] מער.

ס'זאָל דערהויבן ווערן, [און] נתפשט ווערן, דער פת הקדושה פון די תינוקות שֶׁל

בית רבן.

[און] ס'זאָל משפיע זיין [אויך] אויף די עלטערן.

און די עלטערן [ישפיעו] אויף די קינדער.

ס'זאָל טאקע זיין 'מכל שבטיכם' זאָל זיין [און] נתגדל ווערן פֿבֿוד שְׁמוֹ תִּתְבָּרָךְ

שְׁמוֹ, מיט תורה, מיט טהרה, מיט קדושה.

מ'זאָל מיר אינאיינעם במהרה זוכה זיין, אקעגן צו גיין משיח צדקנו בשמחה

ובבית, בקדושה ובטהרה, בהתגלות כבוד שמים עלינו במהרה בימינו אמן.

איבערדעם זאָגט דאָס דער פסוק פריער [שמח זבולון בצאת, ואח"כ וישכר באהליך], דער פסוק לערנט אים, דו [זבולון] ברויכסט פריער צו טון נאָך, דו ברויכסט פריער נאָך צו טון פון יענעם [מישכר], איבערדעם איז דער פסוק אים דאָ מקדים [לזבולון, כדי לומר לו] דיין 'ארבעט' ברויך צו זיין 'פריער'.

זכות הקונטרס נתנדב ע"י הנהלת מחנה רב טוב

לזכרון נשמת הנדבנים החשובים אשר מלאו רצון רביה"ק זי"ע
לנדב ולהקים הקעמפס

הרה"ח רבי **ישראל זופניק** ז"ל

וזוגתו האשה החשובה מרת **טעמא** ע"ה

הרה"ח רבי **חנני' יו"ט ליפא קויפמאן** ז"ל

וזוגתו האשה החשובה מרת **פערל** ע"ה

הרה"ח רבי **אליקים געציל בערגער** ז"ל

ומשפחתו החשובה

